

2 SOIHTU

1978 Sosialistisen Opiskelijaliiton julkaisu · 42. vuosikerta

Opiskelijoiden taistelu- perinteestä

Sosialistinen realismi

**Valtion suhteellinen
itsenäisyys**

**”Yhteiskuntasopimus” ja
hallituspolitiikka**

Keskustelua filosofiasta

Lähi-Itä

2 SOIHTU

1978 Perustettu 1931

JULKAISIJA SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

SISÄLLYS

Mikä on tarvittava "uusi henki"?	1
Irti leninismistä vai kohti leninismia — ajatuksia opiskelijoiden taistelusta, Matti Hyvärinen, Pertti Rovamo	6
Sosialistinen realismi, Todor Pavlov	24
Valtion suhteellinen itsenäisyys ja vallankumouksellinen politiikka, Kari Toikka	42
"Yhteiskuntasopimus" ja keskustelu Suomen hallituskokemuksesta, Juhani Ruotsalo	53

KESKUSTELUA

Ihmistieteen ongelmallisuus, Vesa Oittinen	59
Keskustelua proletariaatin diktatuurista — kommentti ranskalaiseen keskusteluun, Asko Helminen	67

RAPORTEITJA

1977 — pettymyksen vuosi kansainväliselle pääomalle, Jürgen Kuczynski	72
USA:n imperialismin toimet Lähi- ja Keski-Idässä, Angelika Bator	76
Porvariston talouspoliittiset pyrkimykset, Christian Blom	83

KIRJOJA

Uusfeminismin teoriaa, Marianne Skarp	85
Taide, todellisuus ja realismi, Vappu Lepistö	89
Svenskt sammandrag, English Summary, Русское резюме	93

Toimitus

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarje (toimitussihteeri), Petteri Baer, Christian Blom, Asko Helminen, Marjut Helminen, Kimmo Henriksson, Paavo Joensuu, Jussi Kotkavirta, Jorma Lindfors, Reijo Miettinen, Kalevi Rantanen, Jukka-Pekka Takala, Kari Toikka.

Graafinen asiantuntija: Mika Launis.

Levikki: Mirjam Korhonen.

Toimitus ja konttori

3. linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

Tilaushinnat

Vuosikerta 1978 (6 numeroa)

- kotimaahan 48.—
- ulkomaille 60.—
- tukitilaus 100.—

Tilaukset ps-tilille 762 69—4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soidun tilaus"

Osoitteenmuutoksen

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

Lukijain kannanotot

ja toivomukset lehden sisällön suhteen ovat tervetulleita. Lähettäkää toimituksen osoitteeseen. Pyydämme lähettämään myös lehden ulkoasua ja mahdollisia painoteknisiä puutteita koskevat huomautukset.

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

Mikä on tarvittava ”uusi henki”?

”Ongelmat eivät odota, aika huutaa ajattelijoihin esiin. On tullut keskustelun, pohtimisen ja pakottavien johtopäätösten aika”, kirjoittaa Eero Silvasti Kanava-lehdessä 1/78 kuin toden- teena edellisen pääkirjoituksemme ponnelle ”todellisuus pakot- taa jokaisen vastuuntuntoisen kansalaisen pohtimaan, mihin har- joitettu politiikka vie. Se pakottaa etsimään ulospääsytieta”. Sil- vasti jatkaa: ”Kipein pakote johtopäätöksiin on työväenluokalla; tai avarammin ja nykyaikaisemmin palkansaajakunnalla.” Hän on oikeassa. Monopoliien sortamien väestökerrosten johtopäätösten teon aika on tullut.

Silvastii toteaa, että tilanne on haaste työväenpuolueille. Hän arvioi niiden kykyä vastauksen antamiseen. SDP:n ”sosialidemo- kratian suunta” -asiakirjasta hän ei löydä paljoakaan eteenpäin suuntautuvaa: ”siinä esitettyt näköalat ovat nykytilanteen valos- sa enemmän kuin pettymys”.

Mikä sitten on Silvastin mielestä SDP:n näköalattomuuden takana? ”Uusien oivallusten odottaminen sosialidemokraattiselta puolueelta tässä tilanteessa saattaa olla turhaa; siinä määrin eli- mellisesti puolueen koko eksistenssi tavoitteineen ja näköaloinen on vuosikymmenien varrella kiinnittynyt kapitalistisen talousjär- jestelmän rakenteisiin ja ennen kaikkea talouden jatkuvaan kas- vuun . . . On kuitenkin syytä selvästi muistaa yksinkertainen pe- rusasia: ei ole olemassa mitään sosialidemokraattista yhteiskunta- järjestelmää ilman kapitalistisen talouden kivijalkaa. Vain kapi- talismin kukoistus on mahdollistanut sosialidemokraattien menes- tyksen”.

Aikamoinen löylytys, mutta oikean suuntainen. Nykyisen puo- luejohdon ja kapitalismin sidonnaisuudet ovat voimakkaat. Re- formismin syntypohja tuskin kuitenkaan on aivan noin keskei- sesti taloudellisen kasvun varassa, sen nykyinen oikeistolainen muoto ehkä kuitenkin. Ja ehdottomasti uudet muutoksen tuulet eivät lähde SDP:n nykyjohdosta.

Entä mikä on Silvastin arvio SKP:stä? ”Näköalattomuudesta ei sovi syyttää työväenluokkamme toisen suuren asianajoliikkeen

johtoa", hän kirjoittaa viitaten "Demokraattinen tie ulos kriisistä" -asiakirjaan. Hän jatkaa: "SKP iskee ohjelmallaan eittämättä asian ytimeen: kriisin ratkaisussa käydään kamppailu pääoman ja kansakunnan enemmistön etujen välillä." Onko Silvasti siis samoilla linjoilla SKP:n kanssa?

Ei suinkaan. Hän kritikoi SKP:ta katteettomasta optimismista: "Puolue sekoittaa strategian ja taktiikan: se mikä on toivottavaa ja kenties tarpeellistakin pitkän päälle, tuskin auttaa niitä, jotka ovat työtä vailla helmikuussa 1978".

Silvasti katsoo, että SKP käyttää katteettomana taikakoneena suurpääoman vallan rajoittamista. "Akuutin kriisin laukaisukeinona suurpääoman vallan rajoittaminen rakentaa mahdottomalle myös sikäli, että kansallistamista ei suoriteta vajaan kahdenkymmenen prosentin poliittisella kannatuksella; tarvitaan määräenemmistö, jonka muodostamisesta kriisi ei vielä ole osoittanut oireita ... SKP:n komea ohjelma jää siis toistaiseksi vain komeaksi eleeksi". Kun siis parlamentaarisia realiteetteja ei ole, on ohjelmakin tuomittu jäämään vain paperiksi.

Mitä hänelle sitten jää, mikä on hänen oma optimistinen ja realistinen ohjelmansa? Hänen lähtökohtansa on, että "ongelmien yhteinen nimittäjä on muutoksen, määrän ja materian palvonta." Mihin siis tähdätä? "Yksinkertaisella talonpoikaisjärjellä ajattellessa meillä on jo kylliksi vaurautta hyvän elämän luomiseksi ja ylläpitämiseksi. Ajatuksia, ponnistuksia ja poliittista tahtoa ei tarvita enää vaurauden lisäämiseen, vaan vaurauden uudelleenjakamiseen ja vaalimiseen; sanottakoon sitä vaikka 'sosialismiksi', koska se rakenteiltaan edellyttää kansalaisten valtaa rahan vallan yli."

Silvasti on oikeassa, jos hän nykyistä yhteiskunnallista vaurautta painottaessaan hylkää porvarillisen kulutushysterian, "taloudellisella kasvulla" ja "kilpailukyvyllä" naamioitujen työtätekevien elinehtojen kurjistamisen, sekä vaatii työtätekeville entistä suurempaa ja riittävät elinehdot turvaavaa osuutta kansantulosta. Mutta hän on väärässä, jos hän samalla nielaisee nollakasvuidean, asettaa vastakkain vaurauden jakamisen ja vaurauden kasvun.

Entä mikä on voima, jolla Silvasti odottaa toteuttavansa vaatimansa vaurauden uudelleenjaon? "Tarvitaan, ei enempää eikä vähempää kuin uusi kansallishenki", sana voi olla pölyinen, se kangertaa monien kurkussa, mutta käsitteelle voi mieta-

tiä uutta mieltä". Kuitenkin uuden "kansallishengen" luominen voi olla kiven takana, sillä "suomalainen yhteiskunta on niin räjähtänyt, että pohtiminenkin voi olla mahdotonta — yhteisen tahdon ja näkemyksen syntyisestä puhumattakaan". Näin katoaa Silvastin oma optimismi. Muutoksen aikaansaaminen jää "miettimisen" ja mahdollisesti kuin deus ex machina ilmestyvän "kansallishengen" varaan.

Onko siis niin, että vaihtoehtoina ovat vain "katteeton optimismi" tai realismin pauloissa elävän mielen usko hullun idean löytymiseen ja mahdolliseen toteutumiseen?

Palatkaamme vielä hetkeksi SKP:n optimismin perusteisiin. Silvastin kritiikki SKP:n näköaloja ja optimismia vastaan lähtee selvästi siitä, ettei hän näe tämän päivän tilanteen ja suurpääoman vallan rajoittamisen välistä yhdistävää lenkkiä SKP:n strategiassa. Hän näkee suurpääoman vallan rajoittamisen liiaksi pelkästään kansallistamisen, suurpääoman vallan kertakaikkisen rajoittamisen kautta, ei yksittäisissäkin taisteluissa vähittäin tapahtuvana voimasuhteen muuttumisena.

Asian selventämiseksi lainaus Seppo Toiviaisen kirjasta "Kommunistit ja hallituskysymys": "Voitaisiinkin ehkä sanoa, että SKP:n poliittisessa päälinjassa on kolme jäsentä: välittömät edut — demokraattinen käänne — sosialismi. Demokraattinen käänne on ikäänkuin tämän päivän ja tulevaisuuden välijäsen, yhdistävä rengas työväenluokan historiallisessa taistelussa." (s. 119) Toisin sanoen suurpääoman valtaa ei toki rajoiteta kerralla, eikä ensi sijaisesti määränemmistöllä, vaan sitä vastaan suuntautuvassa taistelussa. Voimasuhde on päivittäisessä joukkotaistelussa jatkuvasti uusiutuva ja mitattava suure, ei ensi sijassa parlamentaarinen suure. Ja juuri päivittäisestä etutaistelusta asteittain kasvaa lopullinen välienselvittely, ratkaisevat taistelut poliittisesta vallasta.

Välittömien etujen puolesta käytävän taistelun merkitykseen kiinnitti huomiota jo Marx. "Jos työläiset antaisivat pelkurimaisesti perään jokapäiväisissä yhteenotoissaan, joita heillä on pääoman kanssa, he epäilemättä eivät enää kykenisi aloittamaan mitään suurempaa liikettä" (Marx, Engels, Valitut teokset, osa 1. s. 64). Mutta tällaisessa taistelussa ei saada koskaan unohtaa, että tällöin taistellaan vain seurauksia ei seurausten syitä vastaan, vain lievitetään, mutta ei paranneta sairautta. Sairaushan on kapitalismi, vasta sen kumoaminen luo edellytykset paranemiselle. Mutta välittömän etutaistelun strateginen merkitys on siinä,

että antamiensa helpotusten ohella se kokoaa ja opettaa suurpääoman vastaisen poliittisen armeijan. Siksi varsinaisena tuloksena työläisten taistelusta "ei ole välitön menestys, vaan työläisten yhä laajempi yhteenliittyminen" (Manifesti). Jos tämän taistelun merkitys kadotetaan, kadotetaan optimismin reaalin perusta, kadotetaan voima, joka voi tehdä välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakunnan.

Mutta onko tällä suurpääoman vallan rajoittamisella katetta näinä ankeina suurpääoman otteen lujittumisen aikoina? On — sillä suurpääoman valta ei kuitenkaan ole niin vahva kuin miltä se pinnalta katsoen näyttää. Se on toki voimakas, taitava ja varteen otettava vastustaja, mutta ei lyömätön. Nykyisen oikeistohyökkäyksen analyysissa ja taistelun näköalojen arvioinnissa on liian vähän kiinnitetty huomiota siihen, että suurpääoman nykyinen hyökkäys, tapahtuu kapitalismin yleiskriisin kärjistymisen ja siihen kytkeytyvän poliittisen kriisin oloissa. Poliittinen kriisi on objektiivinen myös suurpääoman kannalta. Se ilmenee objektiivisesti ennen kaikkea poliittisten olojen epävakaisuutena.

Sen vuoksi "monopolipääoma ja sen etujen kantajat joutuvat jatkuvasti etsimään uusia keinoja valtansa säilyttämiseksi ja lujittamiseksi. Monopolipääoman tähtäimessä on ennen kaikkea siirtyä epävakaisuudesta vakaaseen olotilaan" (Toiviainen, mt. s. 25). Juuri epävakaisuudesta nousee monopolien pyrkimys yhä pitävämpään yhteiskuntasopimukseen ja juuri siitä nousee myös monopolien aseman tosiasiallinen heikkous.

Boris Ponomarjov luonnehtiikin tilannetta: "Useissa kapitalistisissa maissa ilmenee yhä enemmän merkkejä sellaisen tilanteen kypsymisestä, jossa hallitseva luokka ei enää ole siinä asemassa, että se voisi hallita tapahtumien kehitystä, mutta työväenluokka liittolaisineen ei vielä ole riittävästi yhdistynyt ja järjestäytynyt. Näiltä puuttuu tarpeellinen tietoisuus ja päättäväisyys ratkaisevia yhteisiä toimenpiteitä varten". Ei enää — ei vielä kaava on ajankohtainen myös maassamme.

Eri poliittisten voimien subjektiivinen kyky on nyt ratkaiseva. Nyt on keskeistä saada joukoille työtätekevien etujen mukainen ohjelma ja näköala. Muuten kriisi saattaa merkitä jonkin oikeistolaishenkisen joukkoliikkeen syntyä ja voimistumista. Ja tässä suhteessa Silvasti on "kansallishenkineen" oikeilla jäljillä. Hänen vaatimallaan "uudella hengellä" voisi olla myönteinen merkitys oikean suuntaisen joukkotaistelun luomisessa, oikean suuntaisen

oppositiopolitiikan luomisessa ja voimien kokoamisessa sen ympärille.

Mutta tarvittava henki ei ole "kansallishenki", luokkarauhan henki, vaan aito 'vasemmistolainen', demokraattinen, oppositiohenki maassa harjoitetun politiikan muuttamiseksi työtätekeville edulliseen suuntaan. On saatava — ja kuten viriävästä keskustelusta voidaan havaita, voidaan saada — aikaan henki, joka lähtee olemassaolevan kritiikistä, vaihtoehdon etsimisestä ja voimien kokoamisesta. Tarvitaan henki, jossa ei hymistellä, vaan väitellään erimielisyyksistä — vain näin voi löytyä oikea linja ja sen toteuttamiseen tarvittava yksimielisyys. Mutta samalla henki, joka ei lietso ennakkoluuloja tai hajaannusta, vaan suuntautuu ongelmien ratkaisuun. Yhteistyö ei sulje pois debattia, mutta pelkkä debatti ei riitä, sen on johdettava yhteiseen taisteluun. Sanalla sanoen tarvitaan oikeiston kauppaaman yhteiskuntasopimuksen vastavoima, ei sen jatke ja laajentaja.

Mahdollisuudet ovat olemassa. "Itse todellisuus pakottaa etsimään ulospääsyä". "Aika huutaa ajattelihoitoja esiin". Mutta demokraattisen hengen luominen vaatii kykyä aloitteisiin, uusiin työmuotoihin. Se vaatii myös vanhojen virheiden korjaamista ja suurpääoman voiman asettamien esteiden ylittämistä. Näin taotaan manifesti 80-luvun taisteluihin.

* * *

Tässä numerossa Matti Hyvärinen ja Pertti Rovamo tarkastelevat opiskelijaliikkeen mennyttä taistelukokemusta ja pyrkivät hahmottamaan tietä opiskelijaliikkeen nykyisten ongelmien ratkaisemiseen. Analyysi on lehdessämme käydyn opiskelijaliikettä koskevan keskustelun jatke ja toivomme sen antavan keskusteluun uusia aineksia.

Bulgarialainen filosofi ja esteetikko Todor Pavlov avaa uuden aihepiirin lehdessämme, taiteen teorian kysymysten käsittelyn.

Kari Toikka arvioi mm. maamme hallituspolitiikkaa melko vähän maassamme käsitellyltä valtioteoreettiselta kannalta artikkelissaan, joka tutkii valtion suhteellisen itsenäisyyden problematiikkaa. Juhani Ruotsalo kommentoi "yhteiskuntasopimuksesta" ja kommunistien hallituskokemuksista käytyä keskustelua.

Jatkamme myös keskusteluamme marxilaisesta filosofiasta, Nyt käyttää puheenvuoron Vesa Oittinen Juntusen ja Mehtosen "Ihmistieteiden filosofiset perusteet"- teoksen johdosta. Viime numerossa käytyyn keskusteluun palaamme kevään viimeisessä numerossa.

Irti Leninismistä vai kohti Leninismii — ajatuksia opiskelijoiden taistelun ongelmista

Matti Hyvärinen, Pertti Rovamo

Olen tehnyt nämä kuvat
koska nykyinen ja tuleva sukupolvi
ei tosiasiaassa tietä mittään
menneisyyvestä eikä esi-isien elämästä.
Ja minunkin pensselini heittää
kohta heilumasta.

Andreas Alariesto

Syksyllä 1968 tapahtui Vanhan valtaus, joka aloitti opiskelijoiden demokraattisen, omakohtaisen joukkotaistelun. Siitä tulee syksyllä kymmenen vuotta. Ja tuon kymmenen vuotta ovat opiskelijat laajenevin joukoin taistelleet voittoja saavuttaen ja tappioita kärsien.

Nyt kymmenen vuotta syntynsä jälkeen opiskelijaliike on eräiden historiansa suurimpien ongelmien edessä: taistelu ei tahdo tuottaa tulosta ja demokraattisen opiskelijaliikkeen piirissä vallitsee vakavia erimielisyyksiä olemassa olevien ongelmien syistä sekä tulevan taistelun kehittämissuunnista. Tilanteen vaikutuksesta on marxilaisten keskuudessa virinnyt laaja keskustelu opiskelijaliikkeestä.

Syntipukkia vaikeuksiin on useimmiten etsitty pelkäämään opiskelijaliikkeen subjektiivisista tekijöistä "dogmaattisuudesta", "joukkoliike-fiksaatioista", "itse-ymmärryksen puutteista", "leninismistä", "reformismista" ja monesta muusta yksittäisestä tekijästä. Vaikka opiskelijoiden menestyksellisen taistelun edessä olevat ongelmat eivät päässä johdukaan opiskelijaliikkeestä itsestään, on hyvinkin aiheellista asettaa kysymys, missä määrin subjektiiviset heikkoudet vaikeuttavat opiskelijoiden taistelun järjestämistä. Mielestämme edellä esitetyillä, usein välittömästi poliittisesta tarkoituksenmukaisuudesta kumpuavilla selityksillä ei kuitenkaan ole edellytyksiä osua asian ytimeen. Niiden vika on siinä, että ne yksinkertaistavat ongelman tavalla, joka voi johtaa vain hedelmättömään juupas-eipäsväittelyyn tai poliittiseen nihilismiin. Näistä on riittävästi esimerkkejä viime aikojen keskustelussa.

Käsityksemme mukaan vastausta edessämme olevaan kysymykseen "mistäpä tie menevi" ei ole löydettävissä ilman opiskelijoiden kymmenvuotisen taistelukokemuksen syvällis-

tä ja konkreettista erittelyä. On tietysti totta, että opiskelijaliike on voinut asettaa tavoitteensa väärin, noudattaa väärää menettelytapoja tai tehdä molemmat virheet, mutta asia ei selviä fraasilla. On palautettava mieleen menneet tavoitteenasettelut ja menettelytavat sekä tutkittava konkreettisesti, mikä niistä on kestävää ja mikä ei.

Vielä eräs varaus: tämä artikkeli ei pyri olemaan vaatimamme erittely. Senhän tulisi perustua tutkimukseen opiskelijaliikkeen historiasta, mitä ei toistaiseksi ole tehty. Pyrkimyksemme on ainoastaan asettaa ongelmia tavalla, joka mielestämme voi johtaa hedelmälliseen keskusteluun sekä hahmotella eräitä karkeitä suuntaviivoja opiskelijaliikkeen ongelmien ratkaisemiseksi offensiivisella, suurpääoman vastaisella tavalla.

Mikä oli opiskelijaliikkeen yhteenveto 1960-luvusta?

Kaikille on tunnettua, että opiskelijoiden ja sivistyneistön 1960-luvulla tapahtunut yhteiskunnallinen aktivoituminen, radikalisoituminen ja pitkälinen aatteellinen etsikely synnyttivät opiskelijaliikkeen nykyisen perusasetelman ja marxilais-leniniläisen liikkeen sen olennaisena osana. Mutta harvemmin pohditaan mistä tuossa marxismi-leninismiin omaksumisessa oli kyse, oliko se dogmatisoitumista?

Viime vuosikymmenen taitteessa laajan keskustelun tuloksena syntynyt marxilainen analyysi 60-luvun perinnöstä sisälsi oleellisesti kaksi aspektia¹: ensinnäkin opiskelijoiden liikehdintä kumpuaa imperialismiin taloudellisesta, poliittisesta ja ideologisesta kriisistä sekä siihen elimellisesti kytkeytyvästä opiskelijoiden aseman heikkenemisestä, proletarisoitumisesta. Nämä seikat synnyttävät spontaanisti opiskelijoiden taistelun etujensa ja oikeuksiensa puolesta. Toiseksi, koska opiskelijoiden ja sivistyneistön ongelmat viime kädessä johtuvat kapitalismista, ne voidaan kestävästi ratkaista vain vallankumouksellisella toiminnalla. Mutta 60-luvun kokemus osoitti, että todellinen vallankumouksellisuus edellyttää oikeaa käsitystä yhteiskunnasta. Se edellyttää oikeaa vallankumouk-

1. Ks. esim. Aarnio, Bök, Kasvio, Toikka, Viikari: Johdatus uuteen yliopistoon, Kansankulttuuri, Tampere 1970. Toikka—Ruotsalo: ASS-kohti vallankumouksellista opiskelijajärjestöä, Soihdunkantaja 2/71 tai Ruotsalo—Toikka: Opiskelijaliike ja SOL, Soihtu 1/1972. Mainitun arvion kiteytymä oli marxilais-leniniläisen periaateohjelman hyväksyminen SOL:lle ylimääräisessä liittokokouksessa keväällä 1971. Vallankumouksellisen teorian tuomiseen opiskelijaliikkeen tähdättiin myös saman liittokokouksen päätöksellä muuttaa liiton poliittinen äänenkannattaja Soihtu, liiton teoreettis-poliittiseksi lehdeksi. Sen ensimmäinen numero uusitussa muodossa ilmestyi syksyllä 1971.

sellista teoriaa, sen mahdollistamaa vallankumouksellista opiskelijajärjestöä ja oikeaa liittolaispolitiikkaa, opiskelijoiden ja sivistyneistön liittoa työväenluokan kanssa.

Opiskelijaliike oli siis tilanteessa, jossa etutaistelun kehittyminen tietoiseksi päämäärästään ja laajoista tehtävistään edellytti tieteellistä yhteiskuntateoriaa, tieteellistä sosialismia. Samalla tieteellisen sosialismin teoria edellytti tullakseen aineelliseksi voimaksi kytkeytymistä kapitalismin pohjalta kumpuavaan etutaisteluun. Oli siis kytkeittävä yhteen joukkojen etutaistelu ja vallankumouksellinen teoria.²

Mutta lankeavatko ne yhteen luonnostaan, itsestään. Eivät — kuten jo Kautsky ja Lenin osoittivat, tieteellisen luonteensa vuoksi sosialistinen teoria ei voi syntyä spontaanisti etutaistelusta. Se ei voi syntyä yhteenvetona yksilöllisestä kokemuksesta, vaan se "voi syntyä ainoastaan syvällisen tieteellisen tiedon perusteella"³ Joukkotaistelu ja sen teoreettinen ilmaus siis syntyvät erilaisten edellytysten vallitessa, rinnakkain, eivät toinen toisistaan. Ne on tietoisesti yhdistettävä. Marxilais-leniniläiset järjestöt perustettiin juuri tätä yhdistämistä suorittamaan.

Tässä yhteydessä emme voi analysoida sitä, kuinka juuri leninismi saavutti johtavan aseman silloisessa vasemmistolaisessa keskustelussa. Viittaamme vain siihen, että leniniläiset voimat kykenivät vuosikymmenen taitteen "herruu-

2. SOL:n 8. liittokokouksen (1972) päätöslauselma SOL:n propaganda ja agitaatiotyön kehittämisestä kuvaa tätä tavoitetta seuraavasti:

"SOL:n agitaation tehtävänä on auttaa opiskelijoita tiedostamaan oma asemansa, heidän etujaan uhkaava vaara ja niiden puolustamiseen johtava tie — on nostettava opiskelijoita demokraattiseen taisteluun.

Demokraattiseen taisteluun nousseita opiskelijoita on kasvatettava ymmärtämään etujensa yhteys muiden monopoliin sortamien luokkien ja yhteiskuntaryhmien asemaan ja taisteluun — demokraateista on kasvatettava sosialisteja.

SOL auttaa opiskelijoita tajuamaan porvarillisen tieteen vararikon. Kritisesti suhtautuvia opiskelijoita on autettava ymmärtämään, että vain marxismi-leninismi, työväenluokan vallankumoukselliseen taisteluun kytkeytyvä tieteellinen maailmankatsomus, voi tarjota kestävän intellektuaalisen pohjan aikakautemme ongelmien ymmärtämiseen ja ratkaisemiseen — kritikoista on kasvatettava tieteellisiä teorialla varustettuja sosialistisia tutkijoita ja poliittisia taistelijoita.

Vallankumouksellisen tietoisuuden saavuttaneita opiskelijoita on kasvatettava ymmärtämään jokapäiväisen, demokraattisen, monopoliin vastaisen taistelun merkitys vallankumouksellisena taisteluna. — sosialisteista on kasvatettava demokraattisia taistelijoita."

3. Lenin, Mitä on tehtävä?, Valitut teokset osa 1, s. 307. Ks. myös Vesa Oittinen, Työväenluokka ja filosofia, Soihtu 1/1978, luku: Työväenluokan filosofia: mitä se on?

desta vapaassa keskustelussa" osoittamaan syvällisimmän analyysin tilanteesta ja lyömään aatteellisia vastustajinaan olleet teorial⁴.

Miten sitten SOL näki oman suhteensa opiskelijoiden taisteluun ja muihin poliittisiin voimiin? SOL:n omaa pyrkimystä kuvaa tapa, jolla Marx ja Engels asettavat "Kommunistisen puolueen manifestissa" kommunistien ja muiden työväenpuolueiden välisen suhteen: "Mikä on kommunistien suhde proletaareihin yleensä? Kommunistit eivät ole erikoinen, muiden työväenpuolueiden vastakohtana oleva puolue. Heillä ei ole koko proletariaatin eduista eriyviä etuja. He eivät esitä mitään erikoisia periaatteita, joiden mukaisiksi he tahtoisivat kaavailla proletaarisen liikkeen. Kommunistit eroavat muista proletarisista puolueista toisaalta vain siinä, että eri kansakuntien proletariien taistelussa he nostavat esiin ja ajavat koko proletariaatin yhteisiä, kansallisuudesta riippumattomia etuja, ja toisaalta siinä, että proletariaatin ja porvariston välisen taistelun eri kehitystasilla he edustavat aina koko liikkeen etua. . . . He käsittävät teoreettisesti paremmin kuin proletariaatin muu joukko proletaarisen liikkeen edellytykset, kulun ja yleiset tulokset."⁵

Tässä on samalla määritelty lahkoon ja luokkaliikkeen, lahkolaisuuden ja todellisen puoluekantaisuuden, työväenluokan luokkakannalta lähtevän politiikan ero. Samalla on huomattava, että kommunistiseksi järjestöksi muotoutuminen Marxin vaatimassa mielessä ei ole julistautumisen vaan käytännön kysymys. On käytännön politiikassa kyettävä edustamaan koko liikkeen etua, ja nähtävä paremmin kuin muut liikkeen edellytykset. Jos tämä unohdetaan ei marxilainenkaan järjestö merkitse tietoisuutta kohottavaa, taistelua yhtenäistävää ja lujittavaa voimaa, vaan ryhmäkuntaista ennakkoluuloja juurruttavaa ja taistelua pirstovaa voimaa. Tällöin se ei merkitse parlamentarismin vastaista, vaan sitä lujittavaa voimaa.

Ohimennen vielä huomautus: miksi SOL asettuu juuri työväenluokan luokkakannalle? Se perustuu tietenkin Marxin Pääomassa syvällisesti perusteltuun työväenluokan historialliseen rooliin, siihen, että juuri työväenluokan vapautus on koko ihmiskunnan yleisen yhteiskunnallisen vapautumisen ehto. Tai Manifestin sanoin: "Kun proletariaatti taistelussa porvaristoa vastaan väistämättä yhtyy luokaksi, kun se vallankumouksen kautta tekee itsensä hallitsevaksi luokaksi ja

4. Laajahko esitys tästä prosessista sisältyy Ruotsalon—Toikan artikkeliin Opiskelijaliike ja SOL, Soihtu 1/1972.

5. Marx, Engels, Kommunistisen puolueen manifesti, Valitut teokset kolmessa osassa, osa 1, s. 104—105.

poistaa hallitsevana luokkana väkivaltaisesti vanhat tuotantosuhteet, niin näiden tuotantosuhteiden mukana se poistaa luokkavastakohtaisuuden olemassaolon edellytykset, luokat yleensä ja samalla oman valtansa luokkavaltaana.”⁶ Kommunistit eivät siis saarnaa ikuista luokkataistelua, vaan työväenluokan ja porvariston välistä taistelua välttämättömänä vaiheena siirryttäessä luokattomaan yhteiskuntaan.⁷

Ehkä 60-luvun perinnöstä kannattaa tässä yhteydessä nostaa esiin vielä eräs, edellisiin läheisesti liittyvä aspekti, intellektuellismin asema opiskelijaliikkeessä. Todettiin, että opiskelijoiden eräs erityispiirre on, että he muita luokkia ja yhteiskunnallisia ryhmiä suuremmassa määrin tulevat mukaan yhteiskunnalliseen liikehdintään nimenomaan ideologisten kysymysten kautta. Näin ollen intellektuaalisella keskustelulla on suuri, opiskelijoita vallankumoukselliseen liikkeeseen lähentävä merkitys. Sen vuoksi teoreettiselle keskustelulle ja teoreettiselle työlle on pantava erikoisen paljon painoa.

Luokkakantaisuudella ja intellektuellismilla on eräs mielenkiintoinen yhteys, joka aiheuttaa sen, että todellinen intellektuellismi on proletariaariselle liikkeelle niin tärkeä ilmiö. Se johtuu totuuden ja luokkakantaisuuden suhteesta. Miksi proletariaarinen luokkakantaisuus — ja vain se — tieteessä voi käydä yksiin tieteellisen totuuden kanssa. Vesa Oittinen osoittaa edellisessä Soihdussa: totuus ei ”määräydy luokkakannasta käsin. Toisinhan ei voikaan olla, sillä totuuden ominaisuutena on sen objektiivisuus. Tilanne on päinvastoin niin, että proletariaatin luokkakanta sattuu (työväenluokan erityisen historiallisen aseman ansiosta) lankeamaan yhteen objektiivisen totuuden kanssa. Totuus ei voi millään tavalla vahingoittaa työväenluokkaa; porvaristoa se voi... Totuus on objektiivinen ja työväestön luokkaedut vastaavat, käyvät yhteen tämän objektiivisen totuuden kanssa.”⁸

Entä miten suhtautuvat toisiinsa työväenluokan ja opiskelijoiden edut. Asian ydin on siinä, että nykyisenä aikana opiskelijoiden edut lähenevät työväenluokan etuja. Se mahdollistaa työväenluokan ja porvariston välisessä luokkataistelussa opiskelijoiden ja työtätekevien kokonaisuuden etujen yhdistämisen. SOL ei siis katso, että opiskelijoiden ja työväenluokan edut eivät voi poiketa toisistaan, vaan, että opiskelijoiden nykyisestä yhteiskunnallisesta asemasta johtuen on ristiriitatilanteissa löydetä-

6. Sama, s. 111.

7. Ks. Asko Helminen, Proletariaatin diktatuurista, Soihdu 2/1978.

8. Vesa Oittinen, Työväenluokka ja filosofia, Soihdu 1/1978.

vissä ratkaisu, joka hyödyttää k o k o suuropääoman vastaisen liikkeen etua, sekä opiskelijoita että työtätekeviä.

Käsittääksemme nämä 1960-luvun pesänselvityksessä syntyneet arviot ovat päteviä tänäänkin. Elleivät ne ole, tekee tietysti opiskelijaliikkeelle suuren palvelukseen hän, joka o s o i t t a a mikä niistä nimenomaan on väärä ja mikä olisi oikeampi käsitys. Tällä hetkellä opiskelijaliikkeessä käytävässä keskustelussa ilmenee kuitenkin voimakas tendenssi u n o h t a a nämä johtopäätökset, ja sivuuttaa ne vaikenemalla.

Esimerkiksi Kansandemokraattiset Opiskelijajärjestöt on nyt hyväksymässä itselleen periaateteesejä, ilman, että se lainkaan arvioi, mikä on kestävä 60- ja 70-lukujen taisteluperinnössä.

Virheellisenä täyttää pitää myös sitä varsin yleistä ja kaavamaisista kuvaa 60- ja 70-lukujen opiskelijaliikkeestä, jonka kiteyttävät esimerkiksi Eero Ojanen ja Toivo Salonen kirjoittamalla: "Tämän vuosikymmenen marxilaiset opiskelijat ovat oppineet kuvaamaan 60-luvun vasemmistolaisuutta monin pilkallisin termein. 70-luvun alussa löydettiin sitten hoipertelun ja revisionismin sijaan marxismileninismi. Ja ainakin sollilaisilla tuntui olevan käsitys, että kun oikea oppi on kerran löydetty, niin siitä eteenpäin ollaan aina ja kaikissa kysymyksissä oikeassa". Lausuma sisältää jo vakiintumassa olevan ajatuksen 60-luvusta keskustelun vuosikymmenenä ja 70-luvusta dogmatismien vuosikymmenenä.

Tarkastelemme tuon ajatuksen osuvuutta myöhemmin, mutta tässä yhteydessä on olennaisinta, että se ei paljasta vaan kätkee sen, mistä marxismi-leninismien syntymisessä oli kysymys. Ja tulos: se tekee mahdottomaksi erotella, ovatko nykyisten ongelmien juuret 70-luvun alun kysymyksen asettelussa, silloin asetetuissa tavoitteissa, myöhemmin noudatetuissa menetelmissä vai jossain muualla. Se on tapa korvata erittely fraasilla.

Mutta onnistuiko vallankumouksellinen opiskelijaliike asettamiensa tavoitteiden saavuttamisessa? Onko se jo lopullisesti muotoutunut, onnistuiko se yhdistämään opiskelijoiden omakohtaisen etutaistelun ja vallankumouksellisen teorian?

Opiskelijat politiikan objektina vai subjektina?

Marxilaisten keskeinen johtopäätös oli, että opiskelijoiden etutaistelu syntyy väistämättä. Mutta arviossa oli oivallettu, että tapa, jolla etutaistelu syntyy, ei ole marxi-

9. Jyväskylän ylioppilaslehti 14/77. Tässä ehkä voi viitata siihen, miksi tämän artikkelin pohjalta syntyi Soihdussakin käyty keskustelu teoriasta ja käytännöstä: onhan teorian ja käytännön yhteenkytkeminen vallankumouksellisen opiskelijaliikkeen ydin.

laisten toiminnasta riippumaton. Se ei ole sitä tietoisuutensa suhteen, mutta ei myöskään laajuutensa eikä muotoutumistapansa suhteen. Ja näillä on oleellinen vaikutus etutaistelun menestykseen.

OPISKELI-
JALIIKE

Marxilaiset lähtevät siitä että kansanjoukot tekevät historiaa. Mitä laajemmin jokin väestöryhmä käy etutaisteluun omakohtaisesti, sitä menestyksellisemmin sitä voidaan käydä. Tämä ensinnäkin. Ja toiseksi seikka joka kytkee yhteen tietoisuuden ja liikkeen joukkoluonteisuuden: joukkotaistelu ei voi kestävästi menestyä, ellei sillä ole oikeaa teoriaa ja kääntäen; teoria ei voi muodostua joukkojen omaisuudeksi muuta kuin kytkeytyessään joukkojen omaan kokemukseen. "Vallankumous ei ole mahdollinen ilman työväenluokan enemmistön katsomusten muuttumista, ja tämän muutoksen saa aikaan vain joukkojen poliittinen kokemus eikä milloinkaan pelkkä propaganda".¹⁰

Johtopäätös on, että opiskelijoiden etutaistelun menestyksen ehto ja heidän tietoisuuden kehittymisensä ehto on se, että heidät saadaan mukaan omakohtaiseen politiikkaan, että laajoista opiskelijajoukoista muodostuu opiskelijapolitiikan subjekti, eikä vain objekti, poliittisen toiminnan kohde.

Onko SOL sitten onnistunut toteuttamaan tämän itselleen asettamansa tehtävän? Epäilemättä ei riittävässä määrin. Opiskelijaliikkeessä on toki ollut ja on monia taistelumuotoja, joissa opiskelijat itse muotoilevat taistelulinjaansa — tällaisia ovat mm. monet asuntoloissa käydyt kamppailut — mutta hallitseva tapa käydä taistelua on sellainen, jossa opiskelijoilla on vain politiikan objektin, äänestäjän, taputtajan rooli. Esimerkkeinä mainittakoon monet opiskelijoiden joukkotilaisuudet, joissa päätökset jatkotoimista tehdään joukkojen selän takana, poliittisten opiskelijajärjestöjen johdon keskinäisissä neuvotteluissa, ei joukkojen edessä julkisesti käytävässä keskustelussa, johon opiskelijat voisivat itse osallistua.

10. Lenin, "vasemmistolaisuus" lastentautina kommunismissa, Valitut teokset, osa IV, s. 240.

Ehkä on syytä huomauttaa siitä, että tässä analyysissä lähdetään arviosta, että opiskelijaliikettä ei tällä hetkellä vaivaa liiallinen spontanismi vaan liiallinen joukkojen sivuuttaminen. Siksi emme myöskään keskity analysoimaan niinkään sitä myönnteistä panosta, jonka poliittiset opiskelijajärjestöt tuovat opiskelijoiden joukkotaisteluun, vaan ennen kaikkea sitä, miten poliittisten opiskelijajärjestöjen liiallinen painottaminen vaikeuttaa opiskelijoiden omakohtaista taistelua, tekee opiskelijoista taistelun objekteja eikä subjekteja. Emme siis pyri vähättelemään poliittisia järjestöjä, vaan vain esittämään niitä rajoituksia, joita niiden yksipuolinen painottaminen aiheuttaa.

Entä toinen asettamamme perustehtävä? Olemmeko kyenneet tuomaan vallankumouksellisen teorian opiskelijoiden etutaistelun elimelliseksi osaksi? Jossain mielessä tietysti vallankumouksellinen teoria on tullut opiskelijaliikkeen osaksi. Näkyyhän se mm. vahvojen vallankumouksellisten järjestöjen olemassaolona opiskelijamailmassa ja siinä, että noin neljännes äänestävistä opiskelijoista antaa opiskelijavaaleissa kannatuksensa marxilaisille opiskelijajärjestöille.

Mutta kysymyksellä on syvempikin aspektinsa. Missä määrin tuo teoreettinen työ on onnistuttu kytkemään itse etutaisteluun, sen osaksi? Ja tässä suhteessa olemme varmasti vielä lapsenkengissä. Kuinka monta sellaista joukkoliikettä muistetaan viime vuosilta, joissa olisi keskusteltu siitä, mistä tekijöistä opiskelijoiden ongelmat johtuvat ja mitä näiden voittaminen taistelulta edellyttää? Sen sijaan esiintyy selvää pinnallisuutta, jolloin kaikki puhujat selittävät jo taisteluun nousseille opiskelijoille vain heidän asemansa kurjuutta, vaikka juuri siihen he ovat jo kokoontuneet muutosta hakemaan? Kuinka usein satuu, että puhujat kokoomuksesta SOL:iin eroavat toisistaan vain vaatimustensa määrän, ei analyysin syvyyden vuoksi?

Onko siis niin, että "keskustelu" ja "joukkoliike" asetuvat toistensa vastakohdiksi, onko niin, että "dogmaatikot" vaativat joukkoliikettä ja suuria vaatimuksia, "antidogmaatikot" kannattavat keskustelua ja "uusia toimintamuotoja"? Ei, vaan keskustelun ja taistelun todellisen yhteyden tutkiminen ja ratkaiseminen on opiskelijaliikkeessä vasta alussa. Taistelutilanteista ei ole kyetty luomaan intellektuaalisia tapahtumia (vrt. intellektuellismin merkitys opiskelijoita aktivoivana voimana), niistä ei ole tullut haastavia, kiinnostavia, kysymyksiä asettavia eikä siksi myöskään taistelevia. Siksi niistä ei myöskään seuraa yhteiskunnallisiin kysymyksiin perehtymisen, opiskelun välttämättömyyden johtopäätöstä.

Tässä on myös eräs tekijä opiskelijoiden taistelun vähäiseen menestykseen. Opiskelijoiden taistelu on suurpääoman ja poliittisen oikeiston kannalta vaaraton niin kauan kuin siihen ei liity opiskelijoiden radikalisoituminen, poliittisen vasemmiston ja kommunistien kannatuksen kasvu. Niin kauan liikkeelle ei tarvitse tehdä myönnytyksiä.

Ja ehkäpä itsekkin olemme joskus unohtaneet, että vallankumouksellinen teoria ei synny automaattisesti joukkotaistelusta. Joukkotaistelu tarjoaa vasta välttämättömän, mutta ei riittävän ehdon joukkojen tietoisuuden kehitykselle. Tuo riittävä ehto voi olla vasta vallankumouk-

sellisen teorian tuominen itse joukkoliikkeeseen. Ja toisaalta: joukkoliikkeestä muodostuu joukkojen omaa liikettä vasta, kun joukot itse ovat sen subjektina, vasta kun he itse tulevat mukaan sen asettamien ongelmien ratkaisemiseen. Varsin polttavia ovat Leninin sanat: "Ilman vallankumouksellista teoriaa ei voi olla vallankumouksellista liikettäkään. Ei voida kylliksi korostaa tätä ajatusta sellaisena aikana, jolloin muotiin tulleen opportunistin saarnaamiseen kytkeytyy käytännöllisen toiminnan suppeimpiin muotoihin viehättyminen."¹¹

Vallankumouksellisen teorian kytkemisellä opiskelijoiden toimintaan on toinenkin puolensa, jonka tässä kuitenkin sivuutamme vain viittauksella. Nimittäin marxilaisuuden kytkeminen itse oppilaitosopiskeluun: porvarillisen tieteen luokkakantaisen kritiikin suorittaminen. Epäilemättä myös tässä suhteessa vaivaa kahtiajakaisuus: toisaalla — oppilaitoksissa — opiskellaan porvarillista tiedettä ja toisaalla — opintokerhoissa — marxilaisuutta. Mutta niistä ei ole kyetty luomaan yhtenäistä syvällistä opiskeluprosessia.

Missä on ongelmien ydin?

Luulemme, että molempien edellä esitettyjen puutteiden — joukot eivät ole riittävästi politiikan subjektina ja teoria ei riittävästi kytkeydy joukkotaisteluun — ongelmien ydin (se tekijä, josta vetämällä ongelma saadaan ratkaisuksi) ei ole "liiassa joukkoliikkeessä", "dogmatismissa", "itse-ymmärryksen puuteessa" vaan edelleen liiassa parlamentarismissa ja siihen elimellisesti liittyvässä intellektuellismin syrjäyttämisessä. Muutama selittävä sananen.

Kun SOL vuosikymmenen alussa asetti tehtäväkseen luoda opiskelijoiden oma joukkotaistelu, synnytti tämän tehtävän toteuttaminen kääntöpuolenaan poliittisten opiskelijajärjestöjen taistelun joukoista. Se oli tekijä, joka toi politiikan aivan uudella tavalla opiskelijaliikkeeseen. Syntyi tilanne, jossa kaikki eivät olleet valmiita vetämään opiskelijoita politiikan subjektiksi, tekijäksi, mutta olivat kyllä valmiita kalastamaan tilanteen luomissa vesissä. Syntyi voimakas pyrkimys alistaa opiskelijaliikkeen etu, taistelun menestymisen etu poliittisen ryhmän eduille. Miten se vaikutti opiskelijoiden taisteluun?

Ottakaamme esimerkiksi hallinnonuudistusliike ja esimerkiksi Tampereen yliopiston kokemus. Liikkeen nousun perusmuotona 1969—70 oli kansankokous — aina tuhanteen opiskelijaan kohoavan joukon julkinen, avoin

11. Lenin, Mitä on tehtävä, Valitut teokset, osa I s. 295.

keskustelu, debatti, taistelu. Poliittiset voimat muotoutuivat ja muotoilivat politiikkaansa joukkojen silmien edessä, liike todella nosti uusia johtajia omasta keskuudestaan (ei-ikä puolueiden neuvottelujen kautta).

Poliittisten opiskelijajärjestöjen muotoutuminen, taistelu opiskelijoiden kannatukselta on muuttanut asetelman täysin: keskustelun sijasta puolueiden puhujat, pohdiskelun sijasta pelkästään ennalta sovitut julkilausumat ja tunnukset. Poliittisesti liike sai valtavasti määrätietoisuutta, siitä tuli iskukykyisempi, tehokkaampi, sitkeämpi — monessa mielessä tietoisempikin. Mutta vaihtaessaan todellisen joukkojen keskustelun joukkoliikkeen "parlamentarisiin muotoihin" liike on alkanut syödä itseään. Ongelmien asemasta liike on alkanut antaa vain valmiita vastauksia. Joukkojen oman taistelun sijasta joukkoliikkeet ovat alkaneet muistuttaa poliittisia puhetilaisuuksia.

On ehdottomasti torjuttava yritykset vaihtaa taistelu, politiikka tyhjänpäiväiseen sanahelinään, vaistonvaraisuuden kumartamiseen. Mutta tämän hetken perusongelma on, miten saamme joukkoliikkeeseen lisää joukkojen omaa toimintaa.

Voidaan varmasti sanoa, että SOL:n omassa toiminnassa on tässä suhteessa paljonkin korjaamisen varaa. Toiminnassamme on piirteitä, jotka seuraavat alistumisesta pikkupolitikointiin sekä etujoukko-roolin ymmärtämisestä aina pikkuseikkoihin ulottuvaksi valmiiden reseptien ja toimintamuotojen osoittamiseksi sen sijaan, että se merkitsisi opiskelijoiden aktivoimista omakohtaiseen taisteluun ja pohdintaan, etummaista kysymyksen asettelua, marxilaisen teorian ja laajemman näköalan tuomista opiskelijoiden taisteluun.

Mutta huolestuttavinta on se, että kansandemokraattisessa liikkeessäkään ei parlamentaristisen näköalan vaarallisuus näytä olevan selvä. Onhan mm. KOJ määrittelemässä sitä periaatteelliseksi linjakseen. Käsiteltävänä olevassa periaateluonnoksessaan se määrittelee itsensä ainoastaan kansandemokraattisesta liikkeestä lähtien. Sanaakaan ei mainita KOJ:n suhteesta opiskelijoihin ja opiskelijoiden etuihin.

Tämä lähtökohta suorastaan tuomitsee KOJ:n ensinnäkin sille ominaiseen "realismiin", alistumiseen tämän päivän politiikan ehtoihin, niiden näkemiseen välttämättömyyksiksi. Kun ei nähdä luokan tai yhteiskunnallisen ryhmän etujen merkitystä sen nousussa yhteiskunnalliseen taisteluun, kun ei nähdä joukkotaistelun merkitystä tietoisuuden kehityksessä, ei voida kuin alistua olemassaoleviin poliittisiin voimasuhteisiin, sillä miten ne silloin muuttavat?

Kuten todettu, pitää paikkansa Leninin ajatus, "pelkkä

propaganda, pelkkä agitaatio ei riitä saamaan todella koko luokkaa, todella laajoja työtätekeviä ja pääoman sortamia joukkoja tälle (vallankumoukselliselle — kirj.) kannalle". Kun hylätään joukkoliike jäädään pelkään agitaation, pelkän propagandan varaan, tullaan tuomituiksi olemassa-olevaan. Mutta KOJ:sta poiketen Leninillä olikin lääke asiaan: "tarvitaan joukkojen omaa poliittista kokemusta" ja sen kytkemistä vallankumoukselliseen propagandaan ja agitaatioon.

Toiseksi KOJ:n näkökulma tuomitsee sen pikkupoliitikointiin. Kun unohtuu oikea liikevoima kannatuksen hankkimiseksi — siis parhaan analyysin esittäminen joukkotaistelussa, joukkojen vetäminen politiikan subjektiksi, — ainoaksi lääkkeeksi kannatuksen kasvuun jäävät propagandistiset temput ja opiskelijoiden ennakkoluulojen tasolle laskeutuminen, vaistonvaraisuuden kumartaminen.

Mikä on sitten tie ulos parlamentaristisista ongelmista? Nähdäksemme se vaatii taistelua ylätasolle rajattua politiikointia vastaan. Se vaatii taistelua teorialttona, latteen epä-älyllistä toimintaa vastaan perustasolla, ainejärjestöissä ja oppilaskunnissa. Ainejärjestöille on palautettava niiden paikka intellektuaalisina keskuksina, joissa todella keskustellaan ja väitellään opiskelijaliikkeestä, tieteestä, kansakunnan tulevaisuudesta. Jos keskustelun tunnus ei ole pelkkä fraasi, merkitsee se keskustelua erityisesti tällä tasolla, koska vain näin siitä voi tulla opiskelijoiden omakohtaista, joukkomittaista keskustelua. Täsäkään keskustelu ei merkitse politiikan tai joukkoliikkeen vähättelyä tai niiden leimaamista epä-älylliseksi. Kyseessä on politiikan ja joukkoliikkeen syventäminen, omakohtaisen keskustelun ja teoreettisen työn kautta.

Samalla on huomautettava, että tehdään virhe jos tulkitaan opiskelijoiden etu vain ahtaassa taloudellisessa merkityksessä, sivuuttaen poliittiset, ideologiset ja tieteelliset kysymykset. Tai jos vedetään sinänsä oikeasta johtopäätöksestä, ettei ainejärjestöillä voi olla omaa ideologiaa, päätelmä, ettei niissä voida käydä ideologista ja tieteellistä keskustelua. Tällaisia näkemyksiä esiintyy ja on korkea aika päästä niistä eroon, sillä ne kaventavat haitallisesti ainejärjestöjen työtä ja heikentävät niiden joukkopohjaa.

Mutta on mietittävä sitäkin, että parlamentaristiset vai-
vat leviävät luonteensa mukaisesti huipputasolta yhä alemmas. Ainejärjestöissä ja oppilaskunnissa on "sitoutumattomien demokraattien" heterogeeninen joukko vielä varsin vaikutusvaltainen, esimerkiksi ainejärjestöjen hallituksissa heillä on enemmän paikkoja kuin millään poliittisella ryhmällä. Mutta vaaleissa tämä ryhmä jo katoaa, eikä ylioppilaskuntien hallituksissa ole enää kuin poliittisten opiskelijajärjestöjen valitsemaa edustajia. Eikö juuri tämä hegemonia

pitäisi murtaa, jotta "puoluepoliittinen kramppikin" laukeaisi?

Jos esitettyä taustaa vasten tarkastelee väitteitä 70-luvusta dogmatismien vuosikymmenenä, eikä paljon osuvampi arvio olisi ahdasmielisen puoluepolitiikoinnin ja tähän liittyvän anti-intellektuellismin kausi. Ja eikä tällöin ylimmän "dogmaattikon" roolin saa juuri ne voimat, jotka ovat vaatineet kaikkien keskustelutilaisuuksien ja kirjallisten foorumeiden jakamista "parlamentaaristen voimasuhteiden" mukaisesti, tavalliset opiskelijat kokonaan sivuuttaen ja eikä tällöin parasta "dogmatismien" vastaista taistelua ole luoda opiskelijaliike, joka ei nykyisessä mielessä syrjäytä tavallisia opiskelijoita politiikasta ja keskustelusta?

Yleinen yhteiskunnallinen kehitys ja opiskelijoiden taistelu

Eräs opiskelijaliikettä koskevan keskustelun olennainen ja samalla johtopäätöksiä varmasti harhaanjohtava piirre on opiskelijaliikkeen irrottaminen yhteiskunnallisista yhteyksistään. Lähes ainoa yhteys, joka on tuotu esiin, on Yhteisrintama-lehden ja eräiden muiden vetoamiset vallitsevaan lamaan ja siitä esitetty päätelmä, että opiskelijoiden on tingittävä vaatimuksistaan.

SOL:oa lukuunottamatta kukaan ei ole tarkastellut esimerkiksi suurpääoman ja poliittisen oikeiston demokraattisen opiskelijaliikkeen vastaista toimintaa. Tässä on mahdollista vain viitata seikkoihin, jotka olisi otettava huomioon.

Taustalla on se, että suurpääomalla ja poliittisella oikeistolla ei Suomen tulevan hallitsemisen kannalta ole varaa siihen, että opiskelijaliike kasvattaa opiskelijoiden ikäluokan neljänneksestä kommunisteja, ja paljon suuremmasta määrästä aktiivisia yhteiskunnallisia taistelijoita. Siksi se hakee vastarintataktiikkaa.

Kun verrataan nykyistä ja mennyttä tilannetta, kannattaa muistaa, että opiskelijaliikkeen alkuvaiheessa suurpääoma ja oikeisto luottivat ilmiön ohimenevyyteen. Siksi vastustus oli hajanaista ja perustui paljolti luovumiseen ja myönnytysten menetelmiin.

Oikeastaan vasta 1974 oikeisto alkoi päästä todellisen opiskelijaliikkeen vastaisen taistelun alkuun. Tuolloinhan opiskelijoiden päätaistelukysymys muuttui hallinnonuudistustaistelusta opintotukeen. Uudesta taistelukysymyksestä ei vallinnut entisen kaltaista tietoisuutta ja yksimielisyyttä opiskelijajoukkojen keskuudessa, ja niinpä vastastrategialla onnistuttiin iskemään opiskelijaliikkeen heikoimpaan kohtaan, ylätasen yhtenäisyyteen. Samalla asettuivat ensimmäisen kerran voimakkaasti vastakkain opiskelijaliikkeen parlamentaariset elimet — SYL etunenässä — ja opiske-

lijojen välittömät taisteluelimet, ainejärjestöt ja oppilaskunnat. Tuloksena oli, että osittain ainejärjestöjen toiminnan puutteet, osittain ylätason hajaannuksen heijastuminen niihin heikensi nopeasti niiden joukkopohjaa, eikä niistä kyetty muodostamaan ylätason hajanaisuuden vastavoimaa.

Kun opiskelijaliike oli tarpeeksi puoluepolitisoitunut — sanan luonossa mielessä — katsoi oikeisto 1976 syksyllä tilanteen kypsäksi massiiviselle vastahyökkäykselle. Tuo hyökkäys käynnistettiin välittömästi Elinkeinoelämän Valtuuskunnasta — hyökkäyksen kärkihahmona oli EVA:n puheenjohtaja Mika Tiivola — ja sen päämäärät eivät olleet ensi sijassa taloudelliset, vaan se tähtäsi — ei sen vähempään kuin opiskelijaliikkeen masentamiseen massiivisella hyökkäyksellä. Pyrkimyksenä oli — ja on — yhteiskunnassa vallitsevaa poliittista voimasuhdetta hyväksikäyttäen osoittaa empiirisesti opiskelijoille, ettei heidän etutaistelunsa kannata. Näin on pyrkimyksenä leikata edellytykset opiskelijoiden radikalisoitumiselta.

Opiskelijaliikkeessä on aivan liian vähän pohdittu, miten tämä suurpääoman subjektiivinen pyrkimys vaikuttaa opiskelijoiden taistelumuotoihin. Se ei merkitse, että joukkoliikkeestä on luovuttava, vaan on pohdittava miten opiskelijoiden taistelu voidaan järjestää niin, ettei se anna opiskelijoille suurpääoman ja oikeiston toivomaa empiiristä näytettä taistelun toivottomuudesta. Eikö tämä edellytä ainakin seuraavien seikkojen analyysiä:

— On perusteellisesti osoitettava opiskelijoille taistelu ainoana vaihtoehtona. Toisenlainen linja merkitsee välitöntä alistumista, voimasuhteen muuttumista suurpääomalle ja oikeistolle entistäkin edullisemmaksi ja luopumista suurpääoman vastaisen voiman kokoamisesta. Siis suurpääoman tavoitteen välitöntä toteutumista.

— eikö pessimismin estämisen ehdoton edellytys ole joukkojen edessä suoritettava ehdottoman tarkka ja totuudellinen analyysi taistelun ehdoista ja vastustajasta? Nähdäksemme syvällisesti ymmärretyt vaikeudet eivät vähennä innostusta, illuusiot sen sijaan kyllä.

— eikö menestyksellisen joukkoliikkeen edellytys ole ainejärjestöjen ja oppilaskuntien joukkoyhteyksien ja yhtenäisyyden parantaminen. Se taas voi tapahtua vain niiden toimintaa kaikinpuolisesti parantamalla. Jos nykyisten opiskelijaliikkeen subjektiivisten ongelmien ytimenä on puoluepoliittinen pirstoutuneisuus, jonka edellytys on opiskelijoiden sivustakatsojan rooli, niin eikö jokaisen, joka halua taistella opiskelijoiden parempien olosuhteiden puolesta pitäisi huolehtia siitä, että luodaan sellaiset etujärjestöt, joilla on niin laajat yhteydet opiskelijoihin, ettei niitä vastaan voida demagogisesti asettua omia kasvojaan menettämättä.

— eikä opiskelijoiden taistelun menestyksen oleellinen ehto ole kommunistien ja kansandemokraattien työn parantaminen? Vain se voi osoittaa suurpääomalle, ettei se onnistu nykyisessä pyrkimyksessään, kommunistien asemien kaventamisessa ja opiskelijoiden passivoimisessa.

— eikä nykyinen tilanne osoita kiistattomasti, että opiskelijaliike tarvitsee voimakkaan liittolaisen? Mikä muu tuo liittolainen voi olla kuin työväenluokka ja muut työtätekevät.

Toinen oleellinen kysymysryhmä, jota ei ole riittävästi analysoitu on yleisen yhteiskunnallisen kehityksen vaikutukset opiskelijoiden mielialoihin. Asia on tärkeä siksi, että yhteiskunnalliset muutokset luovat uusia vaatimuksia työmuodoille. Menestyksellistä taistelua ei seuraavalla vuosikymmenellä voida käydä pelkästään 60- ja 70-luvun menestyksellisiksi osoittautuneilla menetelmillä.

Tarkasteltakoon vaikkapa maailmanpolitiikassa tapahtuneita muutoksia. Vuosikymmenen alkupuolella opiskelijoiden yhteiskunnallisen aktiivisuuden herätteenä usein toimi USA:n ilmeisen aggressiivinen ulkopoliittikka. Palautettakoon mieleen vaikka Vietnamin suurpommitukset tai Chilen fasistikaappauksen vaikutukset yleiseen mielipiteeseen. Tällä hetkellä Yhdysvallat on sopeutumassa muuttuneeseen voimasuhteeseen, se yrittää pestä kasvojaan ja luoda itselleen rauhanrakentajan ilmettä mm. Rhodesiassa, Lähi-Idässä; se on huolestunut ihmisoikeuksista jne. Tällä manöveroinnilla se on saavuttanut tiettyä ideologista menestystä. Tämän päivän opiskelijoille ei ole yhtä välittömästi selvää USA:n imperialismien olemus, kuten se oli selvää jokaiselle Vietnamin pommitusten yhteydessä. Ja syksyllä opiskelemaan tuleva 18-vuotias opiskelija ei voi muistaa omakohtaisesti esim. vuoden 1972 Vietnamin pommituksia, hänhän oli tuolloin vain 12-vuotias. Tämä joukkojen psykologian muutos on otettava huomioon ja on mietittävä, mitä vaatimuksia se aiheuttaa ideologiselle työllemme, esimerkiksi kuinka syvällisesti ja huolellisesti perustellen nyt on puhuttava imperialismista.

Tai tarkastelkaamme koululaisliikkeen heikkenemisen vaikutuksia. Poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun heikennyttyä kouluissa on vaara, että lähestymme juuri opiskelemaan tulevaa joukkoa väärin. Tarjoamme heille tiettyä poliittista vaihtoehtoa, kun he itse asiassa eivät ole kiinnostuneita politiikasta lainkaan. Ja tässä suhteessa väärä ja ahdasmielinen puoluepolitiikointi on koko demokraattiselle opiskelijaliikkeelle vaaraksi, sillä se johtaa opiskelijoita yhä syvempään vieraantumiseen politiikasta.

Nykyisen opiskelijaliikettä koskevan keskustelun eräänä osapuolena on ollut KOJ, joka on pyrkinyt antamaan itsensä etummaisena keskustelijan, todellisen intellektuaalisen keskustuksen kuvan. Tätä taustaa vasten ehkä hämmästyttää KOJ:n tapa suorittaa periaateteesikeskusteluaan. Järjestö on ikäänkuin kokonaan unohtanut, että se käy keskusteluaan tilanteessa, jossa on lähes kymmenen vuoden kokemus opiskelijoiden taistelusta. Järjestö ei ole suorittanut minkäänlaista analyysiä tuosta kokemuksesta. Sen teesiluonnokseen ei edes sisälly opiskelijaliikettä koskevaa kohtaa.¹² Lisäksi teesikeskustelua käydään joukkojen selän takana, tuomatta luonnosta tai sen ydinkysymyksiä yhdessä opiskelijoiden kanssa keskusteltaviksi ja arvioitaviksi, jolloin siitä saattaisi tulla opiskelijoiden tietoisuutta edistävä tapahtuma. Pelätäänkö, etteivät KOJ:n periaatteet ehkä kestä ulkopuolista kritiikkiä? Tässä suhteessa KOJ:n linja eroaa täysin SOL:sta joka on nostamassa jo ennen oman uuden periaateohjelmansa ensimmäisen luonnoksen valmistamista opiskelijoiden laajaan keskuuteen kaikki periaateohjelman uudistamiseen liittyvät solmukohdat.

Toinen piirre KOJ:n teesikeskustelussa on, että kaikesta hajanaisuudestaan ja ristiriitaisuudestaan huolimatta sen hallitseva suunta on vaivihkainen ja demagogialle rakentuva oikeistolaistuminen. Järjestö on luopumassa aiemmin toimintansa perustana pitämästä leninismistä selvittämättä, missä suhteessa leninismi on virheellinen. Samoin se on menettelemässä monissa muissakin kysymyksissä, kuten suhtautumisessaan opiskelijoiden joukkotaisteluun, Suomen Kommunistiseen Puolueeseen jne. Nähdäksemme tällainen tapa on syvästi opiskelijaliikkeen perinteisiin kuuluvan intellektuellismin vastainen.¹³

Opiskelijaliikkeessä on syntynyt myös eri järjestöihin kuuluvien tovereiden keskuudessa keskustelua, jossa on yritetty argumentoiden ratkaista opiskelijaliikkeen edessä olevia ongelmia. Tässä keskustelussa on usein osuttu aivan

12. KOJ:n teeseistä käydään laajempaa keskustelua SOL:n Punaiset Vihkot -sarjassa, numerossa 15. Vihkon nimi on Keskustelua marxilaisesta opiskelijaliikkeestä.

13. Tyypillinen esimerkki tällaisesta keskustelusta on Yrjö Raution kirjoitus TOS:n lehdessä Rintamassa (1/78), jossa hän ensin sotii kaikkia auktoriteetteja vastaan, vaatiin siirtymistä katekismuslinjalta elävään sisältöön, ja sen jälkeen perustelee leninismistä luopumistaan vetoamalla eräiden kommunististen puolueiden suoritamiin uudelleen arviointeihin. Hän ei kuitenkaan missään selvitä, mistä näissä tarkistuksissa on kyse, eikä ensinkään tarkastele kysymystä ovatko nuo toimenpiteet oikeita. Mitä auktoriteetin vastaisuutta se on, että vaihtaa auktoriteetin toiseen? Eikö oikeampaa olisi vaihtaa auktoriteetti argumentointiin?

oikeisiin ongelmiin, mutta ongelmien ratkaisu ei aina ole ollut yhtä onnistunut. Eräs tällainen puheenvuoro oli Eero Ojasen ja Toivo Salosen edellä lainaamamme kirjoitus. He osuivat aivan oikeaan siinä, että marxilaisen liikkeen teoreettinen työ ei laajuudessaan eikä syvällisyydessään ole ajankohtamme edellyttämällä tasolla. Mutta heidän asettamuksensa, että "ongelman ydin ei ole teorian suhteessa käytäntöön, sen yhdistämisessä jokapäiväiseen toimintaan, vaan ongelma on suhtautumisessa itse teoriaan" nostaa väärän asian ongelmien ytimeksi ja siksi johtaa väärään suuntaan.

Se ei johda parempaa teoreettista työtä tekevän taistelujärjestön luomiseen, vaan olemukseltaan se johtaa 1960-luvun keskustelukerholaisuuden palauttamiseen. Tuolloinhan marxilaiset järjestöt olivat kerhoja, kuppikuntia, joiden ohjia joista huolimatta opiskelijoiden etutaistelu tapahtui. Se ei johda 60-luvun intellektuellismin parhaiden perinteiden haltuunottoon vaan juuri 60-luvun intellektuellismin rajoittuneisuuden palauttamiseen. Se johtaa sellaisten riippumattomien intellektuellien joukkomittaiseen luomiseen, jotka asettavat kapitalismin vastapainoksi voimattoman järjen.

Tässä yhteydessä on hyvä muistuttaa Marxin Proudhonia vastaan suuntaamasta kritiikistä: "Miksi hra Proudhon on kaiken poliittisen liikkeen vannoutunut vihollinen. Hänestä nykyisten tehtävien ratkaisu ei ole julkisessa toiminnassa, vaan hänen päässään tapahtuvissa dialektisissa pyönteissä. Koska kategoriat ovat hänestä liikevoimia, niin kategoriain muuttamiseksi ei tarvitse muuttaa käytännöllistä elämää. Aivan päinvastoin: pitää muuttaa kategoriat, ja siitä on oleva seurauksena olemassaolevan yhteiskunnan muuttuminen."¹⁴ Jälleen kerran: on muistettava, että pelkkä teoreettinen kritiikki ei kumoa kapitalismia, opiskelijoiden ja sivistyneistön ongelmien peruslähde, sen se voi tehdä vasta yhdistyessään joukkojen taisteluun kapitalismin kumoamiseksi.

Miten keskustelu olisi suunnattava?

Kuten muistamme, hyväksyessään marxilais-leniniläisen periaateohjelman keväällä 1971 SOL asetti tavoitteekseen marxilaisen opiskelijaliikkeen luomisen, opiskelijoiden etutaistelun ja marxilaisuuden yhdistämisen. Muut pitivät tuolloin asettamustamme vääränä. Nyt meillä on 7 vuoden kokemus asettamamme tehtävän toteuttamisesta ja voimme tätä kokemusta vasten peilata, kuka tuolloin oli oikeassa.

Mutta vaikka katsoisimme — kuten me katsomme —

että tuolloin asettamamme ohjelma oli pääpiirteis-
sä ään oikea, on muistettava, ettei tuo marxilaisuuden ja
joukkoliikkeen yhdistyminen voinut tapahtua kerralla, il-
maantua valmiina kuin Minerva Jupiterin päästä. Me kat-
somme, että edelleenkin ainoana opiskelijajärjestönä SOL
on oikealla tiellä, mutta tavoitteen saavuttamiseen on vielä
matkaa.

Työmme parantamiselle tarjoaa hyvän lähtökohdan se,
että meillä on Leninin esimerkki vastaavanlaisen arvion suori-
ttamisesta. "Mitä on tehtävä?" — teoksessaanhan Lenin
määritteli tehtävät tietoisien etujoukon perustamiseksi Ven-
äjälle vaistonvaraisen joukkoliikkeen nousun ja teoreettisen
sekavuuden oloissa. Tilanne on laajemmissa puitteissa
hämmästyttävän samanlainen kuin SOL:n edessä 1971 ol-
lut. Leninin "'Vasemmistolaisuus' lastentautina kommu-
nismissa" on puolestaan kahden vuosikymmenen taisteluko-
kemuksen huikea tiivistelmä, jossa tarkastellaan vuonna
1902 asetetun tehtävän toteutumista ja sen ehtoja. Periaa-
teohjelmaansa uusiva SOL on tietyllä tavalla samassa ase-
massa: on kyettävä tieteellisesti ja kriittisesti arvioimaan
opiskelijaliikkeemme tähän astinen kokemus, on kyettävä
asettamaan selvästi suunta ja tehtävät eteenpäin.

Mutta samalla on tehtävä huomautus Leninin lukemi-
sesta. Totuttu tapa on varmaan ennen kaikkea etsiä lai-
nauksia, jotka osoittaisivat lukijansa ajatukset oikeiksi. Le-
niniä voidaan lukea, jotta voitaisiin uskotella itsellemme,
että oikeastaan kaikki on hyvin. Mutta varmasti antoisam-
paa ja hyödyllisempää on lukea Leniniä olevan kritiikkinä,
asettaa todella kaikki oleva, poliittinen kykymme, teoreet-
tinen tajumme, poliittinen käytäntömme leninismiin punta-
riin.

Vielä eräs ajatus Leninin ajankohtaisuudesta. Paitsi, että
kukaan ei ole kyennyt osoittamaan leninismiiä kestävämmä-
mäksi, on Lenin antanut oivallisen näytteen ajankohtai-
suudestaan ennakoimalla jo vuosisadan alussa monille ny-
kyisille opiskelijajohtajille tyypillisen ruikutuksen osoitta-
malla, että pikkuporvaristo reagoi juuri näin taantumus-
kauteen. Nyt kun opiskelijaliikkeessä on tapahtunut nopea
ja jyrkkä taisteluolosuhteiden vaikeutuminen, voi vain ih-
metellä, kuinka nopeasti eräät järjestöt ovatkaan nielleet
radikalisminsa, myyneet uskonsa joukkoliikkeeseen ja va-
linneet nöyristelevän "realismin" ja "uusien menetelmien"
etsiskelyn. On naiivia kuvitella, että opiskelijaliike
olisii voinut saavuttaa suuret tavoitteensa jo ensimmäisen
kaikkein vaistonvaraisimman nousunsa aikana. Purkamalla
kiukkua "paraatimarssia" (Yhteisrintama) tai "vallanku-
mouksellisia tavoitteita" (Sulkko) kohtaan osoitetaan vain
oma pikkuporvarillinen malttamattomuus, rohkeuden pet-
täminen ensimmäisten vaikeuksien edessä.

Engels totesikin laittamattomasti: "pikkuporvareista olemme jo puhuneet. Ne ovat mitä epäluotettavimpia, paitsi silloin kun on voitettu; silloin ne pitävät äärettömän kovaa ääntä oluttuvissa"¹⁵. Tuntuu kuin kovin moni olisi suorastaan tunkemassa itseään pikkuporvarillisen sivistyneistön kirjoihin näinä päivinä.

"Vasemmistolaisuus" -teoksessaan Lenin käsittelee puolueen suhdetta omiin virheisiinsä: "poliittisen puolueen voimakkuuden tärkeimpiä ja varmimpia kriteerioita on se, miten tämä puolue suhtautuu virheisiinsä ja täyttää k ä y t ä n n ö s s ä velvollisuutensa omaan l u o k k a a n s a ja työtätekeviä j o u k k o j a kohtaan. Virheen julkinen tunnustaminen, sen syiden paljastaminen, tuon virheen aiheuttaneen tilanteen erittely, virheen korjaamiseksi tarvittavien keinojen huolellinen harkinta — juuri tämä on tunnusomaista vahvalle puolueelle, juuri täten puolue täyttää velvollisuuksiaan, juuri tämä on l u o k a n ja edelleen myös j o u k k o j e n kasvattamista ja opettamista."¹⁶

On siis vältettävä vaara, joka sisältyy siihen kun SOL usein ainoana poliittisena järjestönä edustaa optimismia ja myönteistä suhdetta joukkoliikkeeseen, siihen kytketty "kaikki parhain päin" -selittely. Ongelmat on analysoitava juurta jaksan. On oltava rohkeutta asettaa kysymyksiä, tunnustaa ja eritellä olemassaolevat ongelmat, mutta on muistettava älylliseen rohkeuteen oleellisesti liittyvä nöyryys. On muistettava omien tietojen rajallisuus ja vaatimus asioihin perehtymisestä.

On muistettava, että opiskelijat vaihtuvat nopeasti. Sen vuoksi opiskelijaliikkeessä on erityinen vaikeus kasata kokemusta. Siksi on tietoisesti suuntauduttava tradition ylläpitämiseen ja tutkimiseen, muuten tehdään samat virheet kerran viidessä vuodessa. On varottava sitä vauhdilla yleistyvää, pintapuolista ja fraasilla asioita ratkovaa tyyppiä, joka tuo mieleen Leninin sanat: "'Miten paljon meillä onkaan viime aikoina ilmestynyt sosialidemokraattisia Lomonosoveja', huomautti kerran eräs toveri tarkoittaen monien 'ekonomismin' taipuvaisten henkilöiden hämmästyttävää pyrkimystä päästä välittömästi 'omalla järjellään' perille suurista totuuksista — ja samalla sivuuttaa huomiotta suurenmaisen ylenkatseellisesti kuin luontainen nero kaikki se, mitä vallankumouksellisen liikkeen aikaisempi kehitys on jo antanut".¹⁷

Jatkukoon keskustelu. Olkoon tunnuksemme "Menneisyydestä on otettava tuli eikä tuhka".

15. Marx, Engels, Valitut teokset 2 osassa. osa I, s. 572.

16. Lenin, 'Vasemmistolaisuus' lastentautina kommunismissa, Valitut teokset, osa IV, s. 217.

17. Lenin, Mitä on tehtävä? Valitut teokset, osa I, s. 329.

Sosialistinen realismi

Todor Pavlov

Sosialistisissa maissa käydään tällä hetkellä vilkasta keskustelua estetiikan ongelmista. Lukuisat jopa aivan estetiikan peruskysymyksiä koskettavat ongelmat käsitetään monin eri tavoin. Julkaisemassamme kirjoituksessa bulgarialainen filosofi ja estetikko Todor Pavlov (1890—1977) pyrkii selventämään estetiikan peruskysymyksiä tutkimalla taiteellisen tiedostamistavan keskinäissuhteita.

Pavlov pitää tärkeänä taiteen tiedostavaa merkitystä, mutta torjuu kuitenkin päättäväisesti yritykset samaistaa taiteellinen menetelmä tieteelliseen. Hän katsoo, että taide muodostuu esteettisten realiteettien tuotannosta, ja että nämä ilmentävät tiettyä yhteiskuntahistoriallisesti ja yksilöllisesti kehittyvää esteettistä mitaa.

Pavlovin mukaan marxilais-leniniläinen estetiikka on laadullisesti uutta ja ankarammassa mielessä tieteellistä kuin sitä edeltänyt estetiikka. Viitaten Marxin tunnettuun ajatukseen, että ihmisen anatomia on avain apinan anatomian tutkimiseen, hän toteaa, että juuri kehittyneisyytensä vuoksi marxilainen estetiikka avaa samalla portit esimarxilaisen estetiikan ja sosialistista realismia edeltävän taiteen tieteelliseen tutkimiseen ja arvottamiseen.

Realismi ja erityisesti sosialistinen realismi herättävät tänään laajaa kiinnostusta maassamme. Sitä ilmentävät Teatterikeskuksen järjestämä mm. realismiaiheinen seminaari 3.—5. 1. 1978 sekä 29. 4.—21. 5. 1978 Helsingin Taidehallissa pidettävä kansainvälinen realistisen kuvataiteen katselmus. Yhä useammat taiteilijat haluavat vaikuttaa työllään aktiivisesti yhteis-

kunnan kehitykseen. Tämä pyrkimys synnyttää realismin tarpeen.

Taiteilijoittemme yhteiskunnallisen vastuuntunnon lisääntyminen on alkanut huolestuttaa porvaristoa. Se pyrkii vaikuttamaan tilanteeseen yrittämällä antaa piiristysruiskeita erilaisille modernistisille virtauksille. Tätä ilmentää esimerkiksi Edward Lucie-Smithin "Taide tänään" teoksen suomentaminen. Kirjassa selvitetään huolellisesti kuvataiteen lukuisat oikukkaat suuntaukset, mutta realismi, sosialistisesta realismista puhumattakaan "unohdetaan".

Paradoksaaliselta voi tietysti näyttää se, että usein juuri realistiset taiteilijat ovat puolustaneet modernismia, mutta he puolustavat sitä positiivisessa, taiteellisen uusiutumisen mielessä. Juuri realistit puhuvat taiteen kansainvälisyyden ja kansallisuuden sekä sisällöllisen ja muodollisen monipuolisuuden puolesta kaikkea abstraktisuutta vastaan. Näin yhä selvemmin paljastuu porvariston taiteen "uudistamis" -vaatimusten ydin: taiteilijoiden olisi luovuttava yhteiskunnallisesta analyysistä.

Realistit eivät suinkaan pyri mitätöimään useiden formalististen virtausten ansioita kokeiluina tai näiden hedelmällistä vaikutusta esimerkiksi arkkitehtuuriin ja designiin. Mutta samalla realistit osoittavat formalismin rajoittuneisuuden, sen kyvyttömyyden pätevään yhteiskunnalliseen erittelyyn. Kirmo Mikkolan väite, että "meillä omaksuttu realismi käsitteen rajoittunut ja ideologisesti abstraktinen tulkinta ovat tukahduttaneet halun ja uskalluksen tutkivaan ja kokeilevaan otteeseen" on osoittautunut perinjuurin virheelliseksi. Mutta samalla on totta, että realismin teoreettisia ja metodisia perusteita ei Suomessa vielä kylliksi tunneta.

Sama pätee sosialistiseen realismiin. Sitä ei pidä käsittää yhtenäisenä tyyli-ilmiönä. Se on taiteellinen menetelmä lähestyä maailmaa, ja se tietysti toteutuu tyyllisten mahdollisuuksien moninaisuutena.

Sosialistis-realistisen taiteen tärkeä puoli on innostaa luovaan ajatteluun, saattaa alulle tiedostamis-

prosesseja ja maailmankatsomuksellisten arvojen tutkimista sekä yhä uudestaan asettaa kysymyksiä elämän mielekkyydestä, yhteiskunnan muovaamisesta ja muutamisesta.

"Mitä on sosialistinen realismi?" on nimeltään lyhennettynä julkaisemamme Todor Pavlovin esitelmä vuodelta 1949. Esitelmän otsikko on varmasti usein toistettu kysymys suomalaisten taiteilijoiden ja taiteen harrastajien keskuudessa. Oheinen Pavlovin artikkeli selvittää kysymystä monipuolisesti, mutta ei tietenkään tyhjentävästi. Me julkaisemme sen keskustelun herättämisen mielessä. Varmasti vaikkapa realistisen metodin erittely kaipaa jatkopuheenvuoroja. Lisävalaistusta Pavlovin esitelmän ongelmille antavat mm. tässäkin numerossa esitellyt Nikolai Tšernyšeskin, Avner Zisin ja Boris Sutškovin estetiikkaa käsittelevät kirjat.

Pavlovin esitelmän ovat saksan kielestä suomentaneet Reto Halme, Anja Niinioja ja Ritva Serendero.

— Toimitus

Tieteellinen ja taiteellinen tiedostustapa

On ollut ja on vielä tänäänkin teoreetikoita ja kriitikoita, jotka puolustavat näkökantaa, että tiede on loogis-abstraktisten käsitteiden avulla tapahtuvaa ajattelua (tiedostusta), kun taide sitä vastoin on aistimellisesti ilmaistavien ja havaittavien konkreettisten kuvien (hahmojen) avulla tapahtuvaa ajattelua; tiedemies t o d i s t a a — kuten Belinski on sanonut —, kun runoilija taas n ä y t t ä ä, jolloin hänen on aistimellis-konkreettisilla ja yksilöidyillä kuvillaan samoin ja ennen kaikkea kyettävä löytämään annetulle yhteiskunnallis-historialliselle todellisuudelle tyypillinen, luonteenomainen.

Tähän teesiin sisältyy aimo annos tieteellistä totuutta. Määritelmä, joka lähtee käsityksestä, että taide on objektiivis-reaalisen todellisuuden oikeaa heijastusta, odottaa taiteen näyttävän meille aina objektiivisen totuuden inhimillisestä elämästä ja koko todellisuudesta. Ja tämä on täysin oikein.

Tästä nousee kuitenkin kaksi olennaista kysymystä. E n s i k s i: Kun myös tieteelliset ideat ovat objektiivis-

2/1978
SOIHU

ten olioiden subjektiivista heijastusta, niin missä on silloin se erikoinen, laadullisesti eroava, jonka kautta taide voidaan erottaa tieteestä? Missä silloin on sen ominaislaatu tieteestä laadullisesti eroavana todellisuuden heijastuksena? T o i s e k s i: Milloin, miksi ja missä määrin taide onnistuu näyttämään todellisuuden objektiivisen totuuden? Tai sanokaamme tarkemmin: Miksi ja missä määrin sosialistis-realistinen taide onnistuu osoittamaan meille syvimmän objektiivisen totuuden?

Marxismi-leninisin klassikot ovat jo vastanneet tähän kysymykseen periaatteellisesti, mutta erät heidän oppilaansa valitettavasti yksinkertaistavat kysymystä tavalla, joka voi johtaa luuloon, ettei tieteen ja taiteen välillä ole eikä voi olla laadullista eroavuutta, ja että tieteellinen kuva (taiteellinen hahmo) on ainoastaan olioiden ja ilmiöiden objektiivisesti tosi, aistimellisesti ilmastava ja havaittava kuva, joskin sen luonnollisesti täytyy olla tyypillinen kuva ja tarkastella "tyypillisiä luonteita tyypillisissä olosuhteissa". Olemme vakuuttuneita, että Engels oli oikeassa vaatiessaan taiteelta samanaikaisesti tyypillisten luonteiden tarkastelua tyypillisissä olosuhteissa ja toisaalta heidän yksilöllisyytensä huomioon ottamista. Mutta mikäli nyt tyypillinen on yleistä, olennaista, lainalaista inhimillisen elämän ja koko todellisuuden kehityksessä — niin eikö siis tiede samoin ole velvollinen paljastamaan yleisen, olennaisen, lainalaisen? Eikö myös tieteen, esimerkiksi yhteiskuntatieteen, yleisen ja lainalaisen avulla tutkittava historiallisia ilmiöitä, kuten esimerkiksi lokakuun suurta sosialistista vallankumousta, Prahan kapinaa, syyskuun kapinaa Bulgariassa, V. I. Lenin ja Georgi Dimitrovin henkilöä jne. Ja eikö tämä ole myös publiistiikan tehtävä?

Toisaalta kun esimerkiksi valokuvaaja kuvaa täysin mekaanisesti poliittisessa kokouksessa puhuvan puhujan, kun valokuvassa on aistimellis-konkreettisesti ilmaistuna ja havaittavissa puhujan hahmo ja eleet, kun kuvasta edelleen voidaan käsittää joitakin puhujalle tyypillisiä liikkeitä, kun kuvasta on havaittavissa, että kysymys on sanokaamme tshekkoslovakialais-neuvostoliittolaisen ystävyyyden juhlimisesta — kun kaikki tämä otaksutaan (ja se on toki täysin ajateltavissa), niin voisimmeko silloin jo sanoa, että olemme tekemisissä taideteoksen kanssa?

On selvää, ettemme voi.

Valokuvauskonetta tai elokuvakameraa käyttäen voimme valmistaa olioista ja ilmiöistä joko tavallisia valokuvia ja filmiotoksia tai valokuva- ja filmirepor-

taaseja, mutta voimme myös tehdä todella taiteellisia valokuvia ja filmiotoksia. Täsmälleen samalla tavoin voi maalari lyijykynää, värejä tai tussia käyttäen valmistaa niin olioiden jaelmiöiden yksinkertaisia kopioita, kuin myös todella taiteellisia kuvia noista olioista ja elmiöistä. Sitä paitsi on täysin mahdollista, kuten haluaisin toistaa, että tiettyjen ideoiden tavallisissa kuvissa ja kopioissa tulee toistetuksi edistyksellisimpiä ideoita ja inhimillisiä emootioita. Mutta milloin, miksi ja missä määrin tuo vaokuva tai kopio muuttuu todelliseksi taiteelliseksi kuvaksi (taiteelliseksi hahmoksi), joka eroaa laadullisesti niin tavallisesta filmiotoksesta kuin myös yksinkertaisesta kopiosta.

— Monesti asia ilmaistaan siten, että tieteelliset ideat ovat abstrakteja, taiteelliset sitävastoin konkreettisia. Mitä Lenin on tästä sanonut? Onko tieteellisiä totuuksia, jotka eivät ole konkreettisia, joiden alkuperä ei ole ihmisen aistimellis-konkreettisessa käytännössä, jotka eivät jälleen uudestaan tule käytännössä koetelluiksi ja siten aina uudestaan palaa käytäntöön? Sitä paitsi: Kun taiteellisten tyypillistämisten on samoin ilmaistava yleistä, olennaista, lainalaista, se on, kun ne ovat ja niiden täytyy olla erikoisia taiteellisia abstraktioita — missä silloin on niiden ominaislaatu? Sanalla sanoen: Miten taiteen kuvat eroavat laadullisesti ”objektiivisten olioiden subjektiivisesta heijastuksesta” tieteessä? Tässä on sen kysymyksen ydin, joka tieteellisen estetiikan on ratkaistava. Eräät kirjoittajat ovat korvanneet ja valitettavasti korvaavat yhä vieläkin tämän ongelman kysymyksellä, mikä taiteessa on määräävää. Kuten tieteessä, on myös taiteessa määräävää ihmisen yhteiskunnallis-materiaalinen, luokkasidonnainen ja historiallinen käytäntö, joka vaatii niin tiedettä kuin taidettakin asettamaan ja ratkaisemaan koko joukon elintärkeitä ideologioita ja maailmankatsomuksellisia kysymyksiä.

Taide on yhteiskunnallis-historiallinen ideologinen ilmiö inhimillisessä yhteiskunnassa ja sellaisena yhteiskunnallisen käytännön määräämä; sillä on ennen kaikkea ja välttämättömästi kauaskantoinen olennainen, aktiivis-ideologinen merkitys ja — luokkayhteiskunnassa — puolueellinen ja luokkaluonne.

Mutta se tarkoittaa, että taiteen aatteellisella ja siten myös luokkasidonnaisella ja puolueellisella sisällöllä, joka määräytyy ihmisen historiallis-konkreettisen käytännön kautta, on perustava merkitys. Tämä tulee esimerkiksi sosialistis-realistisessa taiteessa selvästi näkyviin. Kuitenkaan yksin taiteen aatteellinen — olkoonkin edistyk-

sellisin — sisältö ei vielä salli puhua määrätyn teoksen taiteellisesta arvosta: aatteellis-edistyksellisen (patrioottisen, internationaalis-sosialistisen jne.) sisällön on pikemminkin mestarillisesti ruumiillistuttava selviin, syvästi kuohuttaviin taiteellisiin kuviin. Ja tämä on absoluuttinen totuus.

Mutta mihin perustuu taiteellinen kuva — erotukseksi tieteellisestä kuvasta? Mihin perustuu erityinen laadullinen ero tieteen ja taiteen välillä?

Mikään idealistinen eikä myöskään mikään biologinen tai vulgaarisosiloginen estetiikka ole kyennyt eikä kykene vastaamaan tieteellisesti oikein tähän kysymykseen. Se onnistuu vain marxilais-leniniläiselle estetiikalle, joka tällä tavoin osoittaa olevansa todellinen taiteen yleinen tieteellinen teoria.

Taiteellisen kuvan ominaislaatu, yhteiskuntahistoriallisesti määrättyinä ja merkityksellisenä käsitettynä, on siinä, että se on aistimellisesti ilmaistava ja havaittava, edistyksellisen aatesisällön ja emotionaalisuuden läpitunkema, sekä tulee määrätyssä (esteettisessä) mitassa esiintuoduksi ja jäsennetyksi "objektiivisten olioiden subjektiivisena heijastuksena".

Ollakseen todella taiteellinen täytyy kuvan (hahmon) ensinnäkin olla aistillisesti ilmaistu ja havaittava, toiseksi sisältää tietty edistyksellinen aatesisältö ja määrätty edistyksellinen emotionaalisuus. Kolmanneksi sen on oltava tulos maailman omaksumisesta ihmiselle ominaisen esteettisen mitan, se on "taiteen lakien mukaisesti".

Nimitän taiteellisen kuvan (taiteellisen hahmon) aistimellisen ilmaisun ja välittymisen mahdollisuutta "esteettiseksi realiteetiksi". Siksi määrittelen taiteen seuraavasti: Taide ihmisen yhteiskuntahistoriallisen ja kulttuuris-ideologisen elämän ilmentymänä muodostuu esteettisten realiteettien tuotannosta (luomisesta) ja jäsentämisestä (havainnoimisesta). Nämä ovat edistyksellisen aatesisällön ja edistyksellisen emotionaalisuuden, joilla luokkayhteiskunnassa on puolue- ja luokkaluonne, läpitunkemia, ja jotka realisoituvat tiettyssä esteettisessä mitassa.

Tämän taiteen määrittelyn koko merkityksen ja loogisen välttämättömyyden ymmärtämiseksi on kiinnitettävä huomio seuraaviin seikkoihin:

Ensiksi: Ihmisen tunteet, havainnot, mielteet jne. eroavat eläinten tunteista, havainnoista ja mielteistä ennenkaikkea siksi, että ne muodostavat inhimillisen ajattelun lähtökohdan tai perustan ja ovat puolestaan inhimillisen ajattelun vaikutuksen määrittämiä ja siten inhimillistettyjä. Tämän vuoksi ihmisen tunteet, havainnot, mielteet, voidessaan tulla inhimillisen ajattelun ohjaamiksi, saavat ky-

vyn (tosin ei ankan loogisessa muodossa) näyttää, ymmärtää, käsittää ja tarkastella pintailmiöitä, ilmeistä, näennäistä syvemmälle. Ne voivat käsittää myös olioiden ja ilmiöiden, olennaisempia, tyypillisempiä piirteitä, suhteita, muotoja, lainalaisuuksia. Samalla ne aina pysyvät aistimelliskongkreettisina ja eroavat siten myös tiukan tieteellisistä käsitteistä, kategorioista ja laeista.

Ei ole vaikea käsittää, mitä ensisijaisia, estetiikalle merkittäviä johtopäätöksiä tästä taiteellisen kuvan (taiteellisen hahmon) määrittelystä voidaan tehdä. Voidaan ymmärtää miksi ja missä määrin Belinski oli oikeassa sanoessaan, että tiedemies selittää olioita ja ilmiöitä taiteilijan näyttäessä niitä.

Toiseksi: Taiteen aatteellis-emotionaalinen puoli (tai sisältö) ei ole sille jotain ulkoista, vierasta, ulkoseikkoihin kuuluvaa. Se on sen ensisijainen, sisäinen, välttämätön olemus, jota ilman ei ole ollut eikä voi olla aitoa, täysiarvoista totuudelle uskollista, edistyksestä ja vaikuttavaa taidetta. Runoilija ei ole mikään lintu, mikään peippo, vaan osoittautuu aina kongkreettis-historiallisesti ja yhteiskunnallisesti määrättyksi ihmiseksi. Siksi on helppo käsittää, että jokainen poikkeaminen taiteen aatteellis-emotionaalisesta sisällöstä muuttaa sen peipon tai satakielen vähäveriseksi, vaistonvaraiseksi, luomiskyvyttömäksi lauluksi. Sanalla sanoen raastaa sen takaisin vain "taidetta muistuttavaksi" ilmiöksi. Aatteeton taide ei ole eikä voi olla taidetta sanan varsinaisessa ja täydessä merkityksessä. On itsestään selvää, että aatteet ja emootiot ovat ja ovat aina olleet erilaisia erilaisissa yhteiskunnallisissa ja historiallisissa oloissa. Mutta se on jo toinen kysymys.

Kolmanneksi: Juuri satakielen laulussa on tiettyjä rytmisyyden, melodisuuden, jne. elementtejä tai ainesosia. Kun satakieli tuottaa sarjan säveliä, hahmottaa se lauluun juuri lintuna, satakielenä. Myös ihmisen lauluisa, säkeissä, tansseissa voidaan havaita rytmisyyden, melodisuuden, symmetrisyyden, sirouden jne. elementtejä tai ainesosia. Mutta nämä elementit ovat ihmisen luonnon leimaamia. Ne ovat hänen tapansa ja totumuksensa omaksua maailmaa aistimellisesti, emotionaalisesti ja loogis-rationaalisesti, eli ne ovat ihmisen esteettisen mitan leimaamia. Historiallis-kongkreettisesti määrättyyn ihmisen ei voi tanssia eikä laulaa perustamatta sitä historiallis-kongkreettisesti määrättyyn, mittaansa, siis erikoiseen tapansa ja totumukseensa omaksua maailmaa tieteellisesti tai taiteellisesti.

Vielä enemmän: Ei vain jokaisessa kongkreettisesti määrättyssä kansakunnassa, luokassa tai yhteiskunnallisessa kerroksessa, vaan myös jokaisessa yksilössä voimme mää-

rättynä elementtinä tai ainesosana havaita yksilöllisen tavan ja tottumuksen omaksua maailmaa, siis esteettisen mitan. Ja ei vain siitä huolimatta, vaan juuri siksi, että se koko olemuksessaan ja kaikissa ilmauksissaan aina ja välttämättömästi on yhteiskuntahistoriallisesti määrätty. Kun runoilijalla tai maalarilla ei ole tällaista mittaa, olkoon hänen töidensä ideasisältö kuinka suuri tahansa, ei hän voi olla todellinen runoilija tai maalari. Asian ydin on siinä, että runoilija, joka ei hallitse omaa esteettistä mitaansa (ja tämä voidaan sanoa myös kollektiivisista luojista, kansoista, luokista, jne.) ei lopulta kykene aikansa ja yhteiskuntansa edistyksellisten aatteiden oikeaan valitsemiseen, täydelliseen ymmärtämiseen, esteettisesti totuudelliseen ja vaikuttavaan hahmottamiseen. Kaikkien aikojen ja kansojen suurimmat runoilijat ja taiteilijat ovat aina olleet aikansa ja yhteiskuntansa edistyksellisimpiä ihmisiä. Ihmiskunnan suurimmilla taiteilijoilla on ollut ja on syvä aatesisältö aina dialektisessa ykseydessä (aistimellisesti ilmaistavan ja havaittavan) esteettisen todellisuuden ja esteettisen mitan (erikoisen tavan ja tottumuksen omaksua maailmaa "kauneuden lakien mukaisesti") kanssa. Tämän takia emme silloin, kun yksikin näistä tuntomerkeistä puuttuu, ole tekemisissä taiteen kanssa. Myöskään emme ole tekemisissä taiteen kanssa, jos nämä kolme tuntomerkkiä ovat kyllä käsillä, mutta vain aritmeettisesti yhteenliitettynä. Todelliseksi taideteoksessa tuntomerkit esiintyvät dialektisena ykseytenä, jossa aatesisällöllä on määräävä vaikutus esteettiseen todellisuuteen ja esteettiseen mittaan, sen puolestaan samanaikaisesti ollessa jälkimmäisten vaikutusten alaisena.

Vain silloin tulee teos todella täysiarvoiseksi taiteeksi. Ja sellaisena se on dialektisesti sidoksissa tieteeseen ja kaikkiin muihin inhimillisen elämän ja inhimillisen kulttuurin alueisiin. Epäilemättä tämä ei merkitse niiden absoluuttista ja metafyyssistä samuutta enempää kuin taiteen vähäisintäkään laadullisen erikoisuuden ja luonteen menettämistä taiteena.

Mutta kun asian laita on siten, että enempää taide kuin tiedekään eivät palvele vain maailman määrittelyn (tiedostamisen) instrumentteina, ja kun taide toisaalta omaksuu maailmaa "kauneuden lakien" mukaaan (Marx), niin seuraa se looginen päätelmä, että niin taiteen avulla tapahtuvan maailman määrittelyllä kuin myös sen muuttamisella on oltava esteettinen luonne. Toisin sanoen: Kun tiedemies määrittää maailmaa loogisesti, taiteilijan määrittellessä sitä taiteellisesti, täytyy ihmisen luovasti uudistaman maailman olla paitsi inhimillisen tieteellisen totuuden, myös inhimillisen kauneuden leimaama. Sen ei ole tultava omaksutuksi vain loogisesti, vaan myös esteettisen mitan mukaisesti. Sen

on siis tultava ihmisen hallitsemaksi ja johtamaksi ei vain sopusoinnussa tieteellisen totuuden vaan myös inhimillisen esteettisen kauneuden kanssa. Tässä on taiteen merkitys ihmisen erityisenä ideologisena kykynä. Se kehittyy dialektisessa ykseydessä tieteen kanssa eroten samalla siitä laadullisesti, oman oman, erityisen luontonsa, oman erityisen olemuksensa ja siten myös tietyn suhteellisen itsenäisyytensä. Se osoittautuu kykeneväksi vaikuttamaan tieteeseen yhtä hyvin kuin tiede vaikuttaa siihen.

Objektiivinen ja subjektiivinen taiteessa

Olemme jo tutustuneet tieteellisen estetiikan vastaukseen kysymykseen, minkä kautta ja missä määrin taide eroaa tieteestä, missä on olioiden ja ilmiöiden tieteellisis-loogisten kuvien (käsitteiden, kategorioiden, lakien jne.) ja olioiden ja ilmiöiden taiteellisten kuvien (taiteellisten hahmojen ja kuvausten) välinen ero. Tiedämme myös, ettei yksin teoksen aatesisältö, olkoon se kuinka edistysellinen tahansa, anna riittäviä takeita teoksen taiteellisesta luonteesta. Niin muodoin on taiteelle, ja ensisijassa sosialistiselle taiteelle, aina oltava ominaista mestarillinen hahmotuskyky, sen on aina oltava syvää, emotionaalista ja taiteellisesti täysiarvoista. Sanalla sanoen sen on oltava taiteellista.

Voimme myös ymmärtää, miksi erehtyvät kaikki ne kirjoittajat, teoreetikot ja kriitikot, jotka tyytyvät yksinomaan nostamaan esiin aidon taiteen ja ennenkaikkea neuvostotaiteen objektiivis-reaalisen totuusarvon. Ei ole eikä voi olla epäilystä siitä, että aidon ja täysiarvoisen taiteen, ennen kaikkea sosialistis-realistisen taiteen, täytyy välittää ja se myös välittää meille todellisuuden syvimmän objektiivisen totuuden. Tämä on niin sanotusti aksio-
mi estetiikallamme.

Mutta sillä ei kysymystä vielä suinkaan ole ratkaistu. Jos nimittäin tyytyisimme vain tähän toteamukseen, kävisi ilmi, että kohteista ja ilmiöistä välittynyt totuus olisi vain ja ainoastaan objektiivinen. Mutta missä silloin olisi Leninin esiin nostama inhimillisen, ja siten myös taiteellisen, maailman omaksumisen subjektiivinen puoli? Leninhän on täysin kategorisesti ja selvästi puhunut siitä, että jokainen inhimillinen idea on objektiivisten olioiden subjektiivinen heijastus.

On itsestään selvää, että on olemassa erilaista subjektiivisuutta. On taantumuksellista subjektiivisuutta joka on sovitattomassaan ristiriidassa aatteen objektiivisuuden kanssa. Mutta on, ja täytyy olla myös edistysellistä sub-

jektiivisuutta, joka ei ole sovittamattomassa ristiriidassa inhimillisen ajatuksen objektiivisuuden kanssa. Tämä subjektiivisuus ei muodosta inhimillisen ajattelun objektiivisuuden kanssa sovittamatonta vastakohtaa, vaan dialektisesti ristiriitaisen ykseyden. Se ei suinkaan loukkaa, vaan tukee ajatuksen objektiivisuutta. Vielä enemmän: sanomme, että niiden objektiivisten edellytysten vallitessa, jotka Neuvostoliiton nykyisessä kehitysvaiheessa on saavutettu, subjektiivisella tekijällä on ratkaiseva merkitys. Tällöin me samalla kategorisesti ja selvästi määräämme myös inhimillisen ajattelun ja tietoisien toiminnan subjektiivisen puolen valtavan osuuden ja merkityksen.

Puhuessamme vain ja ainoastaan inhimillisen ajattelun objektiivisuudesta, aliarvioiden tai kadottaen näkyvistämme sen aktiivisen ja edistyksellisen subjektiivisuuden valtavan osuuden ja merkityksen, tulemme epäämättömästi hukkumaan porvarillisen objektivismin rämeeseen: kulkiessamme päinvastaista tietä joudumme täydelliseen subjektiivismiin.

Kyseisessä tapauksessa asioiden dialektiikka on siinä, että socialistinen subjektiivisuutemme on välttämätön edellytys tieteemme ja taiteemme suurimman, täydellisimmän ja syvimmän objektiivisuuden saavuttamiselle. Ydin on siinä, että jättämättä huomiotta inhimillisen ajattelun subjektiivisen puolen ajaudumme samaan tilaan kuin porvarillinen passiivis-kontemplatiivinen objektivismi. Emme ensinkään voi käsittää, miksi eivät esimerkiksi Demokritos, Aristoteles tai Ricardo voineet keksiä elektronia, höyrykonetta tai marxilaista arvolakia jne. Voi syntyä melkein mitä tahansa, muttei suinkaan historiallista materialismia tai marxilaista estetiikkaa.

Edellä sanotusta päädymme oikeaan ratkaisuun kysymyksessä, miten on tieteellisesti määriteltävä socialistis-realistisen taiteen tyyppi, socialistis-realistisen taiteen metodi; socialistinen realismi.

Tarkastelumme antaa meille mahdollisuuden käsittää, miksemme socialistisesta realismista puhuessamme, nos- taessamme ennen kaikkea esiin socialistisen aatesisällön, kykene riittävän selvästi erottamaan socialistis-realistista taidetta esimerkiksi filosofiastamme, psykologiastamme, etiikastamme, valtiotieteestämme, oikeustieteestämme jne. Loppujen lopuksi niillä kaikilla on socialistinen aatesisältö.

Miten neuvostotaide osoittaa olevansa juuri taidetta? Se on ydinkysymys pohdittaessa socialistisen realismin luonnetta, osuutta ja merkitystä erityisenä taiteen tyyppinä ja erityisenä taiteen metodina.

Jo nyt on huomautettava mahdollisuudesta kahteen virheeseen, jotka usein tehdään:

Ensimmäinen virhe on taiteen taiteellisten erityispiirteiden käsittäminen jonain ulkoisena ilman suhdetta sen aatteelliseen sisältöön. Tämä virhe johtaa suoraan esteettiseen formalismiin, koska tällöin edellytetään taiteen muodon olevan riippumaton sen aatteellisesta sisällöstä, edellytetään, ettei se ole sisällön määräämä. Tosiasiassahan muodolla on suhteellinen itsenäisyys ja se kykenee puolestaan vaikuttamaan sisältöön.

Toinen virhe on aatesisällön osuuden ja merkityksen metafyyssinen absolutisointi. Tällöin tulee hylätyksi esteettisen muodon suhteellinen itsenäisyys, esteettisen muodon kyky vaikuttaa aktiivisesti aatesisältöön. Tässä tapauksessa ajautuisimme vulgaariin sosiologismiin, RAPP:n¹⁾ katsomuksiin, kieltäisimme taiteen erityispiirteet sekä taiteen sosialistis-realistisen metodin. Tuo metodi perustuu, käymättä mitenkään absoluuttisesti ja metafyyssisesti yksin sen kanssa, dialektiseen metodiin filosofiassa.

Olen jo todennut, ettei mikään taiteellisen kuvan kolmesta tuntuimesta (aistimellinen ilmaisu ja havaittavuus, aatteellis-emotionaalinen sisältö ja esteettinen mitta) itsessään otettuna voi näyttää taiteellisia erityispiirteitään. Vain kokonaisuudessaan, vain dialektisessa ykseydessään ne muodostavat todellisen, todella täysiarvoisen taiteen spesifikan.

Tästä seuraa muutamia hyvin tärkeitä johtopäätöksiä. Ennen kaikkea käy selväksi, ettei sosialistinen realismi eroa kaikista muista taiteen tyypeistä ja metodeista vain ja ainoastaan sosialistisen aatesisältönsä kautta. Joskin tällä on perustava merkitys.

Sosialistis-realistinen taide, joka ennen kaikkea ja pääasiallisesti on sosialistisen aatesisällön taidetta, eroaa kaikesta muusta taiteesta ja erityisesti nykyisestä rappeutuvasta porvarillisesta taiteesta myös esteettisen todellisuutensa ja esteettisen mittansa kautta. Toisin sanoen: se eroaa kokonaisuudessaan, koko yleisessä taiteellisessa speifiikassaan (näiden sanojen jo osoitetussa merkityksessä) kaikesta muusta taiteesta.

Esteettinen mitta

Olemme jo todenneet, että ihmisen aistimukset, havainnot ja mielteet eroavat laadullisesti eläinten aistimuksista, havainnoista ja mielteistä. Ne ovat, kuten Marx sanoi, in-

¹⁾ Venäjän proletaristen kirjailijoiden yhdistys eli RAPP lakkautettiin 23. 4. 1932 päätöksellä kirjailijoiden ja taiteilijoiden liitton uudelleenjärjestämiseksi. RAPP oli ristiriitainen järjestö, jossa määrävänä joukkona olivat äärivasemmistolaiset proletkult-ajattelun kannattajat.

himillistettyjä aistimuksia, havaintoja ja mielteitä. Syitä tähän täytyy ennen kaikkea etsiä laadullisesti uudesta tuotanto- ja työtavasta, ihmisen yhteiskunnallis-sosiaalisesta ja kulttuuritoiminnasta sekä laadullisesti uudesta, nimenomaan inhimillisestä ajattelusta, joka perustuu aistimuksiin ja samanaikaisesti vaikuttaa niihin. Mutta koska mieleemme ilmaukset ovat luonteensa mukaan inhimillisiä, päästään tästä täysin loogisesti siihen johtopäätökseen, että socialistisen ihmisen mielen ilmausten, jotka määräytyvät socialistisen käytännön kautta ja joihin socialistinen kulttuuri ja socialistinen ajattelu vaikuttavat, täytyy samoin olla socialistisesti leimautuneita. Tämä merkitsee, että niiden täytyy olennaisesti erota suurporvarin tai pikkuporvarin, dekadentin porvarillisen intellektuellin, englantilaisen ladyn, amerikkalaisen gangsterin ynnä muiden mielen ilmaisuista.

Jo N. G. Tšernysevski huomasi, että talonpoikaiston edustaja kuvittelee kauniin naisen toisenlaiseksi kuin esimerkiksi aristokraatti, oblomov-tyyppi tai englantilainen keikari. Terveen, työtätekevän talonpojan mielestä on sellainen tyttö kaunis, joka säteilee terveyttä, jolla on raikkaat ja punaiset posket, joka on hoikka, voimakas ja vikkela, kun taas "maailmannaisella", tyhjäntoimittajalla, on kalpeat kasvot ja he kärsivät todennäköisesti migreenistä j.n.e. Tšernysevskin ajoista on kauan ja käsitykset siitä, millainen tyttö on kaunis, ovat varmaan olennaisesti muuttuneet neuvostoliittolaisten kolhoositalonpoikien keskuudessa. Nykyään täytyy hänen tyttänsä esimerkiksi osata ajaa traktoria, olla hyvä brigadiiri ja aktivisti, olla kiinnostunut kolhoosin ja koko yhteiskunnan ongelmista jne.

Mutta mitä tämä merkitsee? Sitä, että laadullisesti uuden ihmisen, neuvostoihmisen, aistien ja tunteen ilmaukset samoin ovat laadullisesti uusia. Se taas merkitsee sitä, että neuvostoliittolaiset taiteentekijät (myös neuvostoliittolaiset lukijat, taiteenvastaanottajat) tarkastelevat maailmaa uudella tavalla ja että sen täytyy heijastua socialistisen reaalismen teoksissa. Mutta tämä merkitsee sitä, että koko uusi neuvostotodellisuus ja -käytäntö, uusi neuvostoelämäntapa ja -ajattelu vaativat taiteilijoita uudella tapaa esteettisesti havainnoimaan neuvostotodellisuutta ja kuvaamaan sitä aistein havaittavasti ja konkreettisesti. Tällöin neuvosto-taiteen laadullisesti uusi socialistinen aatesisältö tulee vaikuttamaan laadullisesti uuteen socialistiseen esteettiseen todellisuuteen ja tämä puolestaan vaikuttaa taas taiteeseen.

Sitäpaitsi socialistis-realistinen taide ei ole vain siksi laadullisesti uutta taidetta, että sillä on uusi socialistinen ideasisältö (mikä on sen ensimmäinen, oleellinen puoli), vaan myös siksi, että sille on ominaista taiteellisten kuvien uusi, aistein havaittava ja konkreettinen esitystapa.

Uuden neuvostotaiteen sosialistisella ideasisällöllä on — juuri siksi että se on sosialistista — ei vain suuri vaikutus sosialistiseen esteettiseen todellisuuteen ja sosialistiseen esteettiseen mittapuuhan, vaan se joutuu puolestaan niiden huomattavan vaikutuksen alaiseksi.

Olen ottanut tehtäväkseni valottaa sitä seikkaa, että sosialistinen realismi on ominaisuuksiltaan uutta taidetta, jolla on oma, huomattava erikoislaatunsa, ei siis pelkästään sosialistinen ideasisältönsä, vaikka — tämä toistettakoon vielä kerran — juuri sen uusi ideasisältö (joka on suunnattu kommunistisen yhteiskuntajärjestyksen ja kulttuurin toteuttamiseen) on siinä tärkeintä ja ratkaisevaa.

Socialistisessa realismissa ei ole laadullisesti uutta vain sen esteettinen todellisuus, ideasisältö ja tunteenomaisuus vaan Marxiin yhtyäkseen myös sen ”kauneuden laki”, sen tapa ”omaksua maailma”, toisin sanoen sen esteettinen mittapuu.

Jos satakieli laulaa vaistonvaraisesti aina samaa ja samalla tavoin, jos alkuihminen silloisten taloudellisten, yhteiskunnallisten ja ideologisten ehtojen alaisena lauloi, piirsi ja tanssi, jos englantilainen lady Buckinghamin palatsissa, amerikkalainen prostituoitu amerikkalaisessa baarissa ja fasistirikollinen fasistisessa juhlaseurassa tanssivat ja laulavat toisin kuin neuvostoihmiset kolhoosipelloilla, Punaisella torilla, sorvipenkkiä ääressä tehtaissa tai puna-armeijan marssikolonnessa — jos näin on, näyttää täysin loogiselta se erittäin tärkeä johtopäätös, että neuvostoihmisen esteettinen mittapuu on myös laadullisesti uusi, että neuvostoliittolainen sosialistirealistinen ”kauneuden laki” varmasti myös on laadullisesti uusi, että ylipäänsä tapa, jolla neuvostoihminen esteettisesti omaksuu maailman, on laadullisesti uusi.

Mitä pidemmälle neuvostotaide ja erityisesti neuvostokirjallisuus kehittyvät, sitä selvemmin ilmenee tämä kolmas, oleellinen puoli ja sitä selvemmin tulee sosialistirealistinen taide eroamaan laadullisesti ei vain porvarillisesta dekadentista taiteesta, vaan myös menneisyyden klassisesta taiteesta. Neuvostotaiteen saavutukset tässä suhteessa ovat jo valtavat. Mutta vielä tärkeämpää on, että neuvostotaiteen potentiaali on valtava ja koko tähän astiessa taiteen historiassa ainutlaatuinen. Vähemmän tärkeää ei ole se, että kaikkien näiden potentiaalisten mahdollisuuksien kehkeytyminen riippuu ja tulee myös tulevaisuudessa riippumaan ennen kaikkea sosialistisen subjektiivisen tekijän tasosta. Kun neuvostotaide jo nykyisellä kehitystasollaan on osoittanut olevansa edistyskellistä taidetta, voidaan vain kuvitella, kuinka se tulee kehittämään tulevaisuudessa, kun sen kaikki potentiaaliset mahdollisuudet puhkeavat täyteen kukkaan.

Niinpä annettu taiteen määritelmä viittaa myös sosialistis-realistiseen taiteeseen. Mutta täytyy korostaa sitä, että sosialistinen taide on laadullisesti uutta taidetta, koska siinä taiteen kaikki kolme perustuntomerkkiä ovat laadultaan uusia.

Sosialistinen realismihan ei ole pelkästään sosialistista, se on myös realistista. Se ei ole vain realistista, vaan se on myös sosialistista. Ja tällöin se on realismia eikä materialismia. Näin korostuu dialektinen yhtenäisyys ja samanaikaisesti suhteellinen ero filosofisen tieteellisen materialismin ja esteettisen realismin välillä, sekä ero filosofisen tieteellisen menetelmän ja taiteellisen realistisen menetelmän välillä.

Uusi taiteilija, uusi yksilö ja uusi kohde

Sosialistis-realistinen taide on, niinkuin kaikki aito taide, objektiivisen todellisuuden erikoislaatuinen subjektiivinen heijastus. Tämä merkitsee sitä, että sen objektin ja subjektin erikoislaatu määrää sosialistis-realistisen taiteen erikoislaadun.

Mikä on sosialistis-realistisen taiteen perustava, pääasiallinen, olennainen objekti?

Vastaus voi kuulua vain näin: sosialistis-realistisen taiteen perustavaa laatua oleva, pääasiallinen, olennainen objekti on proletaarisen vallankumouksen esiintuoma, sosialismin taloudellisessa ja sivistyksellisessä rakennustyössä lujittunut ja tiellä kommunismiin kehittyvä sosialistinen todellisuus kaikkine sille erityisesti ominaisine piirteineen: kuten sen suunnitelmallinen talous- ja kulttuurielämä, kulttuurin ja elämäntavan uudet muodot, uudet sosialistiset ihmiset, uusi sosialistinen moraal, ihmisen taltuttama, s.o. inhimillistetty luonto jne. Tämä on todellakin taiteen laadullisesti täysin uusi objekti. Sosialistis-realistinen taide eroaa ennen kaikkea siksi laadullisesti kaikista muista aiakisemmista ja nykyisistä taiteen muodoista, että sillä on taiteelliseen heijastamiseen laadullisesti täysin uusi objekti.

Samalla sosialistis-realistinen subjekti (taiteentuottaja ja -vastaanottaja) on myös maailman taiteellisen omaksumisen laadullisesti uusi subjekti. Tämä sosialistisen realistin uusi laatu piilee siinä, että hän edustaessaan mitä suurimmassa määrin "yhteiskunnallisten olosuhteitten kokonaisuutta", samalla välttämättä on luova, elävä, tietoinen, ainutlaatuinen yksilö.

Ja jos, kuten Gorki sanoi, sana ihminen kuulostaa ylpeyttä herättävältä, miten paljon enemmän ylpeyttä herättävältä kuulostavatkaan sanat sosialistinen ihminen ja sen

mukaan myös sosialistinen taiteilija ja yleisö. Tästä seuraa loogisesti ja tosiasiallisesti se, että neuvostoliittolaiset taiteen vastaanottajat (esimerkiksi lukijat) samoin ovat laadullisesti uusia taiteen vastaanottajia, jotka suhtautuvat kriittisesti ja itsekritiittisesti neuvostotaiteen saavutuksiin ja kehitykseen.

Realismi ja romantiikka

Ennen kaikkea täytyy korostaa sitä, että sosialistinen realismi edustaa loppuun saakka johdonmukaista realismia. Johdonmukaisempaa kuin kriittinen realismi, jonka ei onnistunut paljastaa porvarillisen yhteiskunnan olemusta loppuun saakka eikä tuoda esiin uusia, positiivisia sankareita. Naturalismista ei kannata lainkaan puhua, koska se ei ylipäätään kykene heijastamaan tyypillisiä henkilöitä, lainmukaisuuksia ja suuntauksia porvarillisen yhteiskunnan kehityksessä ja koska se ei kykene yksilöimään sankareitaan eikä luomaan konkreettisia totuudenmukaisia, edistyksellisesti vaikuttavia taiteellisia hahmoja ja kuvia.

Kuten on jo esitetty, ei sosialistinen realismi ole ainoastaan realismia, vaan nimenomaan sosialistista realismia. Siksi sosialistisen realismin perustaja Gorki sanoikin, että neuvostoliittolaisen taiteilijan ei tule kuvata totuudenmukaisesti ainoastaan menneisyyttä ja välitöntä nykyhetken todellisuutta tärkeimpine lainalaisuuksineen, muotoineen ja suuntauksineen, vaan myöskin tulevaisuutta, joka toteutuu historiallisella välttämättömyydellä ja jonka toteutumista meidän kaikkien, taiteilijain mukaanluettuna, on pyrittävä edistämään monipuolisesti, määrätietoisesti ja suunnitelmallisesti. Mutta jos esimerkiksi runoilijan täytyy huomioida tulevaisuuskin, vieläpä auttaa taiteellaan sen toteutumista, voidaan täysin loogisesti tehdä johtopäätös, että tietyt romantiikan ainekset ja aiheet liittyvät sosialistiseen realismiin orgaanisina osina. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole porvarillisen taantumuksellinen tai pikkuporvarillisen tunteellinen ja passiivinen romantiikka, vaan vallankumouksellinen, toimiva, nuova romantiikka, joka vaikuttaa sosialismissa mielessä kasvattavasti. Siksi romantiikka ei tarkoita lainkaan samaa kuin romantismi, kuten eivät myöskään subjektiivisuus, relatiivisuus tai objektiivisuus tarkoita samaa kuin subjektivismi, relativismi tai objektivismi. Sosialistinen realismi ei ole eklektinen realismi ja romantiikan sekoitus ja vielä vähemmän se on romantismia. Syvällisen luonteensa ja olemuksensa vuoksi se pysyy aina realismina. Mutta koska se on sosialistista realismia — eikä esim. neutralismia — sillä on myöskin romantiikasta tiettyjä aiheita ja piirteitä (tai puolia), joita

ilman sen kasvattava, vallankumouksellinen vaikutus olisi huomattavasti pienempi. Samalla sosialistinen realismi eroaa laadullisesti esim. Balzacin, Tolstoin, Pushkinin ym. romantiikasta, koska se on nimenomaan sosialistista romantiikkaa.

Toinen sosialistiselle realismille tyypillinen piirre on, että vaikka se vaatiikin täydellisiä esteettisiä muotoja, se samanaikaisesti hylkää kokonaan ja ehdottomasti kaikenlaisen kaavamaisuuden taiteessa, kritiikissä ja estetiikassa.

Sosialistinen taide pitää aina ja ehdottomasti ensimmäisenä ja perustavana tehtävänä kuva totuudenmukaisesti objektiivista todellisuutta sille tyypillisine piirteineen ja lainalaisuuksineen ja samalla yksilöllistää sitä. Siksi kirjailijan on oltava "ihmissielun insinööri", joka käyttää taidetta mahtavana, korvaamattomana aseena, joka ei palvele ainoastaan tulkintaa, vaan myöskin maailman edistyksellistä muuttamista. Kirjailijan on työskenneltävä ennen kaikkea inhimillisten kauneuden lakien mukaan, jotta hänen töissään olisi, kuten Alexander Fadejev oikeutetusti on huomauttanut, todella taiteellisesti täydellisten muotojen runsaus.

Metodi ja maailmankatsomus

Olemme jo todenneet, että kaikki aito taide välittää todellisuudesta ennen kaikkea objektiivisen totuuden ja niin sen täytyykin tehdä. Koska kuitenkin myöskin tieteen tehtävä on välittää objektiivista totuutta todellisuudesta, saadaan looginen lopputulos, että taide (esim. sosialistinen realismi) on sitä arvokkaampaa ja täydellisempää, mitä suuremmassa määrin se on tietoisuuden yleisten lakien mukaista. Tästä saadaan looginen johtopäätös, että sosialistinen realismi voi käyttää ja sen täytyy käyttää tietoisesti materialistisen dialektiikan lakeja, toisin sanoen, se voi ja sen tulee käyttää yleistä materialistis-dialektista tiedostusmetodia. Tästä seuraakin, että marxilais-dialektinen maailmankatsomus on koko neuvostotaitteen metodologinen perusta. Ja mitä täydellisemmin sosialistista realismia edustava taiteilija hallitsee marxilais-leniniläisen maailmankatsomuksen, sitä täydellisemmin hän pystyy välittämään objektiivisen totuuden todellisuudesta.

Kysymys ei kuitenkaan ole tällä loppuunkäsittely. Tieteen totuutta, joka on loogisesti oikeaa, totta ja adekvaattia, täytyy myöskin muotoilla kauneuden lakien mukaisesti muuten taide lakkaisi olemasta taidetta ja muuttuisi tieteeksi. Mutta jos taide välittää objektiivisen totuuden todellisuudesta ja samalla eroaa laadullisesti tieteestä, voi täysin loogisesti tehdä johtopäätöksen, ettei realismia

taiteellisenä metodina saa täydellisesti eikä metafyyysisesti samaistaa filosofiseen materialismiin, ettei taiteellinen metodi välineenä maailman omaksumiseen kauneuden lakien mukaisesti ole absoluuttisesti ja metafyyysisesti samaa kuin tieteellinen menetelmä, vaikka ne muodostavatkin syvällisen dialektisen yhteyden.

Olennaista on, että ensiksikään taiteen olemus ei rajoitu yksinomaan sen aatteelliseen puoleen ja toiseksi, että sekä aistinhavaittava, konkreettinen ilmaisu ja uskottavuus että myös esteettinen vaikutelma, jotka määräytyvät taiteen aatteellisen sisällön mukaan, omaavat samalla oman erikoislaatunsa ja suhteellisen itsenäisyytensä ja siksi myöskin kyvyn vaikuttaa taiteen aatteelliseen puoleen. Tässä on aito yhtenäisyys ja samalla ristiriita.

Mutta sosialistisessa realismissa se ei merkitse antagonistista ristiriitaa. On kysymys dialektisesta yhtenäisyydestä, jossa molempien puoltien välillä on olemassa ero ja pitääkin olla. Se on juuri eräs sosialistisen realismin olennaisimpia ja omalaatuisimpia piirteitä. Kriittisessä realismissa, esim. Balzacilla, Gogolilla, Leo Tolstoilla, Ivan Vasovilla ym. tämä ristiriita tulee esiin antagonistisena ristiriitana kirjailijan realismin ja hänen maailmankatsomuksellisten käsitystensä välillä (joko kokonaan tai osittain, sillä ei kuitenkaan tässä tapauksessa ole periaatteellista merkitystä).

Tunnettu on Engelsin ajatus, että legitimistisistä poliittisista mielipiteistään ja luokkasympatioistaan huolimatta Balzac juuri realisminsa ansiosta loi erinomaisia taiteellisia tyyppejä ja kuvia. Myöskin Leo Tolstoi loi taantumuksellisista uskonnollis-kristillisistä käsityksistään huolimatta erinomaisia totuudenmukaisia tyyppejä ja kuvauksia. Vielä selvemmin tämä on näkyvissä Gogolilla tai Ivan Vasovilla.

Muutamat bulgarialaiset ja neuvostoliittolaiset teoreetikot ja kriitikot, jotka eivät ole vieläkaan johdonmukaisesti luopuneet RAPP:n käsityksistä,² jotka samaistivat taiteellisen ja tieteellisen metodin metafyyysisesti, yrittivät ja yrittävät yhä edelleenkin tulkita Engelsin selvät lausunnot Balzacista (joka on sanonut kirjoittavansa kahden suuren totuuden, monarkian ja uskonnon valossa) siten, että Balzacin maailmankatsomuksellisten, poliittisten ja uskonnollisten katsomusten sekä hänen realisminsa tai hänen taiteellisen metodinsa, joka tässä tapauksessa tarkoittaa samaa, välillä ei olisi ollut antagonistista ristiriitaa. Saa sellaisen käsityksen, että Balzacin legitimistisyys olisi ollut vain jotakin puhtaasti "ulkonaista ja pinnallista", ettei Balzac olisi kertonut totuutta itsestään ja että Engels olisi tehnyt suuren virheen nähdessään Balzacin suuruuden sii-

2. Artikkelin on kirjoitettu vuonna 1949 (toim. huom.).

nä, että hän juuri realisminsa ansiosta, legitimismistään ja luokkasympatioistaan huolimatta on luonut suuria taiteellisia teoksia.

Viimeksi mainitusta kysymyksestä käymme yhä poleemisia keskusteluja ja ne tulevat vielä jatkumaan. Kiistaton on kuitenkin seikka, etteivät sosialistisen realismin edustajien maailmankatsomus ja taiteellinen luomistapa, vaikka eroavatkin laadullisesti toisistaan, ole antagonistisessa ristiriidassa keskenään, kuten oli asianlaita Gogolin, Leo Tolstoin, Balzacin ym. suhteen. Mitä selväpiirteisempi siis sosialistisen realistin maailmankatsomus on, sitä luovempaa ja menestyksekkäämpänä ilmenee hänen realistinen metodinsa, sen erityislaatu ja suhteellinen itsenäisyys ja sitä voimakkaammin se taas voi ja sen täytyy vaikuttaa kirjailijan maailmankatsomukseen (nimenomaan positiivisesti). Siitä tosiasiasta, että maailmankatsomuksella on perustavanlaatuisen, ehdollinen merkitys, ei seuraa, että se voisi sisäistää realistisen metodin rajoituksetta. Myös tällainen käsitys merkitsisi — toistettakoon tämä — paluuta RAPP-laisten vulgaarisosilogismiin. Ja päinvastoin: vain siinä tapauksessa, että emme aseta sosialististen realistien maailmankatsomusta ja taiteellista metodologiaa täydellisesti ja metafyyysisesti samanarvoisiksi, voimme selittää, miksi sosialistinen realismi ei ole kriittistä realismia, symbolismia, naturalismia tai formalismia ja miksi sosialistinen realisti ei hylkää yksilöllisen tyylin, kielen ja työskentelytavan aitoa, todellista rikkautta. Ja silloin emme käsitä ainoastaan neuvostotaiteen koko rikkautta, monipuolisuutta ja omaleimaisuutta, vaan myös, ja mikä tärkeintä, sen suuret potentiaaliset mahdollisuudet.

Valtion suhteellinen itsenäisyys ja vallankumouksellinen politiikka

Kari Toikka

Kari Toikan analyysi valtion suhteellisesta itsenäisyydestä on kirjoitettu puheenvuoroksi Soihdun toimituksen Helsingissä 11.—12. maaliskuuta järjestämään seminaariin, jonka teemana oli "Valtio ja vallankumous, demokratia ja sosialismi". Toikka osoittaa valtion suhteellisen itsenäisyyden käsitteen marxilaisen valtioteorian elimelliseksi osaksi ja tarkastelee valtion suhteellisin itsenäisyyden eri muotoja kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa. Hänen analyysinsä antaa erään keskustelussa varsin vähän esillä olleen näkökulman nykyisen hallituspolitiikan analyysiin.

Saman seminaarin antia on myös lehtemme keskustelu-osassa oleva Asko Helmisen puheenvuoro proletariaatin diktatuurista. Se tarjoaa hyvän jatkon Toikan analyysille selvitellessään sosialistisen valtion luonnetta koskevaa problematiikkaa. Myöskin Toikan artikkelin perässä oleva Juhani Ruotsalon samassa seminaarissa pitämä keskustelupuheenvuoro antaa lisävalaistusta Toikan nostamille ongelmille. — Toimitus.

Valtion suhteellisen itsenäisyyden (VSI) käsitteeseen latautuu monia merkityksiä.

Ensinnäkin, paradoksaalista kyllä, jonkinlaista uutuuden ja muodikkauden hohtoa saanut VSI:n käsite on itse asiassa marxilaisen valtioteorian elementaarisimpia käsitteitä. Valtiota ja yleensä poliittista muotoa ei voi ymmärtää tarkastelematta sitä taloudellisista luokkasuhteista ja hallitsevan luokan taloudellisista intresseistä suhteellisen itse-

näisenä ilmiönä. Ei ole valtioteoriaa ilman sen kohteen suhteellista itsenäisyyttä muiden yhteiskuntatieteiden kohteista. Kuitenkin VSI:n problematiikan purkaminen on vasta melko alussa, mikä ilmentää valtioteorian epätasaista kehitystä esimerkiksi poliittiseen taloustieteeseen verrattuna. Tällä on omat historialliset ja tieteenhistorialliset syynsä, muun muassa se tietty yhteys joka näyttää valitsevan valtioteorian ja työväenluokan vallankumouksellisen taistelun kehityksen välillä.

Toiseksi VSI:tä koskevan keskustelun voimistumisen ajankohtaisena syynä on tunnettu "ulkotieteellinen" tekijä: valtioteorian kohteen, kapitalistisen valtion kehitys. Valtiomonopolistisen kapitalismin muodostuminen on merkinnyt VSI:n tietynlaista kasvua, millä on tietynlaiset vaikutuksensa työväenluokan taistelun ja sosialistisen vallankumouksen ehtoihin. Kouriintuntuvaaksi VSI:n problematiikan tekee monissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa ajankohtaiseksi noussut kysymys kommunistien osallistumisesta keskeiseen valtioelimeen, hallitukseen.

Kolmanneksi VSI:n käsite näyttää kuormittuneen varsin ristiriitaisilla teoreettisilla intresseillä. Kun valtiomonopolistisen kapitalismin teorian piirissä kyse nähdään olevan Marxin, Engelsin ja Leninin teoreettisen työn omaksumisesta ja eteenpäin viemisestä, sen kriitikoiden taholla tuntuu useinkin olevan tapana käsittää VSI jonkinlaisena uutena mieskohtaisena oivalluksena, vastakohtana joko klassikoiden tai kommunistisen liikkeen nykyiselle valtiokäsitykselle tai molemmille.

Neljänneksi: poikkeuksellisen ajankohtainen VSI:n teoreettinen ja poliittinen merkitys on Suomessa. Maamme hallituskokemukset viime vuosina ovat kapitalistisissa maissa ainutlaatuiset. Tähän nähden on kummastuttavaa, joskin toisaalta luontevaa, se melko häpeilemätön teoreettinen sivistymättömyys, mikä hallitusratkaisun perustelujen yhteydessä näyttää kukkivan. VSI:n käsitettäkin toki väläytellään silloin tällöin, mutta vain eräänlaisena taikakaluna, jonka on määrä antaa toivottoman epäteoreettiselle käytännölle "vallankumouksellista" hohtoa.

Valtion luokkaluonne ja valtion suhteellinen itsenäisyys

Nykyisin näyttää olevan tarpeen toistaa VSI:tä koskevan marxilaisen keskustelun itsestään selvä lähtökohta. Kun valtio on taloudellisesti hallitsevan luokan poliittinen valtaorganisaatio, niin VSI on silloin hallitsevan luokan poliittisen vallan muoto. Valtion luokkaluonne ja VSI eivät siis ole toisilleen jotain vastakkaista ja vaihtoehtoisia; kyse on valtion määrätyn

sisällön määrätystä muodosta. Porvarilliselle arkitajunnalle tässä on ristiriita ja samalla ehtymätön näennäisongelmien, -väittelyiden ja "Marx-kritiikin" lähde. Usein todettu "ongelma" ja Marxin "ristiriita" on esimerkiksi VSiin suhde Kommunististen manifestin toteamukseen, jonka mukaan nykyaikainen valtiovalta on vain toimikunta joka hoitaa porvariston yhteisiä asioita. Tiettyä, joskin etäisempää sukua näille mietteille on englantilaisen Ralph Milibandin ajatus Marxin "kahdesta valtiokäsityksestä". Toiselle olisi ominaista valtion luokkasidonnaisuus, toiselle sen riippumattomuus yhteiskuntaluokista (Marx ja valtio, Sosialistinen politiikka 5/74). Kuten arvata saattaa, on ensinmainittu, yksinkertainen ja vivahteeton käsitys Milibandin mukaan ominaista marxismi-leninismille, kun taas VSiin liittyvät näkökohdat olisivat sille vieraita, sen kriitikkojen yksityisomaisuutta. Tässä ajatusperinteessä katoaa näkyvistä Marxin yhden ja yhtenäisen valtiokäsitteen metodologinen ydin: valtion luokkamääreisyys ja sen mitä vaihtelevempien suhteellisen itsenäisten muotojen monimutkainen välitys. Tämä avaa kaksi mahdollista harhapolkua: joko valtion absoluuttisen itsenäisyyden suuntaan, kohti reformistista ja porvarillista valtiokäsitystä, tai sitten valtion redusoidumiseen luokkasidontaan, abstraktiin materialismiin.

VSiin on siis kyse taloudellisesti hallitsevan luokan suhteesta valtioonsa, poliittisen valtansa keskeiseen organisaatioon. Tämän olennainen sisältö on talouden ja politiikan suhde: miksi materiaalisien tuotannon suhteet, taloudelliset luokka- ja herruussuhteet välttämättä omaksuvat niistä erillisten poliittisten herruussuhteiden muodon, ja tarkemmin: miksi tämä muoto välttämättä ilmenee juuri sellaisena kuin ilmenee? (On tietenkin syytä huomata, että tämä hallitseva luokka/valtio-suhteen kannalta olennainen talous/politiikka-suhde välittyy monien konkreettisempien suhteiden kautta. Kun tarkastellaan sen välittymistä yhteiskuntamuodostuman kokonaisuuden kautta, näkökulmana on yhteiskunta/valtio-suhde. Erityinen välittävä "taso" on hallitsevan luokan ideologia. Edelleen on otettava huomioon ei-valtiollisen poliittisen järjestelmän ja valtion suhde. Samaten valtion muotoon ja sitä kautta sen suhteeseen taloudelliseen perustaan vaikuttaa itse valtiollisten instituutioiden historiallinen kehitys. On myös muistettava, ettei hallitseva luokka (luokat) ole monoliitti vaan ristiriitainen koostumus. Sama koskee valtiota: sen eri osien suhde hallitsevaan luokkaan ja sen eri ryhmiin on erilainen. Ja kun puhutaan hallitsevasta luokasta puhutaan myös hallituista luokista: sen vaikutus hallitsevaan luokkaan ja valtioon on tärkeä hallitsevan luokan ja valtion suhdetta välittävä tekijä.) VSiin

sisällön ja muodon "perimmäinen salaisuus" on kulloisesakin tuotantosuhteessa. Tästä seuraa että yhtä välttämättömä kuin on käsittää VSI valtion perustavana ominaisuutena, yhtä mahdotonta ja vain sekaannusta aiheuttavaa on puhua VSIstä "yleensä" tämän enempää, vaan on aina täsmennettävä, mistä konkreettisesta VSI:n muodosta tai sen erityisestä aspektista kulloinkin on kysymys.

Kapitalistisen valtion suhteellinen itsenäisyys

Kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa valtiolla ja siten myös VSillä on oma tyyppinsä, joka määräytyy kapitalistisen tuotantosuhteen, pääomasuhteen, erityisestä muodosta. Porvariston ja työväenluokan riisto- ja alistussuhteen uusintaminen ei tapahdu eikä voi tapahtua pääasiassa fyysisen väkivallan avulla (kuten on feodaalisuhteen laita), vaan se tapahtuu ihmisten "selän takana" toteutuvan arvoinen vaikutuksesta, talouden "äänettömän pakon" avulla. Pääoman tuotantoprosesseissa tapahtuvaa maksamattoman lisätöy anastusta välittää muodollisesti vapaiden tavaranomistajien, pääoman ja työvoimatavaran omistajien tasa-arvoinen vaihto. Tämä aiheuttaa sen että luokkasuhde yhteiskunnan pinnalla ja arkitajunnassa peittyy yksilöiden tasa-arvoisuuden näennäisyyteen. Yhteiskunnallista uusintamista sääntelevän arvoinen toimeenpanijana on kapitalistinen kilpailu. Työvoimatavaran esteetön osto ja myynti sekä vapaa kilpailu edellyttävät fyysisen pakon ja alistamisen poissaolon yksilöiden keskinäisyydestä. Tästä seuraa porvarillisen poliittisen muodon ja valtion erityinen taloudellinen muotomäärä. Ei niin etteikö luokkasuhteen uusintamisen varmistaminen edellyttäisi väkivaltakoneiston olemassaoloa, vaan taloudellisesta muodosta johtuen väkivaltakoneiston täytyy omaksua yksityisestä porvarista ja koko porvariluokasta erillinen institutionaalinen muoto. Tämä on ehto sille että porvaristo ylipäänsä pystyy järjestäytymään poliittisesti hallitsevaksi luokaksi ja käsittämään valtionsa yhteistahdon ilmaukseksi.

Kapitalistiselle valtiolle tyyppillinen VSI määräytyy siis valtiollisen pakon poissaolosta taloudellisissa suhteissa, mikä asiantila välttämättä edellyttää valtion "autonomisen" muodon, jossa ihmiset eivät esiinny taloudellisten suhteiden kantajina, riistäjinä ja riistettyinä, vaan vapaina ja tasa-arvoisina valtionkansalaisina. Tämä muoto esineellistyy parlamentaarisessa demokratiassa illuusioineen. Siinä kapitalismin taloudellisen muodon edellyttämä poliittisen muodon reaallinen suhteellinen itsenäisyys saavuttaa näennäisen absoluuttisen itsenäisyyden.

Tätä näennäisyyttä ei kriittisistä tavoitteistaan huolimatta pysty vakavasti horjuttamaan mm. Aleniuksen ja Kivistön esittämä ns. taloudellisen vallan teoria. Siinä kapitalistien taloudellinen valta (tahtoperäinen kategorია, joksi materiaallinen tuotantosuhde redusoidaan) eli kapitalistien ja työläisten taloudellisen vallan epätasainen jakautuminen, taloudellisen demokration puute, sekä toisaalta "suhteellisen pitkälle kehittynyt" poliittinen demokratio ovat keskenään vain ulkoisessa vuorovaikutussuhteessa. Taloudellinen valta rajoittaa ulkoapain — mm. perustuslain omaisuudenturvasäännöksen ja sitä pönkittävien määrävähemmistösäännösten välittämänä — muutoin demokraattisen poliittisen järjestelmän toimintamahdollisuuksia, ja vastaavasti samat säännökset ehkäisevät poliittisen demokration "takaisinkytkentää" talouteen, jarruttavat taloudellisen vallan demokratisoimista. Porvarillisella demokratialla (puhutaankin "poliittisesta demokratiasta" yleensä) on näin kapitalistien taloudellisesta valasta sisäisesti riippumaton, välineellinen muoto. Toisin kuin marxilaisessa teoriassa sitä ei käsitetä kapitalistien tuotantosuhdeiden välttämättä edellyttämäksi ja sosialististen tuotantosuhdeiden kanssa yhtä välttämättömästi yhteensopimattomaksi muodoksi, vaan ajatellaan että mikä tahansa luokka voi periaatteessa alistaa sen valtaansa ja antaa sille haluamansa sisällön. Valtiosäännön tasavertaisuutta ja enemmistödemokratiaa rajoittavia kohtia purkamalla — itse asiassa porvariston alkuperäinen ohjelma loppuunsaattamalla — ajatellaan työväestön valtaavan itselleen entistä enemmän valtiollista valtaa ja sitä kautta taas taloudellista valtaa, mikä puolestaan vähentää kapitalistien taloudellisen vallan vaikutusta valtioon jne... Ajattelu liikkuu tiukasti porvarillisen poliittisen muodon ja parlamentaarisen demokration puitteissa.

Tästä on muun muassa se seuraus, että vallankumous lakkaa olemasta autenttinen ongelma. Porvarillisen poliittisen muodon puitteissa "vallankumoukselliselle" politiikalle jää vain kaksi vaihtoehtoa: joko "demokraattinen tie", valtion kehittäminen työväestön parlamentaarista osuutta kasvattamalla tai sitten "epädemokraattinen, väkivaltainen tie" — vallankaappauksellinen menettely. On syytä kysyä missä määrin KOJ:n periaatteiden luonnoksessa on pystytty tekemään pesäeroa tällaiseen ajatteluun. Luonnoksessa nimittäin todetaan toisaalta: "Suomen demokraattisten voimien tärkeänä tehtävänä on kehittää tähän mennessä luotuja laitoksia...", mutta toisaalta: "Siirtyminen sosialismiin tapahtuu valtaamalla poliittinen valta työväenluokan käsiin." Mikä on sosialistisen vallankumouksen luonne, onko se porvarillisen demokration kehittämistä tai valan kaappaamista tai

jotain muuta, tämä jää epäselväksi sen vuoksi, että teesit eivät tunne sosialistisen vallankumouksen olennaista valtioteoreettista sisältöä: kyseessä on pääomasuhteen välttämättä edellyttämän poliittisen muodon korvaaminen sosialististen tuotantosuhteiden välttämättä edellyttämällä poliittisella muodolla, sosialistisella valtiotyypillä. Vasta tältä pohjalta, ei valtion ulkoisiin muotoihin dogmaattisesti sitoutumalla, voidaan ryhtyä määrittelemään konkreettisesti kantaa "tähän mennessä luotuihin laitoksiin". Muistaen sen mitä Marx sanoi tulevaisuuden reseptien laatimisesta voitaisiin esimerkiksi arvela, että Suomessa eduskunnalla saattaa sosialistisessa vallankumouksessa olla tärkeä merkitys, siitä huolimatta että kysymys on parlamentaarisen demokratian ylittämisestä ja hajoamisesta — seikka jonka täytyy jäädä käsittelemättömäksi "ristiriidaksi" taloudellisen vallan teorialle.

Valtion ja monopolien yhteenkietoutumisen vaikutus valtion suhteelliseen itsenäisyyteen

Kapitalismin ristiriitojen kärjistymisen johtaessa monopolistiseen vaiheeseen ja valtiomonopolistisen kapitalismin muodostumiseen tapahtuu taloudessa, talouden ja politiikan suhteessa ja itse politiikassa — ja siten myös VSiin muodossa — modifikaatioita. Kapitalistisessa uusintamisprosessissa arvoinen spontaanin toteutumisen ja vapaan kilpailun ohella muodostuu yhä enemmän ulkotaloudellisen pakon, monopolien taloudellisen vallankäytön aineksia. Monopolisoitumisen kattaessa kansantalouden ydinalat käy valtion talouspolitiikan kytkeytyminen monopolien vallankäyttöön itsestään selväksi välttämättömyydeksi. Lisääntyvistä väliintuloista kehittyy lopulta valtion pysyvä läsnäolo uusintamisprosessin kaikilla tasoilla. Tässä kehityksessä on työväenluokan elinehtojensa puolesta käymällä taistelulla oma vaikutuksensa, mikä kuitenkin vain osoittaa sen että valtiollistuminen on kapitalismin ristiriitojen syvenemisen välttämättömäksi tekemä monopolistisen uusintamisen ja monopolien vallan muoto.

Miten mainittu kehitys vaikuttaa porvariston ja sen valtion suhteeseen, VSiin kehitykseen. Talouden ja politiikan suhteessa tapahtuvat muutokset voidaan tältä osin tiivistää kahteen tendenssiin: (1) valtion ja monopolien yhteenkietoutuminen; (2) VSiin kasvu porvaristosta yleensä ja monopoliporvaristosta erityisesti. Tämä talouden ja politiikan suhteen muutos — josta enemmän jäljempänä — tuottaa vastaavan muutoksen myös itse poliittisen muodon ja siihen kiinnittyvien näennäisyyksien tasolla. Monopolistisen herruussuhteen

seurauksena on parlamentaarisen demokratian rapautumiskehitys ja siihen liittyen vapaan ja tasa-arvoisen valtionkansalaisen muodon tyhjentäminen. Tällä on kuitenkin vastatendenssinsä: työväenluokan taistelu demokraattisten oikeuksien puolesta. Sen seurauksena demokratian kaventumisen tendenssi saa suhteellisen luonteen. Toisaalta työväenluokan demokraattisiin saavutuksiin saattaa kiinnittyä myös omat illuusionsa, esimerkiksi kuvitelma saavutetusta porvarillisesta demokratiasta omana, luokattomana demokratiانا — reformismin poliittinen ydin. Lisäksi: vaikka valtion lisääntyvä taloudellinen aktiivisuus on monopolien intressien mukaista, se niin kuin yleensä yhteiskunnalliset prosessit kapitalismissa tapahtuu luokkataistelun eli työväenluokan voimistuvan vaikutuksen välittämänä. Yhtäältä tämä kehitys kovertaa valtion luokkaneutraalisuuden näennäisyyttä, toisaalta siihen kytkeytyy illuusioita valtion puuttumisen "työväenhekisyydestä".

Mutta eikö edellä sanottuun sisälly ristiriita: VSI monopoleista kasvaa samalla kun valtio ja monopolit kietoutuvat yhtenäiseksi mekanismiksi? Tätä mieltä on esimerkiksi Jukka Paastela, jonka mielestä on kummallista, "että yhteenkietoutunut mekanismi on suhteellisesti itsenäinen. Selvää onkin että suhteellisen itsenäisyyden käsitettä ei tavanomaiseen (?) vamokapteoriaan voida mahdolluttaa tekemättä väkivaltaa jommalle kummalle." (Sosialistinen politiikka 5/77). Oletus samanlaisesta ristiriidasta ja tietynlainen yritys sen ratkaisemiseen näyttää sisältyvän myös KOJn periaateteesien luonnokseen. Niissä todetaan toisaalla: "Syntyy valtiomonopolistinen kapitalismi, jossa monopolit ja porvarillinen valtiovalta kietoutuvat yhteen", ja toisaalla: "Valtion suhteellinen itsenäisyys porvaristosta kasvaa." Se että tässä ajatellaan olevan ristiriidan käy ilmi siitä, että VSIn kasvun todetaankin merkitsevän sitä, että "työväenluokka ja sen liittolaiset voivat lisätä vaikutustaan valtioon ja sen ratkaisuihin ja jopa kääntää valtiokoneiston porvaristoa vastaan, toteuttaa syvällisiä kansanvaltaisista uudistuksista, yhteiskunnallistaa tuotantovälineet ja tätä kautta mahdollistaa kansakunnan johtaminen sosialistiseen yhteiskuntajärjestelmään". Jos VSIn kasvu merkitsee tätä niin tuskinpa se tosiaankaan voi olla samansuuntainen tendenssi kuin valtion ja monopolien yhteenkietoutuminen, sen täytyy olla sille jotain täysin vastakkaista.

Ristiriita ei kuitenkaan ole valtiomonopolistisen kapitalismin teoriassa vaan Paastelan ja KOJn teesien kirjoittajan ajattelussa. Sivumennen sanottuna tämä vamokapteorian "ristiriita" esiintyy jo klassikkojen valtiokäsityksessä. Esim. Engels toteaa: "Yhteiskunta luo itselleen elimen suojelemaan yhteisiä etujaan sisäisiä ja ulkoisia

hyökkäyksiä vastaan. Tämä elin on valtiolta. Tuskin synnyttyään se jo itsenäistyy yhteiskuntaan nähden ja vieläpä sitä enemmän mitä enemmän se muuttuu määrätyn luokan elimeksi ja toteuttaa suoranaisesti tämän luokan herruutta" (MEW 21, 302). Mitä tulee valtiomonopolistisen kapitalismin teoriaan niin yhteenkietoutumisen ja VSI:n välillä on ristiriita vain sikäli kuin jäädään pinnan arkilogiikan tasolle ja keskustellaan nimistä eikä niiden esittämistä asioista. VSI:n kasvu tarkoittaa sitä, että valtion mahdollisuus puuttua uusintamisprosessiin yksityisistä kapitalisteista ja koko kapitalistiluokasta riippumatta laajenee valtion funktioiden ja koneistojen laajenemisen myötä ja että valtio myös toteuttaa tämän mahdollisuuden. Miksi? Siksi että se on välttämätöntä. Lisääntyvä VSI on monopolistisen uusintamisen ja monopolien herruuden välttämätön muoto. Näennäinen ristiriita ratkeaa siinä, että valtion uusintamiskoneistojen kasvu on monopolistisen uusintamisen koneistojen kasvua, mikä juuri merkitsee valtion ja monopolien yhteenkietoutumista. On luonnollista ettei tätä seikkaa voi käsitellä, jos puuttuu kapitalismin taloudellisen muodon ristiriitaisen kehityksen analyysi.

Tietenkään tämä laajeneva monopolistisen uusintamisen ja herruuden valtiollinen koneisto ei ole ristiriidaton; päinvastoin, siinä uusintuvat ennennäkemättömän kärkevinä kaikki kapitalismin ristiriidat: porvariston sisäiset ristiriidat (monopolistisen ja ei-monopolistisen porvariston, eri monopolifraktioiden ristiriidat jne.); porvariston ja sen liittolaisten ristiriidat; porvariston ja työväenluokan ristiriidat jne., Mutta nämä ristiriidat eivät sinänsä ole jotain kapitalismin vastaista, päinvastoin ne ovat tämän järjestelmän luonnollinen ja välttämätön kehitysmuoto. Kuvi- telma että ne sinänsä tekisivät VSIstä jotenkin "työväen- henkisen" tai monopolien vastaisen, ei ole muuta kuin valtiomonopolistinen muoto sille Bernsteinin ajatukselle, että kapitalismin taloudellinen kehitys johtaa automaattisesti sosialismiin.

Valtion suhteellinen itsenäisyys ja hallitsemistapa

VSI:n ja työväenluokan vallankumouksellisen politiikan välisen suhteen ratkaisu edellyttääkin edellisiä konkreettisempaa teoreettista tasoa, joka KOJ:n, taloudellisen val- lan teoretisoijien ja hallitukseenmenijöiden ym. VSI-käsit- kystä yleensä puuttuu. Valtion suhde luokkiin uusintetaan konkreettisesti politiikan tasolla: talouden ristiriidoista kumpuavat tendenssit saavat lopullisen muotonsa vasta luokkataistelun voimasuhdetta vastaavan poliittisen

hallitsemistavan välittämänä. Valtiomonopolistisen kehityksen tuottama VSIn kasvun tendenssi saa täysin erilaisen merkityksen hallitsemistavasta riippuen.

Porvarillisdemokraattisen hallitsemistavan oloissa voi hyvin tapahtua ja nykykapitalismin oloissa yleensä tapahtuukin työväenluokkaa edustavien järjestöjen vaikutuksen kasvua, joskin osa tätä vaikutuksen kasvua saattaa olla muodollista sikäli kuin sen edellytyksenä on luopuminen työväenluokan vallankumouksellisista intresseistä ja sopeutuminen parlamentarismin normaaliksi elementiksi. Mutta tunnetusti nykykapitalismissa ei tämä vaan sille vastakainen tendenssi on vallitsevana: porvarillisen demokratian rappeutuminen, parlamentarismin kriisi, demokratian kaventumisen tendenssi. Valtiomonopolistisessa kapitalismissa porvarillisen demokratian oloissa tapahtuva VSIn kasvu toteuttaa vallitsevasti tätä tendenssiä, ellei työväenluokka — kuten Suomessa tällä hetkellä asianlaita ei näytä olevan — käy riittävän voimakasta taistelua sitä vastaan. Riittävän voimakasta: tämän taistelun on luonteeltaan oltava porvarillisen demokratian ja sen tendenssit ylittävää, demokraattisen käänteeseen ja vallankumouksellisdemokraattiseen siirtymämuotoon vievää taistelua.

Valtiomonopolistiselle kapitalismille "normaali" demokratian kaventumisen tendenssi merkitsee rakenteellisesti pysyvää ja kasvavaa autoritaarisen poikkeusmuodon uhkaa. Viimeksimainitulle hallitsemistavalle on ominaista VSIn kehitystä äärimmilleen, aina siihen saakka että valtio muodollisesti absoluuttisesti erkanee kaikista poliittisista voimista, mihin liittyy — kuten viimeksi Chilen tapaus osoittaa — poikkeuksellisen innokas ja tehokas monopolien intressien toteuttaminen.

On ilmeistä että kumpikaan edellä mainituista, erilaisista mutta kapitalismin kehityksen myötä entistä tiiviimmin toisiinsa sisäisesti liittyvistä VSIn muodoista ei ole pääasiallisen kiinnostuksen kohteena silloin kun puhutaan VSIn ja työväenluokan vallankumouksellisen politiikan suhteesta. Kyseessä on kolmas ja edellisistä ratkaisevasti poikkeava hallitsemistapa ja siihen liittyvä VSIn muoto. Sitä ei voida palauttaa valtiomonopolistisen kapitalismin lainmukaiseen kehitykseen, vaan siinä on kyse tämän kehityksen ylittävän, vallankumouksellisen politiikan tuloksesta.

Tässä tapauksessa, päinvastoin kuin kahdessa edellämainitussa, ei ole kyse monopoliporvariston herruuden kannalta välttämättömästä VSIn muodosta, vaan tällaisen muodon hajoisesta. Tämän edellytyksenä on sellainen luokkataistelun voimasuhteen kehitys, että (1) tietty valtiokoneiston osat ovat joutuneet työväenluokan ja

sen liittolaisten haltuun, ja (2) niiden puitteissa harjoitetaan politiikkaa joka tähtää monopolistisen uusintamisprosessin murtamiseen ja tämän edellyttämään monopolien vallan kaventamiseen. Tässä ei ole enää kysymys siitä, että työväenluokka vaikuttaa valtiossa normaalin VSIn puitteissa eli vaikuttaa monopolien vallan muotoon, vaan siitä että käyttäessään hyväkseen monolistista VSItä työväenluokka samalla murtaa sitä eli pyrkii irrottamaan hallitsemansa valtiokoneiston osat monopolistisesta funktiostaan, käyttämään niitä monopolienvastaisesti, alistamaan ne luokkaintressiensä toteuttamiseen. Kysymys ei enää ole pelkästään vaikuttamisesta vaan pikemminkin reaalista vallanjaoista, minkä tietysti täytyy merkitä porvarillisen poliittisen muodon hajoamista. Tilannetta luonnehtii kärkevä ristiriita demokraattisessa valvonnassa olevien ja toisaalta niiden valtiokoneiston osien välillä, jotka edelleen ovat monopoliporvariston ja sen liittolaisten hallinnassa. Valtio menettää yhtenäisyytensä ja kykynsä toimia "näennäisenä sovittelijana" luokkien "yläpuolella".

On helppo ymmärtää että tällainen tilanne voi syntyä vain äärimmäisen kärkevän luokkataistelun, työväenluokan ja sen liittolaisten voimakkaan offensiivien oloissa. Puhe onkin porvarillisen demokratian ylittäviä siirtymämuotoja tai niiden lähestymistä luonenhitva VSIn muoto (jos VSItä tässä tapauksessa ylipäänsä on tarpeen puhuaakaan). Se ei voi muodostaa vähänkään pysyvämpää yhteiskunnallisen uusintamisen tilaa. Sen perustana oleva luokkaristiriidan kärjistyminen purkautuu joko valtion kokonaisuuden reaaliseen itsenäistymiseen monopoliporvaristosta, siirtymiseen kohti sosialistisen tyyppin valtiota tai sitten työväenluokan ja sen liittolaisten reaalisten valta-asemien menettämiseen ja kapitalistisen valtion uudelleen vakiinnuttamiseen, monastikin terroristisen hallitsemistavan avulla. Viimeaikaiset kokemukset ovat jälleen osoittaneet sen marxilaisen teesin ajankohtaisuuden, että tämantapaisen vallankumouksellisen-demokraattisen siirtymämuodon rauhanomaisen toteuttamisen kannalta ratkaisevassa asemassa on mm. se minkä luokan valvonnassa on valtion väkivalta-koneisto, erityisesti armeija.

Esimerkiksi Chilessä 1970—73 valtionpäämiehen asema, hallitus sekä mm. keskeisiä taloudellisen uusintamisen koneistoja oli työväenluokan ja sen liittolaisten hallussa, parlamentti ja oikeuslaitos monopoliporvariston ja sen liittolaisten hallussa, armeijan pysytellessä muodollisesti neutraalina 11. 9. 73 saakka. Valtion toiminnan yleissuunta oli monopolien vastainen, sosialismiin suuntautuva. Meidän kannaltamme eräitä mielenkiintoisia linjoja hie-man samanlaatuisesta tilanteesta esiintyi Suomessa 1944—

48. Kommunisteilla ja muilla kansandemokraateilla oli tärkeitä asemia toimeenpanokoneistossa, työväenluokan demokraattiset oikeudet ja taloudellissosiaalinen asema kehittyi poikkeuksellisen suotuisasti, joskaan rakenteellisia monopolienvastaisia toimia ei juuri pystytty käynnistämään.

Vaaditaanko tavatonta selvänäköisyyttä edellämainittujen tapausten ja Suomen nykyisen hallitustilanteen periaatteellisen eron oivaltamiseen. Ero ei ole pelkästään siinä, että toisessa tapauksessa luokkataistelun voimasuhde on suotuisampi kuin toisessa vaan ennen muuta siinä, että toisessa tapauksessa pyritään voimistamaan luokkataistelua, toisessa ei; toisessa tapauksessa juuri ankan luokkataistelun avulla pyritään käyttämään VSi:n mahdollisuuksia hyväksi, toisessa ehkä luullaan niiden lankeavan itsensä. Epäilemättä osansa nykyisessä hallitusideologiassa on sillä ekonomistisella väärinkäsityksellä, että VSi:n normaali kasvu valtiomonopolistisen kapitalismin oloissa — mikä voi hyvin toteutua työväenluokan muodollisen vaikutuksen kasvun välittämänä — olisi jotain automaattisesti monopolien vastaista, työväenluokan intressien mukaista. Tietenkin monopolistisen VSi:n ja sen vallankumouksellisdemokraattisen hajoamisen välillä on objektiivinen keskinäisyys. Mutta niiden yhdistäminen, se että VSille todella kyetään antamaan työväenluokan intressien mukainen sisältö, vaatii tietysti subjektiivisen välityksen, kapitalismin lainmukaisuudet ja muodot ylittävää, vallankumouksellista politiikkaa.

Tässä lienee se valtioteoreettinen ero, mikä on nykyisen hallitusratkaisun ja toisaalta SKP:n päätösten edellyttämän demokraattisen yhteistyöhallituksen, demokraattisen käänteen ja sen avaamien siirtymänokealojen välillä. On siis opiskeltava ja tutkittava, mikä erottaa politiikan taloudesta, ja tästä juontuen, mikä erottaa vallankumouksellisen VSi:n monopolien valtaa lujittavasta VSistä.

Kommentti ”Yhteiskunta-sopimukseen” ja Suomen hallituskokemuksista käytyyn keskusteluun

Juhani Ruotsalo

Perinteisen antikommunistisen politologian ja lehtikirjoittelun tapa tutkia kommunististen puolueiden linjaa on jaottelu osallistumisen ja eristäytymisen välillä. Ne esitetään vastakohtina, joiden välillä kommunististen puolueiden on kapitalistimaissa suoritettava ratkaiseva valinta. Kommunismintutkijoiden toiveissa edellinen johtaa mukautumiseen ja jälkimmäinen poliittisen merkityksen häviämiseen.

Jako on kuitenkin harhaanjohtava. Todellisuudessa sosialistisen vallankumouksen ehdot ja sen poliittinen armeija luodaan juuri kapitalismin sisällä, taistelussa tämän kapitalismin ajankohtaisesta kehityksestä. Kommunistinen puolue käyttää hyväkseen kaikki mahdollisuudet vaikuttaa siihen, että sen toiminnan poliittiset ehdot paranevat ja että joukkojen oppimis- ja järjestäytymisprosessi edistyy. Puolue osallistuu aktiivisesti poliittisten instituutioiden toimintaan, kansalliseen kulttuuriin ja koko kansalliseen elämään. Osallistumisen perustana on kuitenkin työväenluokan ideologinen, järjestöllinen ja poliittinen itsenäisyys, joka voi turvata sen, että kommunistisen puolueen toiminta todella edistää eikä loitonna vallankumousta. Osana kansakunnan elämää puolue samalla edustaa sen kapitalistisen valtakeskuksen vastakohtaa, antipodia.

Osallistumisen — eristymisen kaava heijastaa sattuvasti sosiaalireformistien huolena olevaa ongelmaa, joka aiheutuu siitä, ettei tämän päivän osallistumista osata yhdistää periaatteelliseen muutospolitiikkaan. Sosialidemokraattinen vasemmisto on päivittäin tämän mekaanisen jaon edessä. Kuvaavaa on, että ns. kaksoisstrategian käsite, joka läheisesti sivuaa mainittua ongelmaa otettiin muutama vuosi sitten vastaan suurena teoreettisena saavutuksena Sosialidemokraattisen Nuorison Keskusliiton piirissä.

Kasvavat mahdollisuudet — integrointitaktiikka

Kommunistisen puolueen ja yleensä työväenluokan vaikutus maan elämään on tietysti historiallinen kysymys,

koskipa se vaikutusvaltaa politiikassa tai kykyä vaikuttaa kansallisten kulttuuri- ja moraaliarvojen uudistamiseen. Nykyisin kommunististen puolueiden ja koko työväenliikkeen vaikutus kasvavat. Useissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa on muodostunut tilanne, jossa kommunistien osallistuminen maan hallitsemiseen on välitöntä merkitystä omaava poliittinen kysymys. Boris Ponomarevin sanojen mukaisesti on tultu tilanteeseen, jossa "hallitseva luokka ei enää ole siinä asemassa, että se voisi täysin hallita tapahtumien kehitystä, mutta työväenluokka liittolaisineen ei vielä ole riittävästi yhdistynyt ja järjestäytynyt".

Eräissä Hannu Salaman romaanissa liikkeemme osapuolten edustajat oli pantu kinaamaan tulopolitiikasta ja hallituskysymyksestä. Toinen väitti niiden heijastavan uusia parempia mahdollisuuksia, toinen painotti niiden olevan osa porvariston integrointitaktiikkaa. Väittely, jollaisia liikkeessämme tosin saattaa kuullakin, perustui jälleen näennäiseen mekaaniseen jaotteluun. Asia on nimittäin niin, että juuri yhteiskunnallisen ja poliittisen kriisin kehitys ja työväenluokan kasvava potentiaalinen vaikutus sen oloissa on syynä suurpääoman uusiin hallitsemisen menetelmiin. Suomessa työväenluokka on voimakas, järjestäytynyt ja kokenut. Se on taistellut itselleen veraten laajat demokraattiset oikeudet ja laajan arvovallan työtätekevien keskuudessa. Se nojautuu kansainvälisesti edulliseen tilanteeseen, YYA-sopimukseen, joka rajoittaa huomattavasti porvariston toimintavapautta. Yhä ilmeisemmäksi välttämättömyydeksi muodostuu, että tämä suuri yhteiskunnallinen voima pyrkii vaikuttamaan yhä voimakkaammin maan poliittiseen ja kulttuuriseen kehitykseen. Eikä tämä vaikutus suinkaan tapahdu vain olemassaolevien instituutioiden ulkopuolella, jonkinlaisen työväenliikkeen vastakulttuurin ja vastayhteiskunnan voimin.

Porvaristo, jolla on valta, voi voimiensa mukaan ja olosuhteiden sallimissa rajoissa torjua työväenliikkeen osallistumisen, mutta se asettaa samalla vaaranalaiseksi tavanomaisen yhteiskuntakehityksen jatkumisen: se luo kärjistyvän poliittisen luokkakonfliktin uhan. Meidän maassamme porvariston ei ole helppo edes kuvitella hallitsevansa tällaisten konfliktien edellyttämin menetelmin, vaikka se on niihinkin varautunut. Porvaristo voi asettaa tavoitteensa taktisesti toisin: symbolisia ja todellisia myönnetyksiä tarjoten se voi pyrkiä vaikuttamaan työväenliikkeeseen, halvaannuttamaan sen taistelua, integroida sen.

Tällainen tilanne on hyvin luonteenomainen Suomelle 1960-luvulta alkaen, ja tämänsuuntaiset piirteet ovat jatkuvasti voimistuneet nykyisen kriisin oloissa. Kaksi linjaa leikkaavat: työväenluokan voimistuva pyrkimys laajen-

taa vaikutustaan maan elämässä ja, todellakin, tähän kasva-
neet reaaliset mahdollisuudet; sekä porvariston pyrkimys
eliminoida tämä vaikutus ja lujittaa valtaansa. Se kompro-
missi, joka on muodostunut tulopoliitikassa, elvytyspoli-
tiikassa ja hallituksessa, on näiden pyrkimysten tulos. On
hyvä tuntea tietysti osapuolten vaikuttimet, mutta
niistä voi keskustella loputtomiin. Tilanteen arvioinnissa
sen paremmin suurpääoman suunnitelmat kuin työväen-
liikkeen vaikuttimetkaan eivät ole ratkaisevia. Tärkeintä
on arvioida reaalinen kehitys, joka näiden pyrkimysten
tuloksena syntyy.

Yhteiskuntasopimuksen strateginen sisältö

Millainen eri "sopijapuolten" pyrkimysten tulos on tämän
hetken Suomessa? Se tiedetään: taloudellisen ja poliittisen
kehityksen raju kulku suurpääoman ja oikeiston hyväksi,
länsisidonnaisuuden kasvu, vaikeudet työväenliikkeen ja
demokraattisten voimien yhteistyössä. Vallitseva kriisi on
luokkakysymys: ei ole kriisin eteneminen merkinnyt vain
sopeutumista talouskriisiin yleensä, vaan sopeutumista sii-
hen monopolien asemia ja etuja vahvistaen. Riippumatta
siitä, mitkä ovat poliittiset mielipiteemme, emme voine kiis-
tää tätä. Miten tähän tulokseen on tultu? Edelleen riippu-
matta poliittisista käsityksistämme voinemme sanoa:

— Yhteiskuntakehitykseen ratkaisevasti vaikuttavista ky-
symyksistä on olemassa tosiasiallinen ellei julistettu yksi-
mielisyys hallituksen, ay-liikkeen johdon ja suurpääoman
johdon välillä. Mielipide-eroja ja ristikkäisiä vaatimuksia
on ollut, mutta yksimielisyys on saavutettu kaikissa tär-
keimmissä kysymyksissä.

— Yksimielisyyden saavuttaminen ei yhdessäkään ta-
pauksessa ole syntynyt laajojen kansalaispiirien parissa käy-
tyyn keskusteluun, ei edes puolueissa käytyyn keskusteluun
perustuen. Pääosa joukkotiedotusvälineistöä ja järjestöjä
ottaa passiivisen, mukailevan ja solidaarisen kannan yksi-
mielisyyteen, joka on kehitelty niiden saavuttamattomissa.
Lehdistö ja TV esittävät pääasiassa yhdenmukaista kuvaa
tilanteesta. Kuvan perustana on sellainen näkemys kan-
sallisista kriisistä, joka kohottaa kansallisen kriteerin luok-
kakriteerin yläpuolelle ja on siten sekä nationalistinen että
luokkarauhaan perustuva. Yhtäkään tehtyä ratkaisua ei ole
vaatinut laaja työtätekevien painostusliike, eikä sellaista
ole yritetty järjestääkään minkään hallituksessa olevan
voiman toimesta.

Kaikki se, mitä edellä on sanottu, voitaisiin ottaa suo-
raan Max Jakobsonin ehdotuksista yhteiskuntasopimuk-

seksi. Jakobsonin ohjelmassa yhteiskuntasopimuksen idea on selvä: sen tavoitteena on luoda mekanismi, joka eliminoi työtätekevien joukkovoiman poliittisesta kehityksestä. Tämä tapahtuu ei-julkisten neuvottelu- ja integrointimekanismien kehittämisellä ja työväenliikkeen edustajien sitomisella niissä syntyviin päätöksiin, sekä massiivisella ideologisella ja järjestöllisellä kampanjalla. Tässä käytetään niin TV:tä kuin työväenjärjestöjen kanavia, joilla kukin ratkaisu syötetään kansalle. Kyseessä on hallitsemistavan johdonmukainen kehitys, jota on edelleen kehitetty tulopolitiikan myötä.

Yhteiskuntasopimuksen idea on yhteiskunnallisten voimien ristiriitojen kuolettaminen ja niiden hallinta. Oleellinen on päätöksenteon mekanismi, joka tuottaa tiettyjä tuloksia. Yhtä oleellinen on joukkojen käyttäytymisen kontrollin mekanismi, jonka tehtävä on turvata päätösten toteuttaminen tyytymättömyydestä ja vastarinnasta huolimatta. Joukot syrjäytetään molemmista: kysymys on siis epädemokraattisen kehityksen uudesta asteesta.

Yhteiskuntasopimus ei sulje pois suurpääoman painostusta sen sisältöön. Suurpääoma rakentaa tällä hetkellä taivoitteensa realistisen taktisen arvion kannalta. Siihen arvioon sisältyy riittävä, nykyisin jatkuvasti pienenevä määrä myönnytyksiä työväenluokalle, ja sopiva määrä poliittista keinottelua. Mutta koska yhteiskuntasopimus itsessään voimistaa monopolien asemaa, se luo itse paineen vielä pitemmälle menevään kehitykseen. Kiinnostavaa onkin, että samalla kun työväenliikkeen suuri osa on "vapaaehtoisesti" rajoittanut omaa painostustaan suhteessa suurpääomaan, jälkimmäinen lisää omaa painostustaan kaikilla tasoilla.

Vielä on ehkä syytä huomauttaa siitä, että yhteiskuntasopimus poikkeaa olennaisesti tulopolitiikasta, vaikkakin se edelleen pitkälti rakentuu tulopolitiikan ympärille. Yhteiskuntasopimus on kaikinpuolisempi: se ei "kiellä" vain palkkataistelua — kuten tulopolitiikka — vaan kaiken joukkotaistelun työväenluokan osalta. Näin se pyrkii estämään luokkatietoisemman joukkoliikkeen syntymisen. Se ei kiellä vain palkankorotuksia vaan yhä kattavammin kaikki reformit, joista olisi hyötyä työväenluokalle.

Joukkojen syrjäyttäminen on se reaalinen kompromissi, joka muodostuu työväenliikkeen ja suurpääoman välille tänään. Se ei näytä kovin lohdulliselta. Se kertoo, että osallistumisen ja opposition (tai ns. eristäytymisen) dialektiikka nähdään todella kovin mekaanisesti suuressa osassa työväenliikettä. Jos voimasuhdetta syytetään nykyisestä kehityksestä, ja kun nykyiseen kehitykseen mukautuminen vie voimasuhdetta työväenluokan kannalta heikkenevään suuntaan, ollaan kehässä, joka johtaa tulevaisuuden näkömien heikkenemiseen aina toivottamaan asti.

Tässä yhteydessä meitä ei lohduta esimerkiksi Aarne Saarisen huomautus siitä, että hän toki tietää porvariston integraatiopyrkimyksen olemassaolon ja osaapa sitä varoakin. Meitä kiinnostaa ennen muuta tapahtumien reaalin kehitys. Ei kukaan luule Rousseaun tarkoittaneen yhteiskuntasopimuksella kirjoitustaidottomien villien yhteistä tahdonaktia. Modernissakin yhteiskuntasopimuksessa on toissijaista mistä aikomuksista yhteisymmärrys syntyy. Tärkeintä on, että se on olemassa reaalisessa yhteiskunnassa. Ja työväenliikkeen kannalta yhteiskuntasopimus ei luo tuloksia, joilla voitaisiin edetä kohti syviä demokraattisia uudistuksia, vaan se kehittää voimasuhdetta vääriin suuntaan. Siihen kytkeytyvä etutaistelusta luopuminen heikentää samalla työväenliikkeen poliittista arvovaltaa, mikä valmistaa edelleen samansuuntaista kehitystä.

Hallitus ja yhteiskuntasopimus

Hallituskysymystä on kansandemokraattisessa liikkeessä sotkettu varsin halpahintaisella demagogialla. Väittämät siitä, että hallituksen arvostelijat pitävät hallituksessa olevia työväenliikkeen ihmisiä pääsyyllisinä kriisiin, kysymys siitä voisiko Kokoomus-hallitus olla parempi jne., ovat demagogisia, koska ne irroittavat hallituksen yhteiskunnallisista yhteyksistään.

Tämä yhteys on yhteiskuntasopimus. Hallituksen työskentely on sen osa. Hallitus ei ole olemassa vain sen vuoksi, että se tuottaa sellaisia päätöksiä kuin tuottaa, vaan sen vuoksi, että se yhteiskuntasopimuksen osana, nykyisen kaltaisella kokoonpanollaan takaa noiden päätösten enemmän tai vähemmän kivuttoman läpimenon. Siksi kaikkein tärkeintä hallituksen tarkastelussa ei ole se, miten asiat ratkeavat hallituksessa, vaan se, miten ja millä voimilla yleinen poliittinen kehitys määräytyy. Yhteiskuntasopimus, jonka osa nykyinen hallitus on, sulkee joukot pois päätösten valmistelusta ja tekemisestä. Se sulkee pois työtätekevien paineen samalla kun se sallii porvariston koneiston koko paineen ja velvoittaa vielä työväenliikettä turvaamaan salaa tehtyjen päätösten toteutumisen. Se heikentää työväenliikkeen voimaa ja taistelumahdollisuuksia, yhteiskunnallista voimasuhdetta siis, sekä lopulta jopa työväenliikkeen painetta hallituksen päätöksiä kohtaan. Siksi puheet vielä huonommasta hallituksesta tai siitä, että myös hallitusta on käytettävä hyväksi taistelussamme, ovat nykyisessä tilanteessa harhaanjohtavia.

Hallituksen kokoonpano ja politiikka määräytyy yleisestä voimasuhteesta. Jos yhteiskuntasopimus, joka sitoo kä-

temme joukkotaistelussa ja jonka osa hallitus on, merkitsee poliittisten voimasuhteiden tarpeettoman epäedullista kehitystä, niinkuin se nyt merkitsee, hallitus on huonoin mahdollinen hallitus. Jos irtaudumme yhteiskuntasopimuksesta, mikä ilmeisesti johtaa myös irtatumiseen hallituksesta, ja jos kykenemme muuttamaan yleistä voimasuhdetta positiiviseen suuntaan, on hallituksen politiikka nykyistä parempaa sen kokoonpanosta riippumatta, koska silloin reaalinen suurpääomaa ja sen etuja toteuttavaa hallitusta vastustava paine kasvaa.

Mikä on sitten hallituksen erityinen rooli yhteiskuntasopimuksessa? Se näyttää liittyvän siihen, että juuri hallitukseen osallistuminen on tuomassa erään osan kommunisteja yhteiskuntasopimuksen taakse. Näyttää siltä, että hallitukseen ei mennä vain käyttämään "yhtä uutta osallistumisen mahdollisuutta", vaan nimenomaan yhteiskuntasopimuksen hengessä. Tuskinpa sinne nykyisissä voimasuhteissa hevin muutoin päästäisiinkään. Tätä ajatusta tukee se, että hallitukseen osallistuvien kommunistien käytännön politiikka on aina ratkaisevasti muuttunut sen mukaan ollaanko hallituksessa vai ei. Hallituskysymys näyttää olevan määräävä politiikan suhteen eikä päinvastoin.

Edellä olevasta käynee ilmi, ettei päätunnuksemme hallituksen suhteen ole "ulos hallituksesta". Mehän vaadimme kommunistien oikeutta osallistua maan demokraattiseen hallitukseen. Päätunnus on paluu oikeaan politiikkaan, ja irtaaminen yhteiskuntasopimuksesta. Jos hallituspaikka on jollekulle niin arvokas, että se estää oikean politiikan noudattamisen, hänelle tietysti voitaisiin ensimmäisenä askeleena suositella tunnusta "ulos hallituksesta".

Karmaisivine tuloksineenkin nykyinen tilanne osoittaa selvästi poliittisen kriisin syvyyden. Koko nykyinen hallitusjärjestelmä on hajoavan paketin koossapitämistä. Vaikka nyt kommunistien "osallistumisen" laajenemisen reaalisen perustana on joukkojen syrjäyttäminen, on se käänteinen, kieroutunut todiste lähenevästä välttämättömyydestä suorittaa demokraattinen käänne.

Työläisten, kaikkien työtätekevien ja työttömien kasvava tyytymättömyys ja nouseva reaalinen liike on puolestaan ilmaus siitä, että yhteiskuntasopimuksen haavoittumattomuus on näennäistä. Se merkitsee, että käänne on mahdollinen. Tällainen liike, lähtökohtanaan yhtä hyvin työtätekevien välittömien oikeuksien puolustamisessa kuin suuressa demokraattisen uudistamisen linjassa, voi muuttaa nykyisen "osallistumisen" noita-akka-naamion isänmaamme hymyileviksi äidinkasvoiksi, joita porvaristo on viime vuosisadan loputtua väenväkisin väittänyt vain vierasmaalaiseksi naiskauneudeksi.

Keskustelua

Ihmistieteen ongelmallisuus

Vesa Oittisen artikkeli on puheenvuoro Matti Juntusen ja Lauri Mehtosen teoksen "Ihmistieteiden filosofiset perusteet" (Gummerus 1977, 163 s.) johdosta. Artikkelissaan Oittinen pyrkii osoittamaan ihmistiede-käsitteen problemaattisuuden. Oittisen mukaan jako "ihmistieteet" vs. "luonnontieteet" ei ehkä ole muuta kuin vanhan kartesiolaisen "sielu" contra "ruumis"-dualismin uusintamista tieteiden luokittelun tasolla. Olemme valmiit jatkamaan keskustelua. — Toimitus.

"Ihmistieteiden" käsite aktualisoitui uudelleen 1960-luvulla, "uuden tieteen-filosofisen aikakauden alkaessa", kirjoittavat Juntunen ja Mehtonen. Ajankoh-taistumisen taustalla oli positivismi kriisi. Loogisen positivismi metodologinen monismi, matemaattisen täsmällisyyden ihannointi ja arvoarvostelmien rationaalisuuden kiistäminen johti, kuten he toteavat, "järjen käytännöllisyyden kieltämiseen". Perinteinen humanistinen tiede jäi tosin käytännössä positivismiin vaikutuksen ulkopuolelle, mutta sikäli kun yhteiskuntatiede seurasi positivismiä yleisiä teoreettisia ihanteita, organisoitui se itsensä "sosiaaliteknologian" palvelukseen (ss. 113—119).

Tilanne on kieltämättä sellainen kuin Juntunen ja Mehtonen kuvaavat. Mutta kyseessä ei ole "filosofian nykytilanteen" ongelma, kuten he sivulla 119

väittävät, vaan ainoastaan porvarillisen filosofian nykyhetken pulma. Tähän virheavioon on syytä kiinnittää huomiota, sillä se on eräs niistä tekijöistä, joka vääristää heidän monessa muussa suhteessa toki ansiokkaan kirjansa sisältöä. Vikana on siis yleisesti ottaen se, että Juntunen ja Mehtonen eivät analysoi tilannetta filosofiassa konkreettisesti, luokkien ja ideologisen taistelun kansainvälisten voimasuhteiden kannalta, vaan puhuvat abstraktiseen svävyn filosofias-ta "yleensä".

Tilannearvion abstraktisuus johtaa siihen, että he ottavat liian täydestä porvarillisen filosofian erinäisten ei-positivistien virtausten tarjoaman vaihtoehdon ja ovat taipuvaisia hakemaan marxismille liittolaisia porvarillisen antipositivismi-leiristä.

Tieteiden luokittelusta

Kirjan tekijät väittävät antipositivismissaan, että saksalaisen hengentieteen, fenomenologian ja hermeneutiikan korostama ihmis- ja luonnontieteiden välinen ero pätsi marxilaisuudessakin. Esimerkiksi sivulla 133 he kirjoittavat: "Kysymys metodologisesta monismista ei oikeastaan nouse marxismin omasta perinteestä pakottavana pulmana. Marx ja Engels pitivät ilmeisenä ja tarpeettomana todistaa, että kulttuurin ja yhteiskunnan tieteellisen tutkiminen eroaa laadultaan ja teoreettisilta vaatimuksiltaan luonnontieteistä".

Pitää todellakin paikkansa, että "kulttuurin ja yhteiskunnan tieteellinen tutkiminen" on laadullisesti ja metodologisesti toisenlaista kuin esim. ydinfysiikka, kemia tai astronomia. Mutta siitä ei seuraa, että marxilaisuus luopuisi metodologisesta monismista. Marxilaisuudessa tieteitä ei jaeta kahteen ryhmään: "hu-

manities" vs. "natural sciences". Tieteiden luokittelu perustuu viime kädessä materian liikemuodoille, niille, jotka jo Engels esitti "Luonnon dialektiikassa": mekaaniselle, kemialliselle, biologiselle, yhteiskunnalliselle liikemuodolle. Sikäli kun ne kaikki ovat materian liikemuotoja, ovat ne yhden ja saman asian erilaisia ilmauksia. Sikäli kun ne ovat eri liikemuotoja, ei niitä luonnollisesti voi palauttaa, redusoida toisiinsa. Historiallinen materialismi tutkii tämän määritelmän mukaan materian yhteiskunnallista liikemuotoa. En aio tässä yhteydessä puuttua laajemmin tieteiden luokittelukysymykseen, viittaan vain B. M. Kedrovin teokseen, joka nyttemmin on saatavilla myös saksaksi ("Klassifizierung der Wissenschaften", 1—2, Moskau 1975, 1976).

Oppikirjatotuuksia? Kyllä vain. Mutta Juntusella ja Mehtosella on mielestäni merkittävä taipumus nypristää nenäänsä juuri näille oppikirjatason asioille ja etsiä "hienompaa", "syvällisempää" tapaa ilmaista asia. Niinpä he selittävät antavansa "niin sanoaksemme asianmukaiset rajansa" sille "marxismin tunnetuimmalle oppikirjateesille", että perusta määrää päällysrakenteen (s. 135). Vulgaaritulkintojen torjuminen on varmasti asiallista. Mutta tällä hetkellä pahin aatteellinen vaara ei suinkaan uhkaa vulgaarin, epädialektisen materialismin taholta. Päävaarana ovat erilaiset idealistiset, vieläpä irrationalistiset ja mystiset ideologiset tendenssit, joita porvaristo yrittää iskostaa laman turruttamiin mieliin.

Vulgaarimaterialismin pelossaan Juntunen ja Mehtonen kallistuvat voluntarismiin päin. He kirjoittavat: "Tietenkin Marxin ja Engelsin perusvakaumus on se, että taloudelliset 'lait' eivät ole luonnonlakeja. Taloudelliset 'lait' eivät ole vain tiedostettavissa vaan myös säädeltä-

vissä ja jopa suunniteltavissa" (s. 53).

Ei voi muuta kuin hämmästyneenä kysyä: erottaako talouselämän lait luonnonlakeista Juntusen ja Mehtosen mukaan se, että edelliset ovat "säädeltävissä", jopa "suunniteltavissa", jälkimmäiset taas eivät? Kun ihmiset rakentavat patoja, eivätkö he silloin "sääntelee" ja "jopa suunnittelee" nimenomaan luonnon lakien toteutumista? Eikö ydinreaktion hallitseminen ole nimenomaan luonnon lakien säätelyä ja suunnittelua?

Talouden lakien ja luonnonlakien välinen ero ei suinkaan piile subjektiviin tekijän alueella, kuten Juntusen ja Mehtosen käyttämä sanamuoto antaa ymmärtää, vaan siinä, että kyseessä ovat eri tasoiset materian liikemuodot, joita ei sovi redusoida toisiinsa.

Heidän epäjohdonmukaisuudelleen on kuvaavaa, että he jo sivua myöhemmin ottavat pitkän sitaatin Marxin "Pääoman" III osasta, missä Marx nimenomaan korostaa, että tuli ihminen historiassaan kuinka vapaaksi tahansa, pysyy hän silti aineenvaihdannassaan luonnon kanssa aina välttämättömyyden valtakunnan puitteissa. Siinäpä se: "talouselämän lait" determinoivat ihmisiä aivan samalla tavalla kuin "luonnon lait". Koska ihminen on osa luontoa, ei hän ikinä tule pääsemään tästä determinaatista irti. Jos hän haluaa vapautua jostakin tietyistä determinaatista joko luonnon puitteissa (esim. painovoiman kahleista) tai yhteiskunnassa (esim. kapitalistisesta riistoyhteiskunnasta), on hänen silloinkin aina toimittava tietyillä determinoidulla tavalla. Hänen on siis joko luonnonlakeja noudattaen rakennettava sellainen laite (lentokone tms.) joka auttaa häntä tilapäisesti irtautumaan painovoiman seurauksien piiristä, tai yhteiskunnan lakeja noudattaen pyrittävä sellaisen todellisen liikkeen (esim. kommunistinen puolue) or-

ganoimiseen, joka tiedostamalla ja noudattamalla yhteiskuntakehityksen lakeja kumoaa kapitalistisen yhteiskunnan.

Paitsi että vastakohta-asettelu "ihmistieteet" vs. "luonnontieteet" on marxilaisuuden kannalta katsoen epätasavertaisuutta asettaessaan yhden materian liikemuodon kaikkia muita vastaan, tulee se myös vaarallisen lähelle idealismia. Yksinkertainen ajatuskoe riittää tämän osoittamiseen. "Ihmistieteen" spesifinen luonne ei perustu sille, että se tutkisi koko ihmistä tai edes ihmisen kokonaisuuden tiettyjä puolia. Ne tieteet, jotka tutkivat ihmisruumista, siis ihmistä aineellisenä olentona (fysiologia, anatomia, biokemia ym.) kuuluvat kaikki luonnontieteisiin. "Ihmistieteiden" alaan kuuluu tosin sanoen vain se osa ihmisestä, jota vanhempi metafysiikka tapasi nimittää "tajunnaksi", "sieluksi", "ajatteluksi" käsitettynä jonakin materiaasta substantiaalisesti eroavaksi. Esimerkiksi kielitiede on ihmistiede vain sikäli kun se tutkii sanojen, äänteiden jne. merkitystä (subjektille, so. tajunnalle). Jos se tutkii sanojen subjektista riippumattomia materiaalisia kantajia, kyseessä olisikin taas luonnontiede (tässä tapauksessa esim. akustiikka).

Mielestäni ei ole lainkaan liioiteltua tai kärjistettyä väittää, että jako "ihmistieteet" vs. "luonnontieteet" ei viime kädessä ole muuta kuin vanhan kartesiolaisen "sielu" vs. "ruumis"-dualismin uusintamista tieteiden luokittelun tasolla. Uuskantilaisuus ja fenomenologia, joihin Juntunen ja Mehtonen kirjassaan monin tavoin kytkeytyvät, perustuu monessa suhteessa tälle vanhalle idealistis-dualistiselle teesille. Ei ole mikään sattuma, että muuan Edmund Husserlin kirja on nimeltään "Méditations cartésiennes" (Kartesiolaisia mietiskelyjä, 1931). Fenomenologia solmii aivan tietoisesti yhteyksiä vanhan "refleksiivisen" idealismin perinteeseen.

"Refleksio" ja teoreettinen elämä

"Refleksiivisyyden" käsite toimii muutenkin avaimena käsillä olevaan teokseen. Se yhtyy 1800-luvun saksalaisen idealismin määritelmään filosofiasta reflektoitavana ajatteluna. "Termi onkin onnistunut ja sillä voimme yhä luonnehtia sitä spesifistä, jonka filosofia voi ja jota tulee muille tieteille tarjota" (s. 12).

On kuitenkin niin, että "refleksiofilosofian" käsite ei luonnehdi koko 1800-luvun klassista saksalaista idealismia. Hegel kävi koko elämänsä polemiikkia sitä vastaan, aina vuonna 1801 ilmestyneestä Fichten ja Schellingin järjestelmien eroa käsittelevästä ensimmäisestä painetusta kirjoituksestaan alkaen. Kirjoittajat eivät missään yhteydessä tuo tätä seikkaa esille. He eivät anna lukijan ymmärtää, että Hegel oli klassisista saksalaisista filosofeista se, joka lopullisesti voitti Kantin dualismin ja loi olennaisesti monistisen, vaikka tosin idealistisen järjestelmän. Heillä Hegel esiintyy pelkkänä "hengenfilosofina", eli toisin sanoen, he "tulkitsevat" (hermeneuttisesti!) Hegelin aivan uuskantilaisittain, samaan tapaan kuin imperialismin aikakauden porvarillinen filosofia.

Esitellessäni Seppo Toivaiasen Lukács-kirjaa "Kommunistissa" (9/77) satuin kirjoittamaan, ettei nuori Lukács ole teoreetikkona meillä Suomessa saanut lainkaan sellaista asemaa kuin esim. Saksan liittotasavallassa. Olisi toivonut tilanteen jäävän tällaiseksi. Mutta nyt päi kävi kuin kävikin niin, että Juntunen ja Mehtonen tekevät aivan saman tempun kuin nuori Lukács omana aikanaan: lukevat Marxia ja marxismia saksalaisen idealistisen henkieteen silmälasien läpi.

Mainitsin kartesiolaisuuden ja refleksiofilosofian. Tilanne klassisessa saksalaisessa filosofiassa oli Kantin jälkeen tunnetusti sellainen, että kantilaisen dua-

lismin (oleminen vs. tajunta, olio sinänsä vs. ilmiö jne.) voittamiselle tarjoutui kaksi periaatteellisesti toisensa poissulkevaa tapaa: dualismin jompikumpi osapuoli, tajunta tai materia, oli kohotettava ensisijaiseksi. Fichte muotoili tilanteen dilleman toteamalla, että mahdollisia systeemejä olivat vain joko hänen oma filosofiansa, tai sitten "spinozismi" (jolla tuolloin usein tarkoitettiin lähes mitä tahansa materialismia). Koska Fichte pelästy "spinozismia" determinismia ja halusi säilyttää ehdottoman vapaan tahdon käsitteen, kehitti hän subjektiivisen idealismin "mietiskellen" eli refleksioon avulla johtaa kaikki.

Fichte siis uusintaa jälkikanttilaisen filosofian pohjalla vanhan kartesiolaisen refleksiivisen "Cogito"-idean. Hän voi tehdä tämän vain heittäytymällä paljon radikaalimmaksi idealisnksi kuin konsanaan Descartes 1600-luvulla. Perustelakseen ehdotonta vapautta Fichten on pakko johtaa kaikki olemassaoleva tästä "Minästä", joka ajattelee. Hegel moitti luennoissaan filosofian historiassa tätä Fichten "Minää" — se oli hänestä hengen, puiseva ja "aivan typerä" — sillä pelkän subjektiivisen puolen kehittely oli Hegelistä riittämätöntä. "Refleksio", "Minä ajattelen" kaiken filosofian lähökohtana oli jotain sellaista, mitä Hegel ei milloinkaan voinut sulattaa.

Mutta juuri tämä Hegelin kritisoima subjektiivisen puolen painottaminen nousee taas etualalle vuosisadan vaihteen idealistisen saksalaisen henkietieteen "refleksiivisessä" ajattelussa. Voidaan sanoa, että kartesiolaisuus elvytetään nyt kolmannen kerran henkiin. Toisin kuin Descartes itse 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla tai Fichte 1790-luvulla, ei imperialistisen aikakauden, 1800—1900-lukujen taitteen porvarillinen filosofia kykene enää käyttämään "Cogito"-ideaa mihinkään positiiviseen, myönteiseen tarkoitukseen. Descarteshan oli suunnannut

tämän idean skolastista auktoriteettiuskoa vastaan, Fichte taas perusteli sillä vapauden käsitettä. Vuosisadanvaihteen "Geisteswissenschaft" ei enää voi nähdä tässä ajatuksessa muuta kuin subjektiivista mystiikkaa ja irrationalismia, "elämysmaailman" refleksiota.

Jos filosofia yleensä halutaan määritellä refleksioksi Juntusen ja Mehtosen tapaan, tullaan vaarallisen lähelle erilaisia subjektivistisia ja idealistisia tulkin-toja. Filosofian konkreettiset tekijät, ideoiden historia, luokkataistelu, lyhyesti, sen yhteiskunnalliset ulottuvuudet, "sulkeistetaan" (hermeneuttikkojen mielitermi!) pois tarkastelusta. Marxilaisuuden filosofiaakaan ei, jos sitä aletaan tarkastella tältä kannalta, enää olisi oppia luonnon, yhteiskunnan ja ajattelun objektiivisista lainmukaisuuksista, vaan se muuttuu jonkinlaiseksi subjektiiviseksi refleksioksi, kartesiolaiseksi meditaatioksi: "Cogito et marxistus sum".

Tällaisella ajattelulla on käytännöllisiä seurauksia. Ei liene aivan satunnaista, että Eero Ojanen ja Toivo Salonen ovat edellisessä Soihdussa julkaistuissa puheenvuoroissaan nostaneet esiin "filosofisen elämäntavan" käsitteen, jonka he jollakin (ainakin minulle epäselvällä) tavalla asettavat — vieläpä hyvin kategori-seen sävyyn — järjestötoiminnan vastapainoksi. Samantapaisia argumentaatioita he ovat esittäneet myös 11. Feuerbachin suhteen: ensisijaista tässä teesissä on filosofian muuttaminen ("meditaation", refleksioon tietäkö?), jotta välttyttäisiin olemassaolevan "järjestökäytännön" uurtamiin uomiin juuttumiselta (ks. Soihdu 1/78, ss. 70—71).

Tuntuu siltä, että vastaavanlainen "teoreettisen elämän" norsunluutornin ajatus on ytimenä myös Lauri Mehtosen Sosialogia-lehden numerossa 6/77 ilmestyneessä jutussa. Mehtonen nimittäin kirjoittaa seuraavasti: "Mutta praktisen materia-

lismien (so. Marxin ja Engelsin filosofian — V.O.) ydintä ei voiteta poliittisella vallankumouksellisella toiminnalla, vielä vähemmän sen takaa talouden sosialistinen järjestäminen ja sosialistisen talouden jatkuva uusintaminen. Sen mahdollistaa vasta ja uusintaa ne intellektuaaliset ponnistukset, jotka keskittyvät vallankumouksellisen tai käytännöllis-kriittisen toiminnan merkityksen ymmärtämiseen ja sen ymmärtämisen filosofiseksi avaimiksi inhimillisen subjektiviteetin filosofiselle käsittämiseksi" (Sosiologia 6/77, s. 249).

Siis: käytännöllisen materialismin ytimenä on vallankumouksellisen toiminnan merkityksen ymmärtäminen — ei siis tämä toiminta itse. Toiminnalla on "merkitys", joka on "ymmärrettävä". Tämä ideaalinen puoli vallankumouksellisessa toiminnassa on "avain". Avain mihin? Subjektin käsittämiseen. Subjektin on siis tiedostettava itsensä. Miten subjekti tekee tämän? Tullemalla tietoiseksi omasta itsetajunnastaan, eli kartesiolaisittain — huudahtamalla "Cogito!".

Mehtosen artikkeli Sosiologiassa kytkeytyy siihen Juntusen ja Mehtosen teoksen kohtaan, jossa myös puhutaan Marxin ja Engelsin "praktisesta materialismista" (s. 130 ja ed.). He kirjoittavat, ettei marxilaista materialismia saa redusoida luonnotieteelliseen ajattelutapaan (s. 132). Tämä on aivan oikein, sinänsä otettuna. Mutta aikaisemmin (s. 127) he ovat selittäneet, että teoreettisen ymmärtämisen "viime käden pohjana on, esiymmärrys, joka ilmenee käytännön toiminnassa, ateooreettisessa praksiksessa".

Toisin sanoen: tekijät mieltävät myös marxilaisen käytännön käsitteen "ateoreettiseksi praksikseksi", joka ilmaisee hermeneuttista "esiymmärrystä" (Verständnis). Marxismin ja hermeneutiikan välille on tällä lailla saatu lyödyksi

ensimmäinen aasinsilta. Max Weberin analyysit (ks. esim. s. 103 ja ed.) inhimillisestä käyttäytymisestä, johon teon suorittaja liittää subjektiivisen (sic!) merkityksen, vedetään Husserlilla ja Heideggerillä vahvistettuina suoranaisesti mukaan marxilaisuuteen niitä sen kummemmin ja kriittisemmin arvioimatta.

Toisen aasinsillan rakentaminen marxismin ja hermeneutiikan välille tapahtuu nuoren Lukácsin välityksellä huolimatta häneen paikoitellen kohdistetusta enemmän näennäisestä kuin todellisesta kritiikistä. Lähtökohtana on nuoren Lukácsin väite "totaliteetti"-ajatuksen muka keskeisestä asemasta marxismissa. Sitä kehitellään, kunnes lopulta s. 152 päästään marxismin ja Husserlin "synteesiin": "Mitä oikeastaan ovat ne sisäiset suhteet, joista sosiaalisen elämän totaliteetit muodostuvat? /.../ Yksi mahdollinen tapa vastata tähän kysymykseen on sanoa, että ne ovat merkityssuhteita. Tämä ilmaisee sen tietyn subjektiivisuuden, joka sosiaaliseen todellisuuteen liittyy".

Idea on siis tämä: teoreettisen järjen takana on käytäntö, joka antaa "esiymmärryksen" välityksellä teorioille ja käsitteille tietyn "merkityksen". Kyse ei kuitenkaan ole mistä tahansa käytännöstä. Se ei näytä olevan järkevää, ts. sellaista käsitettä kuin käytännöllinen järki ei Juntusella ja Mehtosella ole. He tosin mainitsevat sen (ss. 115—116), mutta samaistavat sen normatiiviseen argumentaatioon. He siis tekevät saman tempun kuin Kant ja uuskantilaiset ym., yleensä koko myöhäisporvarillis-imperialistinen filosofia: käytännöllisen järjen vaatimuksia ei voi perustella rationaalisesti. Ne voidaan elämäntilanteissa ottaa huomioon vain ei-rationaalisina normatiivisina postulaatteina a priori.

Näemme siis, että vaikka Juntunen ja Mehtonen kritikoivarkin oikeutetusti po-

sitivismia siitä, että se oli kieltänyt järjen käytännöllisyyden, eivät he kuitenkaan kykene perustelemaan sen yhteyttä teoreettisen järjen kanssa. Käytännöllinen järki vain jotenkin on annettu, selittämättömästi. Se ilmenee elämysmaailmassa (Lebenswelt) a priori, juuri kuten Husserl oli kirjoittanut (s. 18).

Idealismi

Olen sitä mieltä, että kirjan kaikki perusasettamukset kielivät selvästi ja kääntäen idealismista. Husserlia, Heideggeriä, hermeneutiikkaa tai saksalaista henkietiedettä yleensäkin ei voi yhdistää marxismiin. Tämä ei johdu siitä, etteikö sanottujen virtausten puitteissa olisi asetettu mielenkiintoisiksi kysymyksiä: niitä voidaan kyllä käsitellä myös marxismeissa. Kyse on vain siitä, ettei idealismia voi yhdistää materialismiin sortumatta mitä pahimpaan epäjohtomukaisuuteen tai eklektisismiin.

Ilmeisesti juuri nämä viimeksimainitut vaikeudet saavat teoksen kirjoittajat esittämään epämääräisiä viitteitä Leninin kannanmuutoksista (s. 130) tai toteamaan "kaikella pedagogisella painolla" (!?) seuraavalla sivulla, ettei mitään "monoliittista marxilaista filosofiaa" ole olemassa. Sivulla 135 konstruoidaan jopa "marxismien eri suuntien" keskinäistä polemiikka Neuvostoliitossa.

Neuvostoliitossa ja muuallakin käydään tietysti marxistien kesken avointa filosofista väittelyä. Teodor Oizerman toteaa kerran Helsingissä käydessään, ettei toisin voisi olla: marxismi on aina tavallaan "matkalla". Mutta erimielisyyksiä ei nähdäkseni voi luonnehtia Juntunen ja Mehtosen tavoin "yhteensovittamattomiksi", ts. antagonistisiksi. Marxisin sisällä ei voi esiintyä antagonistisia erimielisyyksiä sikäli kun se pyrkii ilmaisemaan työväenluokan

adekvaattisia etuja. Jos tällaista ilmenee, kuten historiasta tunnetaan — esimerkiksi vaikka Leninin ja Kautskyn erimielisyydet —, niin silloin on kyse pikemminkin taistelusta porvarillisia virtauksia vastaan marxisin sisällä. Itsessään ei marxismi voi olla antagonistisia näkökulmia sisään sulkeva, se ei siis voi yhtä lailla hyväksyä esimerkiksi materialismia ja idealismia, dialektiikkaa ja metafysiikkaa.

Juntunen ja Mehtonen katsovat (s. 62) että on "epäproblemaattista" väittää: oleminen määrää tajuntaa. Sanotun valossa on mielestäni selvää, että "problemaattisuus" tulee heidän analyysiinsä juuri eklektikasta, idealismin ja materialismin, fenomenologian ja marxismin yhdistelyytysten luomasta ajattelun umpikujatilanteesta. Eklektisyys selittää myös sellaiset merkittävät lauseet kuin: "Toisaalta he (Marx ja Engels — V. O.) eivät aseta Jumalan tai absoluuttisen hengen sijaan myöskään luontoa tai materiaa ihmisen toimintaa selittäväksi tekijäksi tai sen perustaksi" (ss. 62—63; korostukset minun — V. O.). Jo seuraavassa lauseessa Juntunen ja Mehtonen tarjoavat luonnon tai materiaa sijaan "tuotantosuhteiden kokonaisuutta", joka loppujen lopuksi tuskin on paljon muuta kuin nuoren Lukácsin "totaliteetti", tai miksei myös Husserlin "Lebenswelt". Valitettavasti.

Kirjaa lukiessa saa myös sen vaikutelman, että dialektisen ja historiallisen materialismin kyseys jollain tapaa pirstoutuisi. Teoksensa III luvussa he lukevat Marxin "Poliittisen taloustieteen kritiikki" esipuhetta (kyse on ns. hermeneutisesta tulkinnasta; hermeneutiikka merkitsi alun perin "pyhiin tekstien tulkitsemista"), kunnes päätyvät s. 64 toteamaan, että termin "taloudellinen yhteiskuntamuodostuma" eksplikaatio on yhtä kuin historiallisen materialismin sisältö. Tämä on kovasti sanottu, mutta sinänsä

sen ei tarvitse olla väärin. Kyse on vain siitä, miten tämä "tulkinta" asettaa dialektisen ja historiallisen materialismin suhteen. Dialektinen materialismi etsii totuuden kriteerin ja oman vahvistuksensa käytännöstä. Mutta tämä inhimillinen käytäntö ei koskaan ole käytäntöä "yleensä", vaan se on aina yhteiskunnallisesti determinoitua, tietyn yhteiskuntamuodostuman puitteissa harjoitettua käytäntöä. Siksi sen analyysi vaatiikin aina tiedostuksen historiallisuuden, sen eri konkreettisten "tilanteiden" huomioonottamista, eli lyhyesti: historiallista materialismia. Käytännön käsite sitoo dialektisen ja historiallisen materialismin yhteen. Toista ei voi määritellä ilman toista ja tässä mielessä syntyy tietty kehä (jolla ei kuitenkaan ole mitään yhteyttä "hermeneuttisen kehän" kanssa).

Sillä mitä eri yhteiskuntamuodostumat ovat? Ne eivät ole yksinomaisesti ihmisten välisiä suhteita, vaan ne ovat myös ihmisen ja luonnon välisen "ainesten-vaihdon" tiettyjä historiallisesti determinoituja muotoja. Käytännön käsitettä ei siis voi ajatella ilman ihmiseen nähden ulkopuolista, hänestä riippumatonta luontoa, joka on myös historian perustana, sen kivijalkana. Dialektinen materialismi filosofisena teoriana ei asetu tämän suhteen yläpuolelle, vaan marxilainen ajattelu katsoo, että dialektinen ja historiallinen materialismi sekä eri luonnontieteet muodostavat kaikesta suhteellisesta itsenäisyydestään huolimatta tietyn ykseyden, jonka ansiosta on mahdollista sanoa filosofian vaikuttavan erillistieteisiin ja erillistieteiden taas tarjoavan aineistoa filosofialle.

Mutta juuri tämän filosofian ja erillistieteiden välisen suhteen Juntunen ja Mehtonen häivyttävät olemattomiin. Paitasi että filosofia on "refleksiota", on ihmistieteen filosofia (muunlaisesta filosofiasta he eivät näy puhuvan) vielä ni-

menomaisesti "merkityksen" käsitteen tarkastelua (ks. esim. s. 152). Merkitys on jotakin subjektiivista, so. se ei kysy, onko sen kohde todella objektiivisesti olemassa vai onko se ehkä vain pelkkä "ilmiö" á la Kant tai "tietoisuusaktin immanentti korrelaatti" eli "noema" á la Husserl (ks. s. 120 ja ed.). Eli ymmärrettävämmin sanoen: filosofia ei ole muuta kuin subjektin tajunnansisällön tarkastelua!

Erillistieteet, sikäli kun ne tutkivat objektiivista todellisuutta, karkoitetaan filosofian piiristä ja ne otetaan takaisin armoihin vasta kun ollaan postuloitu niiden sisältö ja aines puhtaaksi tajunnansisällöksi ilman objektiivista olemassaoloa. Myös historiallinen materialismi joutuu ostamaan hyväksymisensä tällä hinnalla. Se on Juntuselle ja Mehtoselle — pantakoon tämä tarkoin merkille! — "yh-tä" kuin taloudellisen yhteiskuntamuodostuman termin, käsitteen, so. tietyn ajattelun, subjektin tuotteet "eksplikaatio" (s. 65). Se ei siis ole todellisen, olemassaolevan yhteiskuntamuodostuman käsitteellistä heijastusta.

On syytä panna merkille, että marxilais-leniniläistä "heijastuksen" käsitettä ei kirjasta lainkaan löydy, sen sovellutuksista puhumattakaan. Ehkä he ovat "antaneet sille asianmukaiset rajansa" jo ennen teoksensa kirjoittamiseen ryhtymistä.

Kirjan takakannen tekstissä todetaan sen painottavan "mannermaisen filosofisen perinteen" lähtökohtia. Tässä tapauksessa tosin mannermaisuus merkitsee lähinnä länsisaksalaisuutta, sillä tekijät liittyvät melko selvästi muun muassa siihen Heideggerin yrittämään teknisen sivilisaation kritiikkiin, jota Jürgen Habermas aikoinaan koki elvyttää teoksellaan "Erkenntnis und Interesse". Keskustelua ovat käyneet ennen kaikkea nyt jo hajoamassa oleva Frankfurtn koulu-kunta ja sen raunioilla kohottautuva Er-

langenin koulukunta (Paul Lorenzen ym.). Liittotasavallan filosofisen keskustelun seuraaminen on sinänsä tietysti vain hyvä asia, mutta olisi toivonut että kirjoittajat olisivat tuoneet taustansa paremmin esille. Silloin ei tavallisesta lukijasta tuntuisi niin yllättävältä sekään seikka, että kirjoittajat nostavat esiin sellaisen nimen kuin Hans-Georg Gadamer ja pohtivat hänen kanssaan, onko teologia tiedettä (s. 130).

Aikaisemmasta kritiikistä

Juntusen ja Mehtosen kirjaa on jo ehditty arvioida. Kommunisti-lehden joulukuun numerossa (12/77) Pertti Lindfors huiatoi sitä oikein olan takaa pitkällä karttulla. Voi kyllä helposti ymmärtää tietynlaisen "kritiikin ilon" tämän tasaisen teoksen tarjoutuessa arvioitavaksi. Täytyy myös todeta, että Lindforsilla esiintyy oikeita arvioitakin kaiken käsitteellisen sekavuuden keskellä. On täysin paikallaan moittia tekijöiden harha-askelia saksalaisen irrationalistisen hengentieteen suon ylityksessä. Mutta siitä ei seuraa, etteikö heidän arvostelunsa kohde, positivismi, ansaitsisi saamiaan moitteita. Lindforsin yritys kaupitella Juntusen ja Mehtosen kritiikin varjolla omaa positivistis-kyberneettistä marxismintulkintaansa on yksinomaan naiivi.

Tyydyn huomauttamaan vain Lindforsin pahimmasta sekaannuksesta. Hän katsoo, että "Georg Klausia myötäillen" voidaan hänen (so. Lindforsin) itse kehittämässään "kyberneettisessä tietoteoriasa" esittää yleinen tieteellisen menetelmän teoria, joka on samalla sekä luonnon- että historiandialektiikan, siis koko dialektisen metodin tulkinta. Kaikki olisi muuten hyvin, mutta "dogmaattiset marxilaiset", valittua Lindfors, leimaavat tämän hänenkin tulkintansa dialektiikasta positivismiksi.

No, hyvä on, alkäämme siis Lindforsin mieliksi olko dogmaattisia marxilaisia. Tosiasia on, että hän saa "tulkita" dialektiikkaa kybernetiikalla niin paljon kuin ikinä jaksaa. Sen me suomme varmasti ilomieliin hänelle emmekä edes kiistä, etteikö näin menetellen voitaisi saada mielenkiintoisia tuloksia. Mutta meitä ei saada myöntämään, että kyberneettinen dialektiikan tulkinta enää olisi varsinaista dialektiikkaa. Se on dialektiikkaa esitettyinä kybernetiikan kannalta. Voidaanhan dialektisen logiikan ristiriitakäsitteitäkin "tulkita" formaalisen logiikan avulla (esimerkiksi muotoon: "A & ei-A"). Eri asia sitten on, paljonko tästä kostuu.

Mainitsematta ei sovi jättää muuatta ikävää tyyliä Lindforsin jutussa — sitä, että hän veti suorat paralleelilinjat Juntusen ja Mehtosen kirjan, Steinerin ja uusnatsien välille. Nämä kytkennöt eivät missään nimessä välity näin mutkattomasti. On todettava, että jopa saksalaisesta irrationalistisesta henkityhteestä sellaisenaan on vielä pitkä taival ennen kuin päästään Hitleriin ja Rosenbergiin asti. Positiivista on, että Lindfors on myöhemmässä yhteydessä (Yhteisrintama 2/78) sentään lieventänyt väitteitään.

Juntusen ja Mehtosen kirjan aihepiiriin yhteydessä nousee esiin irrationalismin ongelma, johon meillä on vielä paneuduttu riittämättömästi. Miten suhtautua Husserlin, Heideggerin tai vaikkapa Nietzschen kaltaisiin ajattelijoihin, joiden tuotannossa tiivistyy kokonaisen aikakauden problematiikka ja tragiikka? Missään nimessä ei sillä tavalla, että heidät vain huitaistaan pois tajunnasta: "Irrationalistiporvareita, perkele!". Mutta ei myöskään niin, että yritettäisiin elektisesti (so. ilman juuriin saakka käypää filosofista ja tietoteoreettista kritiikkiä) sijoittaa heidän ajatuksiaan marxismin perin-

teeseen. Tällainen tendenssi on Juntusen ja Mehtosen kirjassa valitettavasti havaittavissa.

Mielestäni oikean näkökulman on avannut neuvostoliittolainen kirjailija Jevgeni Bogat toissa vuonna suomeksi tulleella teoksellaan "Ikuinen ihminen". Hän toteaa, että sellaisista irrationalisteista kuin Nietzsche vaikeneminen, heidän "poistamisensa" ajattelun historiasta olisi vastuutonta. Heitä on päinvastoin tutkittava, jotta voisi ajan vaatimusten mukaisesti vastata heidän asettamiinsa ongelmiin. Ja tässä mielessä myös Husserl, Heidegger sekä fenomenologia muodostavat meille marxilaisille haasteen.

Vesa Oittinen

Keskustelua proletariaatin diktatuurista

— kommentti ranskalaiseen keskusteluun

Proletariaatin diktatuurin asema Marxin teoriana

Eräs kaikkein tunnetuimpia ja useimmin toistettuja proletariaatin diktatuuria koskeva kohta Marxin tuotannossa on hänen kirjeensä Joseph Weydemeyerille 5. maaliskuuta 1852: "Mitä minä toin uutta (luokkataisteluteoriaan — AH), niin ensinnäkin todistin, että luokkien olemassaolo on yhteydessä vain tuotannon tiettyihin historiallisiin kehitysvaiheisiin; toiseksi, että luokkataistelu johtaa ehdottomasti proletariaatin diktatuuriin; kolmanneksi, että tämä diktatuuri itse on vain siirtymistä kaikkien luokkien hävittämiseen ja luokattomaan yhteiskuntaan..."

Miksi tämä tuttu lainaus? Siksikö — kuten Karl Kautsky aikoinaan väitti ja hänen jälkeensä leegio antikommunistisia marxologeja yhä väittää — että tosiasiassa proletariaatin diktatuurin oppi on enemmän tai vähemmän satunnainen, epäolennainen puoli Marxin oppia ja että hän siksi käytti tätä käsitettä, — tai kuten Kautsky sanoi — "sanapahasta" vain pari kertaa. (Hiljattain tämän nukkavierun väitteen esitti meillä Pentti Holappa selostaessaan Helsingin Sanomien lukijoille "eurokommunismin" oppeja.)

Ei. Päin vastoin: lainaus on tärkeä ennen muuta siksi, että se osoittaa

Marxin itse nähneen proletariaatin diktatuurin käsitteen, opin, muodostavan koko omien yhteiskuntapoliittisten näkemystensä kulmakiven; nimenomaan proletariaatin diktatuurin käsite ja teoria on se uusi, jonka hän toi yhteiskuntateoriaan. Proletariaatin diktatuuri on luokkayhteiskunnassa käynnissä olevan taistelun looginen huipentuma, historiallinen käännekohta, joka aloittaa ja mahdollistaa vähittäisen siirtymisen luokattomaan yhteiskuntaan.

Jo esitetty lainaus yksin riittää osoittamaan, ettei proletariaatin diktatuurin käsite ja teoria ollut epäolennainen tai satunnainen lisäke, episodi Marxin kokonaisteoriassa.

Miten Marx määritteli proletariaatin diktatuurin sisällön?

Mutta mikä sitten on proletariaatin diktatuurin käsitteen sisältö, sen määritelmä? Edellähän Marx esittää lähinnä vain sen paikan teoriansa logiikassa, mutta ei puhu eksplisiittisesti käsitteen sisällöstä.

Voimatta tässä yhteydessä seurata kohta kohdalta Marxin ajatuksen kehittelyä turvautun taas Marxin omaan esitykseen omasta proletariaatin diktatuurikäsitteestään; esityksen jossa hän itse esittää kohtia omasta ja Engelsin tuotannosta ja selittää mikä niille kaikille on yhteistä ja yleistä. Tämä Marxin esitys onkin jo huomattavasti vähemmän tunnettu.

Kesäkuussa 1859 (siis noin kaksi vuotta aikaisemmin kuin Marx kirjoitti kirjeensä Weydemeyreille) Marx kirjoitti erään demokraattisen sanomalehden, Neue Deutsche Zeitungin toimittajalle O. Luhnin-gille vihaisen vastineen:

"Lehtenne 22. päivän pakinassa moititte minua, että minä puolustan työväenluokan herruutta ja diktatuuria samaan aikaan kun Te, toisin

kuin minä, pidätette merkityksellisenä luokkaerojen hävittämistä ylipäättäen. En ymmärrä tällaista korjausta." (Marx/Engels: o socialisti-veskoj revoljucii, M. 1974, s. 146.)

Miksei Marx hyväksynyt sitä? Siksi, että toimittaja Luhnigin tiedossa oli varmasti, mitä Kommunistisen puolueen manifestissa asiasta sanottiin. Varmuuden vuoksi Marx lainaa Manifestia: "Kun proletariaatti taistelussa porvaristoa vastaan väistämättä yhtyy luokaksi, kun se vallankumouksen kautta tekee itsensä hallitsevaksi luokaksi ja poistaa hallitsevana luokkana väkivaltaisesti vanhat tuotantosuhteet, niin näiden tuotantosuhteiden mukaan se poistaa luokkavastakohtaisuuden olemassaolon edellytykset, luokat yleensä ja samalla oman heruutensa luokkana" (Käännös omani — AH). Edelleen, Luningin piti tietää, että jo Filosofian kurjuudessa, siis ennen helmikuuta 1948, Marx puolusti samaa näkökantaa Proudhonia vastaan. Ja lopuksi Marx muistuttaa, että samassa artikkelissa (Marx: Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1948—50), jota Luhnig kritikoi, hän kirjoitti seuraavasti: "Tämä sosialismi on vallankumouksen julistamista jatkuvaksi, se on proletariaatin luokkadiktatuuria, joka on välttämätön siirtymävaihe luokkaeroavuuksien hävittämiseksi yleensä, niiden tuotantosuhteiden hävittämiseksi, joihin luokkaeroavuudet perustuvat, noita tuotantosuhteita vastaavien yhteiskunnallisten suhteiden hävittämiseksi, noista yhteiskunnallisista suhteista johtuvien aatteiden kumoamiseksi" (korostukset — K. Marx; käännös omani — AH).

Marxin ja Leninin käsitysten ranskalaista arviointia

Siirryn nyt tarkastelemaan Marxin ja

Leninin käsitysten mahdollisia eroja ja yhtäläisyyksiä. Vaikeuden muodostaa lähinnä sen selvittäminen mikä proletariaatin diktatuuria koskeissa esityksissä on kummankin kohdalla yleistä ja abstraktia, mikä taas konkreettis-erityistä. So. mikä proletariaatin diktatuurissa on yleistä, sen olemusta, mikä taas sen konkreettis-historiallisia erityispiirteitä, mikä sen sisältö ja mitkä sen muodot.

Koetan selvittää ongelmaa erään ajan-kohtaisen keskustelupuheenvuoron avulla. Kyseessä on ranskalaisen Francois Hinckerin artikkeli "Teorian kriittisen omaksumisen puolesta", joka ilmestyi Le Nouvelle Critique -lehdessä (No 93 76), pian RKP:n 22. edustajakokouksen jälkeen. (Turvaudun artikkelin saksannokseen Sozialistische Politik-lehdessä No 36, elokuu 1976.)

Marxin proletariaatin diktatuurin käsitteen Hincker tulkitsee Saksalaiseen ideologiaan ja kirjeeseen Weydemeyerille nojatun seuraavasti: proletariaatin diktatuurin käsite on yleisen valtion ja valtiovallan käsitteen soveltamista proletariaatin valtaan nähden. Viime kädessä se merkitsee, Hincker kirjoittaa, että niin kauan kuin on antagonistisia luokkia, valtio on yhden luokan vallan instrumentti toista luokkaa vastaan; minkäänlainen vallan jakaminen niiden kesken ei ole mahdollista. (s. 116) Ja vaikka myöhemmin Marx saattoi — ennen kaikkea Pariisin kommuunin kokemusten pohjalla konkretisoida proletariaatin diktatuurin poliittista muotoa koskevia käsityksiään, hän ei kuitenkaan esittänyt sille mitään määrättyjä, sen välttämättömiä poliittisia muotoja koskevia attribuutteja. Proletariaatin diktatuuri on siis yhtä kuin valtio, jossa proletariaatilla on poliittinen valta, heruus.

Venäjällä vallankumouksen jäl-

keen syntynyttä valtaa sekä Leninin käsitystä Hincker kuvaa seuraavasti:

Venäjän luokkasuhteiden kehittymätömyydestä ja poliittisten olojen erikoisuuksista johtui, että siellä kyse oli proletariaatin diktatuurista "joukkoja varten ja niiden ylitse", porvaristoa vastaan. Valta on "vallankumouksellisten työläisten", "komissaarien" käsissä. Teoreettisin termein ilmaistuna: Venäjällä proletariaatin diktatuuri oli yhden luokan toteuttamaa valtaa. Siinä vallitsee ero (tai tietty ristiriita) toisaalta vallan luokasisällön toisaalta vallan harjoittamisen (tai vallankäytön) välillä. Luokasisällön nimittäin muodostaa työväenluokan ja talonpoikaiston välinen luokkaliitto, siis väestön enemmistö; mutta valtaa harjoittaa yksi luokka, siis vähemmistö. (ss. 116—117) Kiinnittää huomiota tähän ajatukseen

Toveri Hinckerin käsitys RKP:n tuomasta uutuudesta

Näistä tarkasteluista Hincker etenee artikkelinsa pääkohtaan eli esittämään, mikä hänen mukaansa on RKP:n 22. edustajakokouksen tuoma uutuus marxismin teorian. Käsiteltyään valtiomonopolistien kapitalismin kehityksen mukanaan tuomia muutoksia luokkarakenteeseen ja poliittiseen voima-suhteeseen Hincker jatkaa: Nykyisissä oloissa koko työätekevä väestö, eikä enää yksin työväenluokka, kykenee toteuttamaan sosialistista valtaa. Se muodostaa poliittisen enemmistön. Tämän vuoksi sen vallankäytön muodotkaan eivät ole samat kuin yhden luokan vallan (kuten Venäjällä). Ja näin tällä sosialistisella vallalla ei enää ole myöskään proletariaatin diktatuurisanan merkitystä. Vaikkakin se edelleen on valtaa vähemmistöä, suurkapitalisteja vastaan ja niihin nähden vaatii epäilemättä

myös pakotuskeinoja. (s. 123) Ja vielä yksi luonnehdinta: Tämä uusi valta, josta ei voida puhua proletariaatin diktatuurina, on työväenluokan ja sen liittolaisten valtaa, sillä muut kerrokset ovat siinä perustuslaillisesti (siis oikeuksiltaan ja velvollisuuksiltaan) yhtäläisessä asemassa proletariaattiin nähden.

Mitä tästä voidaan päätellä? Hincker näyttää määrittelevän proletariaatin diktatuurin yhden luokan toteuttamaksi valaksi. Ja tässä hän nojaa sekä Marxiin että Leniniin. Mutta: Marxin proletariaatin diktatuurin käsitettä tulkitessaan hän nojaa sen abstraktis-yleiseen puoleen, so valtiovallan olemukseen yleensä. Taas Leninin kohdalla hän menettelee päinvastoin. Hän tulkitsee sen konkreettiserityisten piirteiden mukaan. Hän yleistää Venäjän vallankumouksessa syntyneen proletariaatin diktatuurin valtiovallan konkreettishistorialliset erityispiirteet ja esittää ne Leninin proletariaatin diktatuurikäsitteen ylesinä, olennaisina attribuutteina. Näitä erityispiirteitä hän olivat proletariaatin vähemmistöasema suhteessa muihin työtätekeviin joukkoihin sekä eräät tunnetut ja paljon puhutut vallan poliittisten muotojen erikoisuudet (esim. äänioikeuden tilapäinen rajoittaminen osalta kansalaisia).

Toveri Hinckerin virhe

En väitä että Hincker marxologien tapaan tarkoituksellisesti vääristäisi Leniniä. Pikemminkin tämä asiatila näyttää liittyvän tiettyyn käsitteelliseen epäselvyyteen, joka tulee ilmi tavassa, jolla Hincker ymmärtää käsitteet vallan luokasisällön kautta. Se on proletariaatin luokkavaltaa, luokkaherruutta ja tässä mielessä todellakin yhden luokan

valtaa eikä usean luokan yhteistä kompromissivaltaa. Se on valtaa jossa proletariaatti — käyttäkäsemme jo Saksalaisessa ideologiassa käytetty ilmaisua — esittää omat intressinsä yleisenä intressinä. Proletariaatin omat luokkaedut ovat tunnetusti perustaltaan taloudellisia etuja jotka juontuvat luokan objektiivisesta asemasta tuotantosuhteissa ja jotka eroavat kaikkien muiden työtätekevien luokkien ja kerrosten eduista; siinä mielessä että ne eivät ole identtiset vaikkakaan eivät antagonistisiakaan. Tästä proletariaatin objektiivisesta asemasta juontuu sen erityisluonne ainoana loppuun asti vallankumouksellisenä luokkana, jonka luokkaedut vaativat itse luokkajaon hävittämistä. Proletariaatin diktatuuri yhden luokan valtana siis ilmentää työväenluokan historiallista tehtävää, on sen toteuttamisen tilapäinen ohimenevä vaihe ja väline. Juuri tässä mielessä myös Marx käytti, kuten jo näimme alussa, proletariaatin diktatuurin käsitettä yhden luokan valtana.

Entä vallan toteuttamismuodot? Kun Hincker pitää vallan sisältönä työväenluokan ja muiden työtätekevien kerrosten luokkaliittoa, niin Lenin päinvastoin piti työväenluokan ja talonpoikaiston liittoa proletariaatin diktatuurin välttämättömänä toteuttamismuotona, so proletariaatin diktatuuri voi olla olemassa ja toimia vain luokkaliittona. Tätä Lenin tarkoitti kun hän määritteli proletariaatin diktatuurin työväenluokan ja talonpoikaiston luokkaliiton erityiseksi muodoksi.

Äsken esitetty yleinen eri luokkien välisen intressierojen tarkastelu ei tietenkään kiellä etteikö yhteiskunnallinen kehitys läntisissä kapitalistisissa maissa valtiomonopolistisen kapitalismin oloissa olisi tuonut paljon uusia piirteitä ja muuttanut suurestikin noiden spesifisten

erojen luonnetta ja merkitystä. Asiaa ei ole mahdollista tässä ryhtyä tarkemmin erittelemään.

Mutta Hinckerin — niin kuin minusta näyttää — selvä virhe on joka tapauksessa siinä, että hän pitää proletariaatin diktatuurin käsitteen määrittelyn (ja siis proletariaatin diktatuurin välttämättömyyden tai tarpeettomuuden) olennaisena, viime kädessä ratkaisevana erotteluvana perusteena työväenluokan ja muiden työtätekevien väestökerrosten keskinäissuhteiden luonnetta (mukaanlukien määrällisen suhteen) eikä työväenluokan ja sen luokkiantagonistin välistä suhdetta. Hänellä tosin sosialistinen valta merkitsee aina pakotusta riistäjävähemmistöä vastaan, mutta se, onko tämä valta diktatuuria vai ei, määräytyy loppujen lopuksi em. keskinäissuhteista.

Kuitenkin niin, Marxin, Leninin kuin marxismi-leninisminkin proletariaatin diktatuurin käsite merkitsee, että diktatuuria työväenluokka toteuttaa pelkästään ja nimenomaan entistä hallitsevaa luokkaa, luokka-antagonistia, riistäjäluokkia ja sen vastavallankumousta vastaan. Diktatuuri on riistäjäluokkien vastarinnan kukistamista. Proletariaatin diktatuuri on ase riistäjäluokkien hävittämiseksi luokkana. Mitkä tämän kukistamisen konkreettiset-historialliset poliittiset muodot ovat, ei vaikuta käsitteen määrittelyyn.

Sen sijaan liittolaisiinsa nähden proletariaatti ei toteuta diktatuuria, luokkaväkivaltaa, vaan poliittista johtamista, hegemoniaa.

Toisin kuin Hincker näyttää ajattelevan, Leninin proletariaatin diktatuurin käsite siis ehdottomasti edellyttää että proletariaatti ei hallitse, käytä valtaansa yksinään eikä talonpoikaisjoukkojen ylitse, ei siis ole mitään nahkatakisten komissaarien yksinvaltaa. Päin-

vastoin, kuten Lenin lukuisia kertoja toisti, proletariaatin diktatuurin tehtävien toteuttamisen edellytyksenä on — riistäjäluokkien vastarinnan kukistamisen ohella, ja juuri sitä varten — mitä laajimpien kansanjoukkojen mukaan vetäminen välittömästi aktiiviseen omakohtaiseen taisteluun vanhan yhteiskunnan hävittämiseksi ja uuden rakentamiseksi.

Asko Helminen

Raportteja

1977 — Pettymyksen vuosi kansainväliselle pääomalle

Julkaisemme jo perinteiseen tapaan DDR-läisen professorin Jürgen Kuczynskin arvion kapitalismin taloudellisista kehitysnäkymistä, katsauksen vuoteen 1977 sekä viitteitä kuluvan vuoden tulevasta kehityksestä. Jälleen kerran hän saattaa todeta viimevuotisen arvionsa osuneen pääpiirteissään kohdalleen ja OECD:n ennusteiden osoittautuneen virheellisiksi. Tätä taustaa vasten hänen arvionsa maailmankapitalismin kehityksestä kuluvana vuonna on varsin mielenkiintoista luettavaa. Ja kuten artikkelista käy ilmi, eivät kapitalismin edessä olevat näkymät ole järin häävivät.

Artikkelin on Horizont-lehdestä 3/78 kääntänyt Pekka Koli. Toimitus on hieman lyhentänyt artikkelia. — Toimitus.

Kurjuuden kurjuus

Jo tultaessa 1970-luvulle kiinnitti "Horizont" huomiota siihen, että tuleva vuosikymmen tulisi kehittymään varsin toisin kuin kaksi edellistä. Vuosikymmenen aikana on analyysimme pääoman kansainvälisestä tilanteesta syventynyt. Erityisesti olemme ryhtyneet tutkimaan 1970-luvun alusta lähtien havaittavissa ollutta erikoislaatuista yleisen ja syklisen kriisin yhteenkietoutumista. Siksi emme myöskään erehtyneet siinä, että vuoden 1976

alussa tapahtunut tuotannon kasvun luonne oli hyvin väliaikainen. Emme myöskään olleet yllättyneitä, kun saman vuoden lopulla monet porvarilliset suhdanneennustelijat olivat tulleet varovaisemmiksi vuoden 1977 kasvunennusteissaan.

Kuitenkin joitakin hämmästyttää vielä nytkin eräiden monopolipääoman talousmiesten näkökanta — joka on noin kahdeksan vuotta myöhässä — että nykyinen kapitalismin taloudellinen tila saat-
taa jatkua pitkälle tulevaisuuteen. Se jatkuu siihen saakka, että se kietoutuu uuteen sykliseen kriisiin.

Esimerkiksi "Neue Zürcher Zeitung" aloitti talousosastonsa pääartikkelin 3.12. 1977: "Useita vuosia olemme läntisessä maailmassa joutuneet vastakkain ei millään tavoin dramaattisen, mutta tavattoman epävakaisen suhdannekuvan kanssa — vaatimatonta taloudellisen kasvun, suhteellisen korkeat inflaatioluvut, korkea työttömyys, pysyvä kriisipelko — ja kaikki viittaa siihen, että näin tulee olemaan vastaisuudessaakin."

Yhtä selvästi kuin on korostettava todellisuuden eräiden porvarillisten talousmiesten päähän pönttäämiä uusia kantoja, niin yhtä selvästi täytyy huomioda heidän täydellinen avuttomuutensa tilanteessa. Mm. Englannin pääministeri Gallaghan totesi täydellä syyllä viime joulukuun alussa, palattuaan EEC:n yhdeksän hallituksen päämiehen tapaamisesta: "Tulakseni jälleen taloudelliseen kasvuun, se on ongelma, joka asettaa kaikki talousyhteisön jäsenet avuttomina arvoituksen eteen".

Vuodesta 1970 vuoteen 1977 on teollisuustuotannon vuotuinen kasvu ollut keskimäärin Englannissa alle yhden prosentin, SLT:ssä alle kaksi prosenttia, EEC:ssä yli 2 prosenttia ja kaikissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa keskimäärin hiukan yli 3 prosenttia.

Kahdella edellisellä vuosikymmenellä

luvut olivat yleensä kaksi kertaa korkeampia ja eräissä maissa, kuten Liittotasavallassa kolmekin kertaa korkeampia.

Vuoden 1977 aikana tapasivat johtavien imperialististen maiden tai EEC:n pääministerit useaan otteeseen. Joka kerta he erosivat vähintään "vaimean optimistisina". Yhdeksikön joulukuun tapaamisessa sai tämä optimismi kuitenkin väistyä "vaimean pessimismin" tieltä. He olivat vihdooin tajunneet, että heidän taloutensa seisoi kasvukriisissä eivätkä he kyenneet näkemään ulospääsyä.

Juuri tätä "Horizont" on jo vuosia enustanut ja tähdentänyt lukijoilleen taloussyklin muodonmuutosta, joka ei tuo varsinaista kukoistusvaihetta syklin kes-
täessä.

Historiallisia yhtymäkohtia

Tilanteelle on olemassa ennakkotapauksia. Kun Englanti vuoden 1873 kriisin ja vuosisadan lopun välisenä aikana menetti asemansa "maailman verstaana" ja siirtyi monopolikapitalismiin johtavaan ylimenovaiheeseen, maa kärsi depressiivisestä taloudellisesta tilasta, joka vaikutti muihinkin maihin. Engels tarkasteli ilmiötä "Pääoman" englanninkielisen laitoksen johdannossa (1886):

"Pysähdystilan, kukoistuksen, liikatuotannon ja pulan kymmenvuotinen kehitysjakso, joka alati palasi uudelleen vuosina 1825—1867, näyttää tosin päättyneen, mutta vain pysähdyttäkseen meidät pitkällisen ja kroonisen lamatilan epätoivonsuohon. Toivottu kukoistuskautsi ei vain tahdo koittaa; yhtä usein kuin luulemme havaitsevamme sen tuloa ennustavat merkit, ne häviävät jälleen tyhjiin. Ja tällä välin jokainen seuraava talvi asettaa uudelleen kysymyksen 'mitä on tehtävä työttömien suhteen?' Mutta työttömien luku kasvaa vuodesta vuoteen, eikä ole ketään, joka vastaisi tähän kysymykseen" (Pääoma I, s. 35).

Huomio on erityisen ajankohtainen, vaikka 1970-lukumme kapitalismi, joka liittyy voimakkaasti kehittyneen kapitalismin yleisen kriisin kauteen ei tietenkään ole yksinkertaisesti verrattavissa vuosien 1886—1894 kapitalismiin, joka vasta eli siirtymäkautta monopolikapitalismiin. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että enää ei vain jokainen talvi, vaan jokainen vuodenaika — siis myös kesä — asettaa uudelleen kysymyksen "mitä tehdä työttömillä"?

Toinen historiallinen yhtymäkohta liittyy erityislaatuiseen lamaan, joka alkoi vuosien 1929/33 suuren kriisin jälkeen ja jatkui aina toiseen maailmansotaan. Tästä "erityislaatuista lamasta" kirjoitti sen löytäjä ja ensimmäinen analysoija Eugen Varga: "Ratkaisevan tärkeää on seuraava. Mekaanisesti tarkasteltuna eroaa nykyinen lama tuskin kaikista edellisistä siten kuin Marx niitä luonnehti. Mutta dynaamisesti tarkasteltuna on olemassa perustavanlaatuisen ero. Nykyinen lama ei tarjoa — vastakohtana tavallisille lamakausille — riittävää perustaa kapitalistisen talouden nousulle. Laman erityy-
nen luonne ilmenee teollisen syklin muodonmuutoksena, joka tapahtuu kapitalismin yleisen kriisin vaikutuksen alaisena.

Nykyinen lama tulee lyhyin elpymiskausin ja ravistavin takaiskuin jatkumaan useita vuosia ilman kukoistusvaihetta — lukuunottamatta kenties joitakin maita — joutuakseen sitten uuden, syvemmän ja tuhoisamman talouskriisin kouriin...

Tämä olisi perspektiivi, jos maailmansodan ja proletariaisen vallankumouksen puhkeaminen vielä lykkääntyisivät. Tämä on kuitenkin hyvin epätodennäköistä." (Eugen Varga, Die grosse Krise und ihre politische Folgen, Moskau-Leningrad 1934, s. 91 ja 100.)

Vargan analyysin viimeinen lause osoittaa samalla, että elämme toista aikaa. Nyt on oikeutettua toivoa, että kolman-

nen maailmansodan puhkeaminen on es-tettävissä. Ja mitä "vielä syvempään ja tuhoisampaan" talouskriisiin tulee, niin se epäilemättä on eräs mahdollisuus. Mutta vuosien 1973/75 kriisiä voi seurata myös joukko muita, ei niin tuhoavia syklisiä kriisejä.

Historialliset yhtymäkohdat ovat hyödyllisiä: ne olivat se käytäntö, johon marxismi-leninisin klassikot teoriansa perustivat. Ottaen huomioon menneisyyden ja nykyisyyden kaikki eroavuudet, on meidän mahdollista tunnistaa yhdistävät tekijät. Ja tässä tapauksessa se kuuluu: "Edessä olevina aikoina ei taloussyklin aikana tule esiintymään merkittävää kukoistuksen kautta".

Ennusteet ja todellisuus vuonna 1977

Vuoden 1976 lopulla ennusti OECD vuodelle 1977 24 kehittyneessä kapitalistisessa maassa noin 4 prosentin bruttokansantuotteen (Bkt) kasvua. Kasvuvarvot jäivät käytännössä lähes neljänneksen heikomiksi, mikä merkitsee noin 3 prosentin kasvua. Tämäkin johtuu pääosin Yhdysvalloissa tapahtuneesta erikoiskehityksestä. Siellä kasvu oli lähes 5 prosenttia.

Erityinen pettymys oli Liittotasavallan kehitys. Ennusteet olivat 3—5,5 prosenttia ja todellinen kasvu oli vain 2 prosenttia. Alle esitettyjen odotusten jäivät kasvulukemat lähes kaikissa imperialistisissa maissa, kuten Japanissa, Englannissa, Ranskassa, Italiassa. Ainoan poikkeuksen muodostaa USA, jolle OECD ennusti vuoden 1976 lopulla 4,5 prosentin kasvua.

Ennusteet vuodelle 1978

Vuoden 1978 suhteen ovat ennustelijat kaikissa imperialistisissa maissa olleet va-

rovaisempia, lukuunottamatta Liittotasavallan valheellisia profettoja. OECD ennustaa:

Taulukko 1

BKT:n kasvu v. 1978	1. puoli- vuosi (%)	2. puoli- vuosi (%)
Länsi-Eurooppa	3,0	2,75
USA	4,75	3,5
24 kapitalistista maata	4,0	3,0

Luvut ovat tietenkin absoluuttisesti tarkasteltuina merkityksettämiä. Kukaan ei kykene tekemään niin tarkkoja ennusteita. Sen sijaan on merkityksellistä, että OECD ennustaa kasvulukujen pientymistä vuoden 1978 aikana. Lisäksi OECD on lukuineen optimistinen verrattuna useisiin muihin porvarillisiin ennustajiin, jotka odottavat kuluvan vuoden aikana uuden kriisin puhkeamista.

Tämä ei tietenkään merkitse, etteikö vuoden 1978 aikana useissa maissa saavutettaisi väliaikaista merkittävääkin kansantuotteen kasvua. Mutta se tulee olemaan luonteeltaan väliaikaista, eikä missään tapauksessa sellaista, jota olemme tottuneet kutsumaan syklin kukoistusvaiheeksi.

Onko tähän asti laajin valuuttakriisi edessä?

Olemme siis tehneet huomion, että ainoana imperialistisena maana Yhdysvallat osoitti sellaista kansantuotteen kasvua, joka ei ole väheksyttävää. Onko tämä sitten merkki USA:n talouden voimasta?

Ei, sillä merkittävä enemmistö porvarillisista ennustajista odottaa huomattavaa kasvun taantumaa USA:ssa vuoden 1978 kuluessa. Toiseksi ei siksi, että USA on nyt erittäin vaikeassa ulkomaankaupan kriisissä, minkä maata samanaikaisesti koetteleva valuuttakriisi saattaa johtaa koko kansainvälistä pääomaa koskettavaan katastrofiin. "Moscow Narodny

Bank" (Lontoo) kirjoitti täydellä syyllä viimeisessä neljännesvuosikertomuksesaan kansainvälisestä valuuttatilanteesta: "Ratkaisevia kysymyksiä ovat, säilyykö Sterlingpunnan voima laajalla pohjalla 1978 aikana sekä onko laaja dollari- ja kansainvälinen rahakriisi vältettävissä".

Tätä katsusta kirjoitettaessa oli dollarin arvo todellisuudessa laskenut vuoden alusta lähtien Japanin jeniin, Länsi-Saksan markkaan ja Sveitsin frangiin nähden noin 10 prosenttia. Ja jo marraskuun alkuvuikkoina oli dollarin arvo laskenut lähes saman prosenttiluvun verran.

Pääoman maailma joutuu dollaritulvan alle, koska ensinnäkin amerikkalaisia tavaroita ostetaan yhä vähemmän maailman markkinoilla samalla kun tuonti Yhdysvaltoihin kasvaa. Toiseksi, koska amerikkalainen finanssipääoma spekuloi dollaria vastaan ja sijoittaa miljoonaosuuksia jeniin, D-markkaan sekä Sveitsin frangiin.

USA:n hallitus antaa dollarin pudota yhä syvemmälle siinä toivossa, että se tämän avulla kykenee tukemaan amerikkalaisten tavaroiden vientiä, nehän dollarin arvon alentuessa halpenevat. Enää eivät sveitsiläiset pankit maksa korkoja ulkomaisille pääomasijoituksille, vaan vaativat niistä jopa korkoa.

Suurten imperialististen maiden keskuspankkien dollarivarastot kasaantuvat kukuroilleen. Kukaan ei kykene ennustamaan, miten tilanne tulee jatkumaan. Mutta syvän yleisen valuuttakriisin varalle on valmistauduttava, näin esimerkiksi vielä voimassaolevan valuuttasopimuksen päättyessä Euroopan talousyhteisön kesken. Tämä ei olisi ihmeteltävää senkään vuoksi, että kullan hinta nousi noin 20 prosenttia vuonna 1977.

Maailmankauppa kriisin keskellä

Kriisivuonna 1975 tapahtuneen maailmankaupan laskun jälkeen — tuolloin

kasvu oli vain 4 % — nousi se vuonna 1976 noin 11 %:iin. Viime vuonna kasvu lieene ollut korkeintaan 6 %:n luokkaa ja vuodelle 1978 OECD ennustaa vain noin 4 %:n kasvulukuja. Tilanne merkitsee siis pysyvää maailmankaupan kasvun laskua ensimmäisen voimakkaan kriisiä seuranneen nousun jälkeen.

Tässä yhteydessä on vuoden 1978 kasvuluku vielä nähtävä optimistiseksi, kun otetaan huomioon, että edellisen vuoden lopussa sekä Yhdysvallat että Euroopan Talousyhteisö päättivät suoja-toimenpiteistä raudan, teräksen ja myös tekstiilien tuontia vastaan. Tämä tapahtui sen jälkeen, kun edellisinä kuukausina oli jo tehty suoja-toimia yksittäistuotteita, erityisesti japanilaisia vastaan, "Taistelu viimeiseen saakka" paikasta maailmanmarkkinoilla on puhjennut johtavien imperiaalististen maiden kesken. Valuutoilla manipuloidaan, jotta saavutettaisiin kauppae-tuja — esimerkkinä mainittakoon USA:n hallituksen tukema dollarin devalvaatio. Kilpailijamaista tapahtuvaa tuontia vastaan suoritetaan toimia, maksetaan salaa tai julkisesti vientisubventioita, jotta vienti kasvaisi. Tehdään sopimuksia salaisista alennuksista, jotta tavaroista päästäisiin eroon. Maksetaan "voitelurahoja" myynnin tukemiseksi.

Nuo toimet eivät auta paljoakaan. Kehitys tuo mukanaan yhä uusia pettymyksiä. Tämä koskee erityisesti Liittotasavallan kaltaisia maita, jotka vievät suuren osan tuotannostaan:

Ulkomaiset tilaukset Liittotasavallasta	1970=100 (kausivaihtelu huomioitu)
1976	148
1977 1. neljännes	141
2. neljännes	144
3. neljännes	135

Tilaukset ovat vuoteen 1976 verrattuna selvästi vähentyneet. Sen johdosta on täysin mahdollista olettaa, että SLT:n

ulkomaankaupassa ei tänä vuonna tapahdu lainkaan kasvua. Liittotasavalta on ylipäättään viime vuosina jatkuvasti menettänyt asemiaan kapitalistisessa maailmankaupassa: vuonna 1973 sen osuus kapitalististen maiden viennistä oli 13,3 %, vuonna 1976 enää 11,7 %.

Työvätekevien asema

Näissä olosuhteissa heikkenee työvätekevien asema jatkuvasti, ennen kaikkea lisääntyvän työttömyyden ansiosta. Työttömien määrä on viimeisten neljän vuoden aikana jatkuvasti kasvanut.

Työttömyys EEC:ssä, Japanissa, USA:ssa	Miljoonaa
1973	7,4
1974	8,5
1975	12,9
1976	13,8
1977 (1. neljännes)	14,3

Yhdysvaltain presidentin alaisen talouksperanttien neuvoston puheenjohtaja Charles Schultze selosti viimeisessä OECD-tapaamisessa, että 4—4,5 %:n taloudellinen kasvu on välttämätön, jotta työttömyyden jatkuva kasvu olisi vältettävissä. Mutta koska OECD ennustaa huomattavasti pienempää bruttokansantuotteen kasvua on ilmiselvää, että se ennustaa myös työttömyyden kasvua.

Mitä tulee reaali-palkkojen kehitykseen, niin niiden on vuonna 1978 selvästi nouseva peittääkseen kasvavan työttömyyden aiheuttamat tulotappiot. Miten hyvin se onnistuu, riippuu yksinomaan luokkataistelun intensiivisyydestä, joka jo viime vuonna selvästi lisääntyi vuoteen 1976 verrattuna.

Jürgen Kuczynski

USA:n Imperialismin toimet Lähi- ja Keski-Idässä

Maailman voimasuhteen muutokset ovat saaneet Yhdysvaltain johtavat piirit etsimään uusia sopeutumismenetelmiä, jotka mahdollistaisivat strategisen aloitteen takaisin saamisen. Tällöin myös USA:n imperialismiin Lähi- ja Keski-Idän politiikassa on ilmennyt joukko uusia piirteitä. Aggressiivinen, yksipuolisesti Israeliin suuntautunut politiikka kansallisen vapautusliikkeen kurissapitämiseksi on epäonnistunut. USA:n on ollut pakko laajentaa yhteistyötään arabimaiden porvarillisten piirien kanssa.

Jo USA:n ulkoministeri C. Vancen ensimmäinen matka Lähi-Itään osoitti, että alueen ongelmat tulevat muodostamaan Carterin hallituksen politiikan erään painopisteen. Lähi-Idän alueen poliittis-strateginen merkitys NATOn lounaissivustalla ei imperialismiin sopeutumisstrategiaan kannalta ole luonteeltaan vain puolustuksellinen, vaan sillä on edelleen suoraan Neuvostoliittoa vastaan suunnattu luonne. Tämä on tuotu esiin sekä USA:n edellisen että nykyisen hallituksen suunnitelmissa.

Washingtonin julistuksissa ja kontakteissa arabihallitusten edustajien kanssa on ilmennyt, että Yhdysvaltain johtavat voimat pyrkivät edelleen aktiivisesti koamaan USA:lle myönteisiä voimia Lähi-Idässä, hajottamaan imperialismivastaista solidaarisuusrintamaa sekä heikentämään arabivaltioiden ja sosialismin voimien välistä liittoutumaa, jotta he onnistuisivat pysäyttämään yhteiskunnallisen edistyksen tällä alueella.

¹⁾ Jussi Talvitie on suomentanut artikkelin Deutsche Aussenpolitik -aika-kausjulkaisusta 9/1977

Yhdysvaltain lehdistössä keskusteltiin jokin aika sitten Lähi-Idän alueen kaikkien valtioiden olemassaolo-oikeuden tunnustamisvaatimuksesta sekä Israelin välttämättömyydestä vetäytyä vuoden 1976 rajoille sekä välttämättömyydestä perustaa "maltillinen" palestiinalaisvaltio. Varmaankaan pienimpänä syynä keskusteluun ei ollut yritys estää arabien kansallisen vapautusliikkeen amerikkalaisvastaisen iskusuunnan kärjistyminen.

USA:n ulkoministerin ensimmäisellä Lähi-Idän matkallaan luomat kontaktit tähtäsivät Yhdysvaltain entisen ulkoministeri Kissingerin ohjauksella saavutettujen Lähi-Idän konfliktin ratkaisemista koskevien osasopimusten vakiinnuttamiseen imperialististen voimien etujen mukaisesti.

Vakuuttaessaan pitävänsä yllä erityisiä amerikkalais-israelilaisia suhteita Carterin hallitus pyrkii saamaan Israelin johtavat voimat tiettyjen kompromissien puolelle suhteessa vaatimuksiin, joita vastaan mikään arabivaltio ei voi asettua, tai sellaisiin arabiosapuolen vaatimuksiin, jotka vastaavat myös USA:n etuja.

USA:n "elintärkeiden" maaöljy-etujen turvaaminen

Eräs Yhdysvaltain johtavien voimien päähuoli on 1970-luvulla ollut kapitalistisen talouden jatkuvasti kasvava energiantarve, jossa öljyntuonnilla Lähi- ja Keski-Idän valtioista on ollut ensisijainen osuus. Amerikkalaisten asiantuntijoiden mukaan Japanin ja Länsi-Euroopan öljyntarve tultaisiin tulevaisuudessa kattamaan 80-prosenttisesti tämän alueen maaöljylähteistä. Myös USA:n teollisuus tulisi tarvitsemaan näitä öljytoimituksia kasvavassa määrin, koska suunniteltuja toimenpiteitä omien energiavarojen käytönotosta ei ole tähän mennessä reali-

soitu. Ymmärrettäväksi asian tekee se, että Lähi- ja Keski-Idän alueella tuotantohinta on vain kymmenesosa vastaavista kustannuksista USA:ssa, mikä merkitsee kymmenkertaista voittoa maaöljymonopoleille.

Kuten Z. Brzezinski totesi, kapitalistisen talousjärjestelmän raaka-aine- ja energiakriisin yhteydessä oli käynyt selväksi, että "Amerikan ja suurelta osin muun maailman välille oli avautunut kuilu". Jotta tämä kuilu ei pääsisi syvenemään, USA:n täytyi hänen suosituksensa mukaan omaksua "vakiinnuttajan" funktio erityisesti suhteessa Lähi- ja Keski-Idän maaöljyä tuottaviin valtioihin. Siksi Brzezinski tuki jo Fordin hallituksen aikana etujensa vaalimiseksi poliittis-sotilaallisen tilanteen vakauttamiseen pyrkivien piirien painokkaasti esittämää vaatimusta. Sen vuoksi myös Kissinger vaati käyttämään "pelottelun negatiivisen painostuskeinon ohella myös etujen yhdistämisen positiivisia keinoja".

USA:n varusteluintressit Lähi- ja Keski-Idässä

Välittömästi varusteluintresseihin kytkeytyi USA:n kongressin päätös lisätä vuoden 1977 ns. ulkomaanapuohjelmaa tietyille Lähi- ja Keski-Idän hallituksille. Yhdysvaltain kongressin "ulkomaanavun" määrärahakomission mietinnössä sanotaan, että varojen tulee luoda sellaiset olot, että:

— USA:n asevoimille turvataan pääsy sotilastukikohtiin sekä kauttakulkuväylät, ja että USA:n asevoimat voidaan tarpeen vaatiessa sijoittaa milloin tahansa Lähi- ja Keski-Idään,

— tiettyjen strategisesti ja taloudellisesti erityisen tärkeiden raaka-aineiden saanti USA:n teollisuudelle pysyy pitkällä aikavälillä taattuna.

Näiden enimmäkseen vailla takaisinmaksuvelvollisuutta sotilaallisiin ja puolitoimittajien tarkoituksiin myönnettyjen lainojen kokonaissumma oli 1975/76 vain 2,5 miljardia dollaria. Mutta vuodelle 1976/77 Yhdysvaltain kongressi myönsi 11 miljardia dollaria. Vain vuonna 1973 — Vietnamin sodan aikana — oli myönnetty korkeampi summa "ulkomaanapua" varten.

Edelleen hyväksyttiin tammikuussa 1977 uusi ulkomaanapuohjelma, josta Lähi- ja Keski-Idän osuus oli noin kolme miljardia dollaria. Yhdysvaltain kongressin määrärahakomission mukaan tarkoituksena oli "ulkoministeri Kissingerin Lähi-Idässä sopimien kompromissien lujittaminen". Varojen suuruudesta käydystä keskustelussa eräät senaattorit ilmaisivat hyvin selvästi, miksi he vaativat enemmän "apua" Lähi-Idälle: "Aseistamme molemmat osapuolet venäläisten pitämiseksi ulkona... Kissinger kytki Yhdysvaltain avun suoraan sovittuihin sopimuksiin... tämä on varmastikin oikein Lähi-Idässä, koska Lähi-Idällä on suuri merkitys USA:n valtiontaloudelle..."

Yksin Israel saa miljardi dollaria USA:ssa tuotetun varustelumateriaalin hankkimiseen sekä 750 miljoonaa dollaria taloudellisiin ja puolitoimittajien tarkoituksiin. Israelin pääministeri on kuitenkin jo esittänyt Yhdysvaltain hallitukselle laskelman, jonka mukaan näitä varoja täytyy nostaa vuoteen 1980 mennessä vähintään miljardilla, jotta Israelille mahdollistettaisiin varaosien ja ammusten "USA:n jo poliittisesti hyväksymät ostot".

Vieraillessaan Israelissa ulkoministeri Vance korosti toistamiseen "USA:n osavastuuta Israelin henkiinjäämisestä ja sen turvallisuudesta". Carterin hallitus antoi kuitenkin samalla ymmärtää, että se on nykyään vähintäänkin kiinnostunut tietyn voimatasapainon säilyttämisestä Lä-

hi-Idässä. Tämä tuotiin ilmi mm. mitätöimällä Fordin hallituksen jo antama lupaus räjähdysaltista tilannetta vaikeuttavien pommittajien toimittamisesta Israelille.

Kissingerin diplomatian tuottamien sopimusten turvaamiseksi USA aikoi antaa Egyptin hallitukselle "apua" 700 miljoonan dollarin arvosta, Syyrian hallitus tulee saamaan 80 miljoonaa dollaria ja Jordanian hallitus 70 miljoonaa dollaria. Viime vuosina Lähi- ja Keski-Idän valtioiden varustaminen on kuitenkin tapahtunut oleellisesti suuremmassa laajuudessa amerikkalaisten varustelumonopoliin kuppallisella pohjalla tapahtuvien suunnattomien liiketoimien välityksellä.

Hallituksen tuella oli sotilaallisen materiaalin vienti Yhdysvalloista kehitysmaihin kohonnut vuoden 1970 900 miljoonasta dollarista 9,3 miljardiin dollariin vuonna 1975. Tänä ajanjaksona Lähi- ja Keski-Idän alueesta tuli amerikkalaisten varustelumonopoliin päävientialue. Budjettivuonna 1976 sotilaallisen materiaalin ostajien ykkösenä oli Saudi-Arabian hallitus (yli 2,5 miljardia dollaria), toisena Iran (n. 1,5 miljardia dollaria). Kolmanneksi sille tuli Israel (919,5 miljoonaa dollaria) perässään Jordania (436,1), Jemenin arabitasavalta (138,5), Kuwait (130,6), Egypti (67,3) ja lopulta Pakistan (38,6). Nämä USA:n puolustusministeriön tiedot eivät kuitenkaan kerro Israelin osalta läheskään koko osuutta. 919,5 miljoonan dollarin arvoisten ostojensa lisäksi Israel sai pääosan USA:sta tulevista sotilaallisista toimituksista — yli miljardin, kuten edellä totesimme — USA:n ulkomaanavun kautta.

USA:n ideana myydessään sotilaallista materiaalia Lähi- ja Keski-Idään on mahdollisuus näin kytkeä se maaöljyn turvattuun virtaamiseen ja öljydollarien palauttamiseen kapitalistiseen talousjärjestelmään.

"Kumppanuus"-politiikka suhteessa Saudi-Arabiaan ja Iraniin

USA:n pyrkimyksenä on kehittää sellainen mekanismi, joka stimuloisi Lähi-Idän kumppanin omaa suorituskykyä ja edistäisi sosiaalis-taloudellista kehitystä kapitalistiseen suuntaan siinä määrin, että taataan vakaat valtasuhteet ja luodaan potentiaali, joka on käytettävissä USA:n sotilaallis-strategisiin tavoitteisiin.

Suunnattomien asekauppojen avulla hallitusten välille luotiin lukuisia muita valtiollisen tason poliittisia ja taloudellisia yhteyksiä. Tällöin USA:n strategian pääkiinnostuksen kohde alueella keskityi Saudi-Arabiaan ja Iraniin. Niissä USA:n käsitysten mukainen institutionaalisoitu yhteistoiminta on viety tähän asti pisimmälle. Niin sanotun uuden — kuitenkin olemukseltaan imperialististen voittoetujen ehdoilla pelaavan — kumppanuuden perustalta "kummankin osapuolen" tulisi "kulkea nopeasti kohti tiiviimpää yhteistoimintaa ja keskinäistä riippuvuutta".

Suhteet Saudi-Arabiaan on "rakennettu laajalla pohjalla", vakuutti Lähi-Idän ja Etelä-Aasian asioiden alivaltiosihteeri A. L. Atherton. Hänen mukaansa ne ottavat huomioon "keskinäisen hyödyn" periaatteen. Amerikkalaiselle osapuolelle koituvien etujen joukosta hän nosti esiin:

— miljardeihin nousevat kauppa- ja investointimahdollisuudet amerikkalaisille monopolille Saudi-Arabiassa;

— vaikka Saudi-Arabia oli osallinen maaöllyn hinnankorotukseen, se on selvästi vaikuttanut "hillitsevästi voimana OPEC:n sisällä". Se oikeutti tarkastelemaan Saudi-Arabiaa kasvavassa määrin eräänä amerikkalaisten tärkeimpänä öljyntuontilähteenä.

Sotilaallisten suhteiden laajentamisen

Saudi-Arabiaan USA:n hallitus katsoi tulleen välttämättömäksi, koska

— ensinnäkin tämän arabivaltion taloudellinen ja strateginen merkitys kasvaa alituisesti sekä USA:n että Länsi-Euroopan ja Japanin kannalta, — toiseksi Saudi-Arabia pitää "sotilaallisia suhteita kiinteänä osana laajempia suhteita USA:han" ja amerikkalainen osapuoli voi saada siitä oleellisia etuja energia-, finanssi- ja kauppaoperaatioitaan varten.

Saudi-Arabian sotilasmenot nousivat jo vuosien 1970 ja 1974 välisenä aikana 6,5 kertaisesti eli 213 miljoonasta 1515 miljoonaan dollariin. Yhdysvaltain hallituksen kanssa 1974 solmittujen sopimusten perusteella menojen voidaan odottaa nousevan oleellisesti enemmän. Näiden sopimusten perustalta USA:n puolustusministeriö laati suunnitelman Saudi-Arabian sotilaallisista tarpeista vuoteen 1984 saakka. Sen mukaan arabiniemimaalle ja Persian lahdelta on aiottu sijoittaa vuoteen 1980 mennessä noin 150 000 miehen vahvuiset amerikkalaiset pioneerijoukot.

Projektit, joita näiden joukkojen on tarkoitus toteuttaa yhteisesti Saudi-Arabian puolustusministeriön kanssa, kuuluvat Saudi-Arabian 142 miljardiin dollariin yltävään suunnitelmaan käyttää maaöljystään saama voitto autiomaakuningaskunnan nopeaan muuttamiseen sotilaallis-teollisesti nykyaikaiseksi kehittyneeksi valtioksi. Amerikkalaisten pioneerijoukkojen tärkeimpiä ja jo toimeenpantavia tehtäviä on sotilaallisiin tarkoituksiin suoritettavat infrastruktuuritason tehtävät ja Riadiin rakennettava kansalliskaartin päämaja sekä ennen kaikkea "Kuningas Khalidin sotilaskaupungin" rakentaminen etuvartioksi Irakin vastaiselle rajalle. Strategisesti tärkeän asemansa ja teknisen varustelutasonsa johdosta tämän "etuvartion" tarkoituksena on amerikkalaisten suunnitelmissa

toimia tuki- ja kokoontumispisteinä välttämättömänä pidetyn "asevoimien keskittämisen" varalta tällä alueella.

A. L. Atherton esitti seuraavia argumentteja Saudi-Arabian hyväksi kongressin vakuuttamiseksi sen varustamisen jatkamisesta:

— Omaamatta samoja lähtöasemia Saudi-Arabia on antanut USA:n etujen mukaisen sekä poliittisesti että taloudellisesti tärkeän panoksen Lähi-Idän voimien polarisoitumisen estämiseksi. Sen onnistui saattaa eräitä arabihallituksia "maltilliseen asennoitumiseen" suhteessa Yhdysvaltain Lähi-Idän politiikkaan.

— Saudi-Arabia tukee kansainvälisissä tapaamisissa USA:ta useissa oleellisissa kysymyksissä, kuten esimerkiksi Colombossa pidetyssä liittoutumattomien valtioiden konferenssissa.

— Saudi-Arabia muodostaa energialähteineen ja finanssimahdollisuuksineen kapitalistisen talousjärjestelmän kannalta "rakentavan voiman".

Myöskin Iranin sotilasbudjetti on kasvattanut kumppanuussuhteiden kohentamisen myötä. Vuonna 1970 se oli 961 miljoonaa dollaria ja vuonna 1974 jo 5 694 miljoonaa dollaria. Tähän liittyi amerikkalaisten aseiden viennin nopea lisääntyminen Iraniin. Vuonna 1975 Yhdysvaltain asekauppa Teheranin kanssa ylti jo 2,5 miljardiin dollariin.

Asetoimitukset voimistavat jo sinänsä Teheranin riippuvuutta Washingtonista, koska Iranilla ei tule pitkään aikaan omaa ammattitaitoista henkilökuntaa uusimman amerikkalaisen sotilastekniikan käsittelemistä varten. Virallisten arvioiden mukaan Iranissa tullaan tarvitsemaan vuoteen 1980 mennessä vielä 60 000 amerikkalaista neuvonantajaa.

Washingtonin ja Teheranin välillä solmittu sopimus edellyttää vuosina 1976—1980 amerikkalaisten tavaroiden vientiä 24 miljardin dollarin arvosta, josta so-

tilaallisen materiaalin toimitukset muodostavat kymmenen miljardia dollaria. Saman sopimuksen puitteissa Iran tulee viemään 14 miljardin dollarin arvosta maaöljyä USA:han. Samalla pyritään tietyllä tavalla parantamaan Iranin investointiedellytyksiä Yhdysvaltoihin. Siten USA:n ja Iranin välillä on kehitetty pisimmälle tavoitteena ollut kohti "keskinäistä riippuvuutta" kulkeva yhteistoimintamekanismi. Verrattaessa kummankin maan talouspotentiaalia sekä kansainvälistä vaikutusvaltaa käy selväksi, että "keskinäinen riippuvuus" merkitsee tosiasiallisesti Iranin riippuvuutta Yhdysvalloista.

Iranin vallattua maailman sotilasvaltojen joukossa seitsemännen sijan USA:n johtavat piirit väittivät Iranin roolin "vakiinnuttavana tekijänä" Persian lahden alueella kasvaneen. USA:n johdon mielestä Iran on kehittynyt "alueelliseksi voimakseksi", jonka voimavaroja voidaan käyttää lujittamaan USA:n valvontaa kapitalistisen maailman tärkeimpiin polttoaine- ja energiavaroihin.

Riippuvuussuhteiden turvaamiseksi pitkällä aikavälillä nämä molemmat hallitukset vedettiin tietystä laajuudesta mukaan Lähi- ja Keski-Idän sekä Etelä-Aasian alueen tuottoisaan asekauppaan. Niinpä Saudi-Arabia rahoitti Jordanian USA:sta suorittamat 640 miljoonan dollarin arvoiset ilmatorjuntaohjusostot ja lupasi egyptiläis-sudanilaiselle sotilaallis-taloudelliselle yhteistyösopimukselle rahallisen tukensa.

Iranin, Pakistanin, Saudi-Arabian ja Persian lahden Arabiemiirikuntien välisestä sotilaallisesta yhteistoiminnasta USA odotti välitöntä hyötyä politiikkaansa toteuttamiselle tällä alueella, koska: — amerikkalaisten osallistuminen mainittujen valtioiden sotilaallisiin hankkeisiin suosii valvontapistejärjestelmän luomista, jonka kautta voidaan turvata Yhdysvaltain asevoimien ylläpitäminen käyt-

töönotto kapitalististen valtioiden maao-
llyn saannin turvaamiseksi.

— USA:n perinteisten liittolaisten —
Iranin ja Pakistanin — suhteellisen ke-
hittynyt infrastruktuuri mahdollistaa no-
pean teknisen huollon arabivaltioille toi-
mitettaville monimutkaisille amerikkalai-
sille asetyypeille.

— Pakistanilla voi olla tärkeä osuus
amerikkalaisista aseista Pakistanin—In-
tian sodassa saatujen kokemusten välit-
tjänä.

Siten USA:n johtavat piirit pyrkivät
edelleen pitämään tällä alueella valmiina
sotilaallisten keinojen käyttömahdolli-
suutta imperialisminvastaisten voimien
eteenpäinmenon estämiseksi sekä niiden
ja sosialistisen valtioyhteisön välisen
liittoutuman heikentämiseksi. Alueelle
kasaantunut nykyaikainen varustelumate-
riaali edistää jännityksen ylläpitämistä
Lähi-Idässä ja suosii uusia sotilaallisia
selkkauksia. Tällainen politiikka toimii
Lähi-Idän ongelmien ratkaisupyrkimyksiä
vastaan ja vaarantaa kestävän rauhan
etsimisen tällä alueella.

Erimielisyyksiä tehokkaista menetelmistä

Indokiinan sodan tappion kokemusten
valossa USA:n realistisesti ajattelevat
poliitikot viittasivat huolestuneina sii-
hen, että Yhdysvaltain hallitus edistää
sotilaallisia hankkeita Lähi- ja Keski-
Idässä tavalla, joka on "verrattavissa
niihin hankkeisiin, joita USA:n asevoi-
mat toteuttivat Vietnamin sodan 10
vuoden aikana". Jonkin aikaa ovat myös
USA:n kongressin edustajat painokkaas-
ti varoittaneet vaarallisista seurauksista,
joita voi syntyä USA:n eduille Lähi- ja
Keski-Idän varustelukilvasta. Nämä hen-
kilöt etsivät muita menetelmiä Yhdys-
valtain tavoiteasettelun toteuttamiseksi.
Heidän pääsuuntansa on tällöin USA:n

sisä- ja ulkopoliittisten asemien vakiin-
nuttaminen. Tämän aspektin valossa saa-
tiin läpi 1976 päätös, jonka mukaan
USA:n kongressi on vastaisuudessa oi-
keutettu käyttämään veto-oikeuttaan 30
päivän kuluessa, kun on kyse 25 mil-
joonaa dollaria ylittävistä aseostoista.

USA:n edellisten hallitusten "puolus-
tus" suunnittelijoiden suuntautuessa
avoimesti siihen, että aseiden myynti eri-
toten Lähi- ja Keski-Itään "on tehokkain
keino Neuvostoliiton vaikutusvallan tu-
kahduttamiseksi ja alueellisen valtasaa-
painen turvaamiseksi", presidentti Car-
terin neuvonantajat edistivät näkemystä,
joka mukaan aseiden viennistä päätet-
täessä vastaisuudessa kriteereihin ei enää
tulisi kuulua "globaalin tasapainon yl-
läpitäminen tai USA:n vaikutusvallan
laajentamisen ylläpitäminen". Samanai-
kaisesti Washington kuitenkin antoi va-
kuutuksensa siitä, että USA edelleenkin
"tulee takaamaan ystävällismielisten kan-
sakuntien perustavanlaatuiset turvalli-
suustarpeet", vaikka "omassa maassa
syntyisikin epäilyjä aseavun suhteen."

Carterin hallituksen aikomusta ryhtyä
toimenpiteisiin varustelumonopolien toi-
mien valvomiseksi ei tule pitää muu-
toksena USA:n Lähi- ja Keski-Idän po-
litiikan tavoitteissa. Siinä käy kuitenkin
jälleen kerran ilmi, että USA:n imperia-
lismi on pakotettu suorittamaan voimak-
kaita korjauksia ulkopoliittiseen konse-
ptioonsa ottaakseen huomioon maailman
todellisen voimasuhteen.

Mainittujen toimien tavoitteena saat-
taa olla välttämättömyys pienentää ame-
rikkalaisen sotilasstrategian globaalia ta-
voiteasettelua USA:n nykyisten mahdol-
lisuuksien mukaiseksi. 1950- ja 1960-lu-
vulla USA:n strategian suunnittelun pe-
rustana ollut konseptiohan lähti oletuk-
sesta, että USA:n taloudellinen poten-
tiaali kestää tällaisen voimavarojen käy-
tön sotilaallisiin kysymyksiin. Tästä

Nixonin/Fordin/Kissingerin hallinto jo joutui asteettain luopumaan.

USA:n hallitus on nyt sen kysymyksen edessä, irrottaako se osan sotilaallis-teollisen kompleksin varoista kamppailuun Yhdysvaltain kilpailukyvyyn nostamiseksi. Hallitus näkee olevansa pakotettu lähivuosina löytämään ratkaisuja USA:n imperialismin johtosamavaatimuksen saattamiseksi sopusointuun sen reaalisen ulkomaantaloudellisen potentiaalin kanssa sekä USA:n sisäisen talouden vakinnuttamiseksi.

Näiden prosessien kehityksen vaikutus USA:n Lähi- ja Keski-Idän politiikkaan ansaitsevat huolellista tarkkailua. Toistaiseksi on havaittavissa, että USA:n johtavien voimien jäykkä asenne Nixonin/Fordin/Kissingerin toimikauden aikana erityisesti suhteessa kehitysmaihin on viime aikoina korvattu eriytyneemmällä, joustavammalla asettamuksella.

Uusi suhtautuminen väljempiin suhteisiin Lähi- ja Keski-Idän maihin liittyy paitsi siihen, ettei USA enää kykene painostamaan näitä maita samalla tavalla kuin kymmenen, viisitoista vuotta sitten — myös imperialististen valtojen välisten ristiriitojen kärjistymiseen. Sekä Länsi-Euroopan, että Japanin hallitukset ovat osoittaneet haluttomuutta olla mukana konfrontaatiopolitiikassa maaöljyä tuottaviin valtioihin nähden. Samalla USA:n japanilaiset ja länsieurooppalaiset liittolaiset ovat yrittäneet syrjäyttää USA:n aseiden sekä teollisuustavaroiden ja teknologian toimittajana eräissä maaöljyä tuottavissa maissa.

Näissä oloissa USA:n johtavat voimat pyrkivät omaksumaan eriytyneemmän ja joustavamman asenteen luopumatta kuitenkaan suuntautumisesta sotilaallisen voiman käyttöön. He eivät ainoastaan ole lujittaneet edelleen siteitään Israeliin, vaan edistäneet myös määrätietoisesti alueen muiden USA:lle myötiä-

listen voimien etuja tarkoituksenaan valvoa tiettyjä sosiaalis-taloudellisia prosesseja ja siten turvata status quon säilyminen.

Kuten L. I. Brezhnev on todennut, USA:n johtavat piirit eivät ole politiikassaan tähän mennessä käyttäneet objektiivisesti olemassaolevia mahdollisuuksiaan kestäväään rauhanomaiseen ratkaisuun Lähi-Idässä. Hän arvioi, että samanaikaisesti on kehittynyt edellytyksiä, joiden myötä "Geneven konferenssin työn jatkaminen tulee yhä reaalistisemmaksi" ja myös voitaisiin aloittaa tämän alueen kilpavarustelun lopettamisen käsitteily kyseessäolevien valtioiden välillä.

Angelika Bator

Porvariston talouspoliittiset pyrkimykset

Kaikenkattavuus on kapitalismin nykyisellä lamalle tunnusomaista. Laman loppu ei myöskään ole näköpiirissä. Päinvastoin lamaan pyritään sopeutumaan pysyvänä ilmiönä. Suurpääoman taroituksena on taata arvonlisäysprosessin häiritön kulku taloudellisesta taantumasta huolimatta.

Tällä hetkellä taloudellinen lama Suomessa on useassa suhteessa syvempi kuin muualla. Inflaation kokonaisprosentti viiden vuoden ajalta on maailman suurimpia, kauppataaseen vaje samalta ajalta on jättäjäismäinen samoin kuin työttömyys. Suomen ulkomainen velka suhteessa BKT:seen on suurin OECD-maissa, ja BKT:n sekä teollisuuden kasvuvauhti laskee jo kolmantena vuotena peräkkäin. Koska inflaatio on suurimmillaan vähittäiskaupassa, on sen volyyymi laskenut jo puolentoista vuoden ajan. Joidenkin aivan tavallisten elintarvikkeiden osalta kulutus on vähentynyt puoleen vuoden 1976 lopun lukuihin nähden. Palkat alenevat reaalisesti kolmatta vuotta.

Suomalaisen laman erityispiirteenä on että investoinnit olivat erittäin suuret teollisuudessa vielä vuonna 1975 ja osan vuotta 1976. Viime vuonnakin investoinnit olivat kansainvälisesti korkealla tasolla. Suurpääoma on investoinut selkäläiseen kapasiteettiin, jonka käyttäöstä on tällä hetkellä vain 50—60 prosenttia.

Jyrkästi vähentynyt kulutuskysyntä ja tiukka finanssipolitiikka aiheuttivat Suomen ulkomaisen kauppataaseen vajeen huo-

mattavan pienenemisen vuoden 1977 aikana. Neuvostokaupan tuonnin määrätietoinen jarruttaminen on osaltaan vaikuttanut asiaan.

Suomen lama ei ole vain suhdanne-lama vaan suureksi osaksi rakennelama. Tuotantorakenteemme yksipuolisuus ja ulkomaankaupamme länsisidonnaisuus vaikuttavat lamaa pidentävästi. Laman yhtenä uutena piirteenä on viime aikainen konkurssien määrän kasvu, joka vasta viime vuoden loppupuolella kohosi 70-luvun keskiarvoa korkeammalle.

Elvytyspolitiikan tausta

Viime syksyn "elvytys"päätösten perustana oli noin yhden prosentin suuruisen kansantulon lasku. Se havaittiin varsin myöhään, koska kaikki laskelmat ja arviot, jotka koskivat vuoden 1977 kansantulon kehitystä viittasivat 3—4 prosentin kasvuun.

Toisena syynä vaikutti metsäteollisuuden ja osin muunkin teollisuuden maksettavaksi lankeava ulkomainen velka. Monet yritykset maksoivat jo 1976 10 prosenttia liikevaihdostaan korkoina ja lyhennyksinä. Viime vuoden aikana prosenttiosuus on vielä kasvanut. Kun vuoden 1977 lopulla metsäteollisuuden vientitulojen myönteinen kasvu pysähtyi, esitettiin heti nopeasti valtalakiin johtanut "elvytysjallitus".

Työttömyyden harppauksellinen kasvu vuoden 1977 aikana ja kiihtyvä inflaatio olivat niinkään "elvyttämisen" perusteina. Porvaristo sai "pysymään aisoissa" suotuisasti kehittyvän Neuvostoliittoon suuntautuvan viennin pysäyttämällä tuonnin. Sopimuksen mukaan vientihän ei saa ylittää 100 miljoonaa ruplaa enemmän tuontia Neuvostoliitos-

ta. Tämä raja saavutettiin jo marraskuussa, ja näin jätettiin "oljenkorsi" käyttämättä.

Devalvaatio on moniteräinen miekka myös suurpääomalle. Yhteiskunnallinen jännitys, inflaation suuruus, ulkomainen velka ja erimielisyydet eri teollisuusryhmien välillä vaikeuttavat suuren devalvaation toimeenpanemista. Siksi suurpääoma pyrkiikin ratkaisemaan ongelmansa "elvytys"politiikalla valtalain ja asteittaisen devalvaation kautta.

Edelleen viimevuosina laajoina lakkoina ja palkkaliukumina ilmennyt tulopolitiikan vararikko pakottaa porvaristoa uudentyypisiin toimenpiteisiin. Monopoliin oli keksittävä elvytyspolitiikan kaltainen kokonaisvaltainen linja, sillä SKP:n demokraattinen ja koko yhteiskunnan käsittävä vaihtoehto kiinnostaa yhä suurempia joukkoja. Oleellisen edellytyksen porvariston nykyiselle talouspolitiikalle luovat SKP:n erään osan voimakkaat hallitushalut.

Suomen ja kapitalististen maiden suhteiden tiivistyminen on luonut "elvytys"politiikalle uusia ulkoisia edellytyksiä. Ylikansalliset taloudelliset johtoelimet (OECD) ja rahastot (IMF) vaativat Suomelta entistä suurempaa kurinalaisuutta.

"Elvytys"politiikka liittyy saumattomasti EVA:n perustamiseen ja Teollisuuden keskusliiton muodostamiseen aikaisempien keskusliittojen perustalta. Suurpääoman ohjelmalliset tavoitteet ovat selkiintyneet.

Monopoliin huippujärjestöt saivat otteen jo Sorsan ensimmäisestä enemmistöhallituksesta. Maaliskuussa 1975 hyväksyttiin ensimmäinen "elvytys"toimenpide: yhdeksän kohdan säästöohjelma. Keväällä 1976 Miettusen enemmistöhallitus hyväksyi ensimmäisen ns. kansantalouden viisivuotiselvytysuunnitelman. Tämä hyväksyttiin korjattuna uudelleen

kesäkuussa 1977 ensimmäisen varsinaisen "elvytys"ohjelman hyväksymisen yhteydessä. Tämä mukautettiin jälleen vuoden 1978 valtion budjetin ohjelmallisilla tavoitteilla.

Yhteiskuntasopimus elvytyspolitiikan edellytyksenä

Yhteiskuntasopimuksen muotoutuminen on vaikuttanut maassamme harjoitettavan talouspolitiikan toteuttamisen muotoon: se ilmenee elvytyspolitiikkana.

Periaatteessa talouspolitiikan sisältö ei ole muuttunut elvytyspolitiikan aikana. Se on edelleen "perinteellistä". Perinteisen talouspolitiikan, jota Suomessa on harjoitettu vuoden 1948 heinäkuusta lähtien, johtajatuksena on kulutuskyynnän supistaminen, jotta taloudellisen kehityksen edellyttämät investoinnit voitaisiin suorittaa monopoliin ehdoilla. Toisin sanoen pyritään varmistamaan vientiteollisuuden investoinnit ja palkkojen sääntely.

Yhteiskuntasopimuksen ansiosta taloussääntely on tullut yhä aktiivisemmaksi. Koska suhdannepolitiikan mahdollisuudet ovat pienet, elvytyspolitiikka suuntautuu rakennemuutoksiin taloudessa. Tämä merkitsee pienten yritysten tappamista ja rationalisointia niin yritys- kuin alakohtaisesti.

Elvytyspolitiikka liittyy läheisesti monopoliin ja kapitalististen valtioiden väliseen kilpailuun. Toisen maailmansodan jälkeen kapitalismin kansainvälinen pelivara on huomattavasti kaventunut. Ressursien uudelleenjaossa on nykyisin huomattavan vaikea turvautua esimerkiksi sotiin. Elvytyspolitiikalla pyritään saamaan työläiset ideologisesti mukaan nationalistiseen ajatteluun "oman" maan monopoliin aseman vahvistamiseksi.

Porvariston pitkän tähtäimen suunnitelmat

Elvytyksen paradoksi on, että se johtaa laman pitkittymiseen. Joukkojen kuluista polkemalla ei ylituotantopulasta selviydytä. Päinvastoin elvytyspolitiikka vahvistaa monopolien merkitystä joilla juuri on ensiarvoisen suuri vaikutus suhdannehäiriöihin.

Tekeillä olevassa kolmannessa elvytysohjelmassa pyritään ainakin seuraaviin työkanan etujen vastaisiin toimenpiteisiin:

- valtalain säätämiseen pidemmäksi ajaksi elvytyksen runkona.
- Tämä merkitsee yritystä jatkaa palkkasulkua ainakin vuoteen 1980
- devalvaation toteuttamiseen, koska paperin vientinäkyvät ovat huonontuneet. Devalvaatio ei ole toteutettavissa elvytyksen ulkopuolella
- sosiaaliturvan heikentämiseen
- arvonlisäveron toteuttamiseen myös muodollisesti. Käytännössä enää vain kunnalliset palvelut ovat enää liikevaihtoveron ulkopuolella
- ensivuoden valtion budjetin määrittämiseen suurpääoman sanelun mukaisesti.

Christian Blom

Kirjoja

Uusfeminismin teoria

Riitta Auvinen: Nainen miehen yhteiskunnassa, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia no. 25, Oy Surdus Ab 1977, 225 s.

"Naisten ongelmat eivät ole erillisongelmia, eikä niitä voida ratkaista demokraattisella koko yhteiskuntaa".

SNDL:n ohjelma "Naisten paikka on demokraattisessa rintamassa".

Maltilliset ja radikaalit

Naiskysymyksen nykyinen laajuus ja moniulotteisuus johtavat siihen, että samalla kun mahdollisuudet naisten mobilisoimiseksi taisteluun asemansa parantamiseksi lisääntyvät, on tiedostamisprosessi naiskysymyksen eri ongelmista muuttunut monimutkaisemmaksi. Osaltaan se selittää sellaisen ilmiön kun uusfeminismin syntymisen 60-luvun puolivälissä kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Uusfeminismin tai teorialle sukupuolten välisestä kamppailusta on ominaista kaksi tendenssiä: mukautuva uusfeminismi, joka pyrkii yhteiskunnallisten suhteiden ja naisen aseman parantamiseen kapitalistisen yhteiskunnan puitteissa sekä radikaali uusfeminismi, joka pyrkii naisten vallankumouksen toteuttamiseen ja asettaa päämääräkseen taistelun miessukupuolta vastaan täydennyksenä yhteiskunnalliselle muutokselle. Uusfeminismin ensimmäiseksi teoreettiseksi edustajaksi meillä Suomessa (vaik-

kakin kymmenen vuotta feminismin uudelleenilmaantumisen jälkeen), osoitetaan Riitta Auvinen väitöskirjallaan "Nainen miehen yhteiskunnassa". Kirjan perusasetelmat ja -olettamukset seuraavat radikaalien uusfeministien teoretointia, mutta johtopäätösten kohdalla (siinä mielessä kun niitä esiintyy) se edustaa mukautuvaa uusfeminismia.

Myönteisenä on pidettävä Auvinen yritystä porautua naisen aseman tarkastelun "perusasetelmiin, niihin kysymyksiin, jotka eivät päivänpoliittisessa keskustelussa yleensä tule käsitellyiksi" (s. 9). Tästä näkökulmasta katsoen voidaan yhtyä Helsingin Sanomissa 2. 10. 1977 olleen Auvinen haastattelun tekijän sanoihin siitä, että "väitöskirja... on Suomessa ensimmäinen ja kansainvälisestikin harvinainen kokonaisuus naisen asemasta". Auvinen yrityksen myönteisyyden tunnustaminen ei kuitenkaan sano mitään yrityksen onnistumisesta. Valitettavasti onkin todettava, että Auvinen teoksen lähempi tarkastelu osoittaa sen olevan kutakuinkin merkityksetön keskustelussa toimenpiteistä ja suuntaviivoista, jota tänään käydään naisten aseman parantamiseksi.

Mistä sitten johtuu tämä merkityksetto myösy? Ensinnäkin Auvinen kyvyttömyydestä luoda kaikinpuolista ja loogista teoriaa naisen aseman kehityksestä ja siinä tapahtuneista muutoksista. Se taas johtuu hänen idealistiseen yhteiskuntateoriaan perustuvasta lähtökohdastaan ja siitä juontuvasta metodologisesta eklektiikasta. Toiseksi — ja seurauksena edellämäinitusta — Auvinen on kykenemätön tekemään päätelmiä naisen aseman tulevasta kehityksestä. Hänellä jää ainoaksi mahdollisuudeksi ikuistaa naisen ja miehen välinen taistelu (s. 224) ja todeta, että "ihmisen seksuaalisuuden ja siihen liittyvien ominaisuuksien ja edellytysten johdosta

myös tulevaisuudessa organisaatioiden permutaatiotäänäntönä pysyy mies." (s. 225). Puolustusmekanismina johtopäätösten olemattomuudelle ja kehityksen näköalattomuudelle Auvisella toimii uskon menetys politiikkaan, josta johtuen "ei tunnu... tarkoituksenmukaiselta ryhtyä eksplisiittisesti pohtimaan ohjelmaa naisen tasa-arvoistamiseksi" (s. 11). Auvinen viittausta politiikan sijasta (joka myyttisen ajattelun näkökulmasta on konservatiivista, s. 192) taiteeseen, esim. äitimyytin vähittäisen romuttamisen välineenä, ei voida pitää muuna kuin tämän puolustusmekanismin köykäisenä lisähoysteenä.

Auvinen uusfeminisessä kentässä

Uusfeminismilla ei ole yhtenäistä näkemystä naisen asemasta ja sen kehityksestä. Riippumatta eri tendensseistä ja suuntauksista, uusfeminismin lähtökohdaksi naisen määrittämiselle ovat naisen toiminnot biologisena, eikä sosiaalisena olentona. Marxilaisuuden eri ainesosia ja terminologiaa uusfeministit käyttävät riippuen siitä miten radikaalista uusfeministisestä suuntauksesta on kyse.

Auvinen perusolettamus on se, että mies on aina sosiaalisesti määrittänyt naisen. Tähän miehellä on ollut mahdollisuuksia johtuen naisen biologisista erikoisuuksista. Auvinen tavoitteena on tämän perusolettamuksen pohjalta "tuoda ilmi, että naisen asema ja naista koskeva ideologia määräytyvät vahvasti yleisestä yhteiskunnallisesta, lähinnä miehiä koskevasta stratifikaatiosta, kuitenkin niin, että perimmäisenä tavoitteena on aina naisen alistaminen miehen valtaan" (s. 10). Auvinen jakaa yleiskartoituksensa naisen asemasta historialliseen, teoreettiseen ja empiiriseen osaan, joiden tavoitteina on omalta osaltaan todistaa perusolettamuksen oikeellisuus.

Nainen ikuisena tavarana

Historiallisen osan kohdalta perusolettamuksen todistaminen oikeaksi sysää Auvista koulukuntaan, joka kieltää matriarkaatin historiallisen olemassaolon. Matriarkaatin tunnustaminen alkuyhteiskunnan tietyn kehitysvaiheeksi merkitsisi perusolettamuksen niin tärkeän ainasanan poisjäämistä, mikä karkeasti rikkoi Auvisen rakennelmaa. Auvinen ei kuitenkaan tyydy matriarkaatin olemassaolon kieltämiseen, vaan hän ryhtyy vulgaaris-materialistisesti, tiettyjä marxilaisuuden käsitteitä hyväksikäyttäen, todistamaan naisten alistuneisuuden olemassaoloa jo varhaisessa ihmisyyteen kuuluvan kehitysvaiheessa ja ottaa täten itselleen vastuullisen tehtävän kehittää marxilaista teoriaa. "...tuon ajattelun (marxilaisen) voimakas työsidonaisuus on estänyt näkemästä ilmiöitä, jotka ovat analogisia sen peruskäsitteille ja näin mahdollistaisivat teorian laajennukset täysin uusille urille" (s. 32). Perustaksi ilmiöille, jotka ovat analogisia marxilaisuuden peruskäsitteille Auvinen esittää väitteen, "että myös alkukantaisissa yhteiskunnissa voidaan löytää tavara ja arvolaki ja että alkukantaisten yhteisöjen moraalien selittäjänä on naisen ja arvolain suhde" (s. 27). Auvinen mukaan ei ainoastaan työ luo arvoja, vaan naisen kohdalla arvon perustana on luonnon tuottamat sukupuolierot ja suhteet ja "tämän naiseen... sisältyvä arvo objektivoi hänet tavaraksi" (s. 27). Tästä Auvinen etenee väitteeseen että "koska vain naisen avulla oli mahdollista uusintaa ryhmä biologisesti... sisältyi naiseen lisä-arvon mahdollisuus. Mitä enemmän hän ehti synnyttää, sitä korkeammaksi nousi lisäarvon suhdelu" (s. 28). Auvinen tavoitteena on marxilaisen teorian kehittämisen varjolla kumota marxismin perusasettamukset nai-

sen asemasta alkuyhteiskunnassa — ei siis mikään uusi tavoite.

Mutta: ihmisten ensimmäisenä tarpeena on kuitenkin olemassaolonsa varmistaminen, oman yksilöllisen elämänsä ja lajin jatkaminen, josta johtuen työ — tietoinen ja suunnitelmallinen luonnon hyväksikäyttö — on inhimillisen olemassaolon perusta. Näin sukupuolten välinen ero, yksilöllisten- ja ikäerojen ohella, on perustana luontaiselle työnjaolle jokaisen tuotantoyksikön sisällä. Historian tietyn vaiheessa (Engels: "raakalaisuuden ala-aste") on eri tutkijoiden mukaan esiintynyt sellainen aika jolloin naisella oli dominoiva asema yhteisöissä; koska vallitsi ryhmävioliittojen järjestelmä jolloin perimysoikeuden määrääminen isyyden mukaan oli mahdotonta. (Jos Auvinen ei tyydy Bachofensin ja Morganin tutkimustuloksiin, joihin Engels ja Bebel viittaavat, niin hänen itsensä hyväksikäyttämää Malinowskia on jo esim. Wilhelm Reich aikoinaan analysoinut matriarkaliselta kannalta.) Tässä kehitysvaiheessa oli myös jo olemassa tietty työnjako: mies hoiti talouden ulkopuolisia ravinnonhankkimistehtäviä ja nainen kotitaloudellisia töitä. Näiden toimintojen ollessa yhtä tuottavia ei tämä työnjaon ensimmäinen muoto voinut aiheuttaa miehen dominoivaa asemaa. Työn tuottavuuden kasvun mahdollistaman ylijäämän muodostumisen ja siten yksityisominaisuuden syntymisen myötä äidinoikeudellinen yhteiskunta muuttuu patriarkaliseksi, ensimmäiseksi luokkayhteiskunnaksi. Nämä luokat eivät kuitenkaan muodostu naisista ja miehistä, vaan vaipaista ja orjista.

Rakennelmallaan koko ihmislajin olemassaolon ajan esiintyneestä naisen riistosta Auvinen pyrkii pohjustamaan johtopäätöksensä väitöskirjan muissa osissa. Auvinen esittämän naisen historian ti-

vistelmän lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että mitä enemmän lähestytään omaa aikaamme, sitä selvemmin Auvinen "unohtaa" oman rakennelmansa perusväitteitä.

Se primitiivisen yhteiskunnan naiseen kohdistama erikoinen riisto, jonka Auvinen väittää johtuvan naisen biologisista ominaisuuksista, ts. kyvystä synnyttää, häviää vähitellen. Kun päästään "jälkiteolliseen" yhteiskuntaan naisen sukupuolirooli ei perustukaan enää riistoon, vaan perustana on "moniulotteinen sosiaalinen ja seksuaalinen vaihto, joka perustuu yksilölliseen kaupankäyntiin, nainen = ihminen" (s. 117).

Myöskin se Auvinen perustoteamus, että mies on aina määritellyt naisen muuttuu yhtäkkiä "jälkiteollisen" yhteiskunnan kohdalla siten, että mies ja nainen yhdessä määrittelevät naisen sosiaalisesti. Mitään perusteltuja syitä tähän muutokseen Auvinen ei esitä. Naisen historian loppupäätelmäksi Auvinen esittää naisen aseman muutossäännöksi varsin triviaalin johtopäätöksen: "mitä enemmän miesten ylivaltaa on seksuaalimarkkinoilla, sitä puritaanisempi ja sentimentaalisempi on naista koskeva ideologia" (s. 116). Näin Auvinen on supistanut koko naiskysymyksen pelkäksi yhteiskunnan ylärakenteen ilmiöitä käsitteväksi kulttuurikysymykseksi. (Soihdussa 5/1974 Maija-Liisa Toikka artikkelissaan "Naisen asema kapitalismissa" selvittää naiskysymyksen marxilaisen ratkaisutavan lähtökohtia).

Naiset yhteiskuntaluokkana

Seuraten uusfeministista teoretisointia Auvinen kirjansa teoreettisessa osassa pyrkii määrittelemään naiset omaksi yhteiskuntaluokaksi, koska "sukupuoli, samalla kun se on roolimerkki, on myös selvä luokkaraja" (s. 141). Auvinen pai-

nottaa kuitenkin selvyyden vuoksi, että kyse on luokasta dahrendorffilaisessa mielessä, eikä marxilaisessa. (s. 140—141) "Niinpä pidettäessä naisia luokkana on luokkakäsitteen määrittelyssä tähdennettävä luokan riippumattomuutta omaisuudesta, taloudellisista olosuhteista tai sosiaalisesta kerrostuneisuudesta" (s. 137—38). Hämmästyttävää ei itse asiassa ole, että Auvinen uusfeministiseen tapaan muovaa naiset omaksi luokaksi, vaan lähinnä se miksi Auvinen sivukaupalla argumentoi tämän puolesta vetämättä siitä minkäänlaisia johtopäätöksiä. Tämä onkin se kohta, johon asti Auvinen seuraa radikaalien uusfeministien ajatuskulkua, mutta jonka jälkeen hän jättää tyystin johtopäätösten tekemisen ja muuttuu tyypilliseksi maltillisen uusfeminismin edustajaksi. Vaikuttaa siltä kuin Auvinen olisi kesken kaiken huomannut mihin hänen perusolettamuksensa johtavat, jos ne viedään loogiseen loppuunsa kuten radikaalit uusfeministit tekevät pitäessään toimintansa päämääränä ns. seksuaalisen vallankumouksen myötä tapahtuvaa sukupuolien välisen eron "kumoamista". Tätä johtopäätöstä naisten "luokan" toiminnoista Auvinen ei tee, vaikka se onkin epäjohdonmukaista suhteessa hänen perusolettamuksiensa.

Hän kuitenkin esittää ajatuksen naisten luokan muuttumisesta "luokasta sinänsä luokaksi, itselleen" (s. 142). Syy sille että näin ei ole tapahtunut on ensinnäkin erilainen status, joka vallitsee naisten välillä "oman" luokkansa sisällä (s. 145). Tässä Auvinen välillisesti törmää todellisiin luokkarajoihin, joihin hän ei kuitenkaan tämän enempää kajoa koko väitöskirjassaan. Toiseksi syynä on yhteiskunnassa vallitseva miesvaltainen ideologia ja ennen kaikkea ns. äitimyytit. Auvinen sinänsä mielenkiintoinen yritys analysoida ja hajottaa äitimyytit jää sen tuloksettomaksi ja pelkäksi myytin

Taide, todellisuus ja realismi

elementtien toteamiseksi. Auvinen toteaakin perusolettamukselleen uskollisena: "Koska nainen... jää toiseksi ihmisen fyysisten ja biologisiperäisten ominaisuuksien vuoksi, ei alistavaa äitimyyttä voitane koskaan kokonaan romuttaa. Myytin perimmäinen struktuuri tullee säilymään, mutta elementeissä voidaan tuottaa muutoksia" (s. 188) Muutoksien aikaansaamiseksi Auvinen esittää vaatimuksen villistä (!) ajattelusta (s. 189), ja panee uskonsa taiteeseen politiikan sijasta. Näköalattomuus on täydellinen.

Kuitenkin äitimyytti olisi nähtävä laajempaa taustaa vasten, naisista ylläpidettyjen mielikuvien tärkeimpänä osana, kuten esim. Jutta Menschik on BRD:n osalta osoittanut. Jotta taas voitaisiin taistella näitä mielikuvia vastaan, on ensin kyettävä analysoimaan niiden todellinen rooli, nähtävä niissä tapahtuneet ja tapahtuvat muutokset, sekä keitä nämä muutokset todella palvelevat.

Auvinen ei eksplisiittisesti aseta kysymystä miksi naisten olisi kehityttävä tietoiseksi toimivaksi "luokaksi", eikä ennen kaikkea kysymystä miten naiset olisi saatava muuttumaan "luokaksi itseään varten". On selvää ettei se tällä perustalla ole mahdollistakaan. Näköalan osoittaminen eteenpäin, konkreettisten teiden, ts. strategian rakentaminen naiskysymyksen ratkaisemiselle, edellyttää toisenlaista lähestymistapaa, naiskysymyksen tarkastelemista alistettuna työn ja pääoman väliselle ristiriidalla kapitalismissa.

Marianne Skarp

Nikolai Tšernyševski: Taiteen esteettiset suhteet todellisuuteen, Edistys, Moskova 1976, 261 s. Avner Zis: Marxilaisen estetiikan perusteet, Edistys, Moskova 1976, 270 s. Boris Sutškov: Realismin historialliset kohdat, Edistys, Moskova 1976, 421 s.

Kustannusyritys Edistys on suomentanut esimarxilaista ja marxilaista estetiikkaa käsitteleviä teoksia viime vuosina ilahduttavan paljon. Olemme saaneet tutustua esimarxilaisiin Belinskiin ja Tšernyševskiin, marxismin perustanlaskijoiden samoin kuin Leninin, Plehanovin, Lunatšarskin ja Lifitskin esteettisiin näkemyksiin sekä marxilaisen estetiikan nykytutkimusta edustaviin Zisiin ja Sutškoviin. Lisää suomennoksia kuitenkin vielä tarvittaisiin. Vaikkapa bulgarialaisen estetiikan ja filosofin Todor Pavlovin ja neuvostoliittolaisen estetiikan Moisei Kaganin keskeisten teosten suomentaminen olisi tärkeää.

Elämä taidetta korkeampaa

Venäläisen vallankumouksellisen demokraatin Nikolai Tšernyševskin lähtökohdista väitöskirjassaan "Taiteen esteettiset suhteet todellisuuteen" on todistaa objektiivisen todellisuuden, elävän elämän ensisijaisuus ja arvo suhteessa taiteeseen. Tšernyševski kritikoi terävästi taiteen yliarvostamista. Tšernyševski tuntuu päättävän hiukan samankaltaisesti kuin Elmer Diktonius, jonka mukaan "suuri elämä on taidetta ja suuri taide elämää".

Taiteen tehtäväksi Tšernyševski näkee elämän reprodusoimisen. Kuitenkaan taide ei ole pelkkää todellisuuden jäljen-

tämistä, vaan taideteoksilla usein pyritään elämän selittämiseen ja arviointiin. Väitöskirjan keskeisenä ajatuksena on käsitys taiteesta "todellisuuden esteettisenä rehabilitointina" eli arviointina. Samoin Tšernyševski pyrkii osoittamaan estetiikan ja elämän geneettisen yhteyden.

Kun taiteilija käy arvioimaan teoksesaan elämän ilmiöitä, tulee hänestä ajattelija. Tšernyševskin mukaan taideteos saa tällöin tieteellistä merkitystä. Kuitenkaan sillä ei ole välitöntä vastinetta todellisuudessa kuten tieteellisellä väitteellä: taideteos on jotain ideaalista, se on todellisuuden tulkinta. "Tyytyköön taide jaloon ja ihanaan kutsumukseensa: korvataan jossain määrin sen todellisuuden, joka puuttuu, ja opettakoon elämään", julistaa Tšernyševski. Joskin hän näkee taiteella olevan kasvattavan tehtävän, pitää hän taidetta pääasiassa vain elämän korvikkeena ja näin ollen hahmottaa vielä vajavaisesti taiteen maailmaa muuttavan merkityksen.

Kauniin määrityksessään Tšernyševski lähtee todellisuudessa esiintyvistä kauniista. "Kaunista on elämä, kaunis on olio, jossa näemme elämän sellaisena, jollaista sen pitäisi olla käsityksemme mukaisesti, kaunis on esine, jossa ilmenee elämä tai joka muistuttaa mielestämme elämää", kirjoittaa Tšernyševski. Hänen käsityksensä kauniista on vielä marxilaisen nykyestetiikan pitkästi hyväksymä.

Taiteessa kaikki on kaunista

Avner Zisin estetiikan filosofisena perustana on dialektinen ja historiallinen materialismi. Hänen mukaansa marxilainen estetiikka suhtautuu dialektiseen ja historialliseen materialismiin kuten yksityinen yleiseen. Estetiikka tieteenä tutkii kauneuden moninaisia ilmenemismuotoja, taiteen luonnetta ja sen

kehityksen lainalaisuuksia. Estetiikan tehtäväksi Zis ei kuitenkaan näe pelkästään, selittää objektiaan, vaan samalla sen tulee vaikuttaa aktiivisesti ja määrätietoisesti kohteeseensa. Täten estetiikka tarjoaa aatteellisesti esteettiset kriteerit taiteelliselle työlle.

Zis pitää taidetta todellisuuden esteettisen omaksumisen muotona, yhtenä lajina ihmisen aktiivista, käytännöllistä ja toimivaa suhtautumista maailmaan. Taide ei ole pelkästään todellisuuden heijastamista, vaan myös taiteellista luomistyötä. Kysymys on siis taiteilijan subjektiivisen tulkinnan kautta mieltämäästä ja arvottamasta todellisuuden uudelleenluomisesta.

Marxin ja Engelsin kirjoituksissa taide esitetään tiettyä ajattelun tyyppinä, maailman taiteellisenä tiedostamisena, monimutkaisena ja erikoislaatuisena yhteiskunnallisen tajunnan muotona. Zisin mukaan yhteiskunnallisen tajunnan eri muodot heijastavat todellisuutta eri tavoin ja niille on löydettävissä objektiivisessa maailmassa tietty alue, jonka ilmiöt muodostavat kunkin yhteiskunnallisen tajunnan muodon ensisijaisen kohteen. Zisin mukaan myös taiteella on oma erityinen tapansa heijastaa todellisuutta ja sille on määriteltävissä erityinen objektinsa todellisuudessa. Taiteen objektina ei ole pelkkä ihminen vaan koko todellisuus, kun tehtävänä pidetään sen esteettistä omaksumista.

Taiteen tapa heijastaa todellisuutta on kuvallinen. Taiteilijan ajattelutapa on ensisijaisesti kuvallinen, mutta hän operoi myös käsitteillä. Luomisprosessin tulos on aina kuva. Kuvaaminen on taiteellisen ajatuksen realisoimista taiteen materiaaliin. Tämä tekee mahdolliseksi taiteellisen idean aistimellisen omaksumisen.

Taidekuvassa siis yhdistyvät elävän havainnoimisen ja abstraktin ajattelun piirteet. Taidekuvalla on ominaista aistimel-

lis-konkreettisuus, joka saavutetaan abstrahoinnin ja konkretisoinnin kautta. Abstrahoinnilla Zis tarkoittaa sisällön keskeisen idean ja muodon hahmottamis- ja kehitysprosessia. Toisin sanoen taidekuvia luova ajattelu ilmeisesti Zisin käsityksen mukaan noudattaa inhimillisen tiedostamisen yleistä periaatetta; kohoamista abstraktin kautta konkreettiseen.

Marxilais-leniniläisessä estetiikassa sisältö nähdään ensisijaisena muotoon nähden. Muoto ymmärretään kuitenkin aktiivisena. Se ei ole vain ilmiön ulko-kuori, vaan teoksen sisäisen rakenteen ilmaisi. Väitteellä "taiteessa kaikki on kaunista" Zis tarkoittaa niin muodon täydellistä hallintaa kuin sisällön johtavan idean totuudellisuutta ja yhteiskunnallista merkittävyyttä.

Realismin synty

Boris Sutškovin tutkimuksen mukaan realismin synty liittyy erottamattomasti feodalismin murskautumiseen ja kapitalistisen yhteiskuntamuodon kehkeytymiseen. Huomion kiinnittyminen ulkoiseen todellisuuteen ja subjektin kasvava tietoisuus yksilöllisestä aktiivisuudestaan olivat perustavia realismin syntyyn vaikuttavia tekijöitä.

Jotta realismi saattoi kehittyä itsenäisenä taidesuuntauksena, piti taiteen ryhtyä tutkimaan ja kuvaamaan yhteiskunnan elämää ja ihmisluonteita monimutkaisissa ja historiallisesti toisistaan johtuvissa yhteyksissä. Feodalismin jäänteitä vastaan taisteleva porvaristo loi uusia edistyksellisiä oppeja ja aatteita.

Sitä mukaa kun porvarilliset suhteet kypsyivät, tehostui taiteessakin pyrkimys todellisuuden analyysiin. Juuri yhteiskunnallinen analyysi muodostaa realistisen metodin olemuksen. Erittelevä menetelmä ilmeni jo renessanssin taiteessa, joka oli varsin

epähomogeeninen ja edusti monia tyylejä.

Sutškov tarkastelee renessanssin suurimpien kirjailijoiden Rabelaisin, Cervanterin ja Shakespearen tuotannossa ilmenevää realistista otetta. Erityisesti Shakespearen monitasoinen elämän kuvaus perustuu jo yhteiskuntasuhteiden todellisen sisällön analyysiin.

Realistiselle taiteelle tunnusomainen piirre on myös tyypillistäminen. Sutškovin mukaan ei-realistinen taide voi luoda luonteita, mutta sille ei ole ominaista luonteiden tyypillistäminen.

Romantiikka ja kriittinen realismi

1700-luvun realistikirjailijoiden ja erityisesti Goethen tuotannossa kasvaa esiin pitkälle viedyn yhteiskunnallisen ympäristön muutuavuudesta johtuva ihmissuhteiden analyysi. Sutškovin mukaan Goethen metodiltaan synkretistinen tragedia tohtori Faustista päättää kokonaisen vaiheen maailman taiteen kehityksessä. Porvarillisen vallankumouksen tuloksena heränneisiin kysymyksiin oli ratkaisu löydettävissä vain historiasta. Historiasta tulikin taiteellisen tiedon hankkimisen ja tutkimisen kohde.

Ranskan vallankumouksen jälkeen siirtyi taide uuteen kehitysvaiheeseen. Eri tyylisuuntien kuten vallankumouksellisen klassismin, uusklassismin ja romantiikan kautta saa tänä ajanjaksona alkunsa myös kriittinen realismi.

1800-luvun alussa taiteen hallitsevana suuntana oli romantiikka. Se rikastutti maailmantaidetta historiantajulla, jota ilman feodalismin tilalle tulleen maailmanjärjestyksen tiedostaminen olisi ollut mahdotonta.

Varhaisromanttisten romaanien sankareitten luonteista oli ikään kuin raivattu pois yhteydet toimintaympäristöön, ja etualalle työntyivät yhteiskuntapsykologian uudet ominaisuudet. Yksilöllisyyden

ja valituimmuuden tunto on romanttises-sa sankarissa päällimmäisenä.

Historiallisen prosessin todelliset perusteet alkoivat kuitenkin valjeta vasta realistiselle taiteelle ja yhteiskunta-ajattelulle, joka analyysisesti tutki porvariston voiton jälkeistä uutta todellisuutta. Realismi alkoi vahvistua voittaen maailmankäsityksen yksipuolisen romanttisuuden. Tämän vahvistaa sekä Walter Scottin ja Puškinin kokemus, taiteilijoiden, joiden tuotanto käsitti erilaiset elämänpäirot ja eri teitä kulkien johti taidetta samaan tavoitteeseen, uudentyypin realismin luomiseen.

Näiden kirjailijoiden teoksissa ovat kuvauskohteina tavallisen kansan ihmiskohtalot historiallisia tapahtumia vasten. Puškinin runoudelle on tunnusomaista kansanomaisuus. Kapitalismin kritiikistä tuli Puškinin monipuolisen tuotannon tärkeimpiä teemoja. Hän loi perustan uudelle yhteiskuntakriittiselle realismille.

Kriittisen realismin kukoistuskaudelle tultaessa oli porvarillinen yhteiskunta alkanut siirtyä vapaan kilpailun vaiheeseen. Itse asiassa taiteen alueella vasta kriittisen realismi pystyi tiedostamaan uuden todellisuuden ja paljastamaan sen objektiiviset ristiriidat. Porvarillinen realismi, joka piti kapitalistista edistystä yhteiskuntakehityksen luonnollisena normina, ei pystynyt tutkimaan todellisuutta syvästi, vaan se yritti korvata yhteiskunnan ristiriitojen kuvaamisen ihmisen sieluelämän kuvaamisella yhteiskunnallisista yhteyksistä piittaamatta.

Sutškov erittelee Balzacin, Stendahlin ja Dickensin tuotantoa. Hän toteaa, että kriittisille realisteille, joille työn ja pääoman välisen ristiriidan merkitys alkoi avautua, olivat kuitenkin epäselvät ne keinot, joilla tämä konflikti olisi ratkaistavissa ja voitettavissa. Kriittisen realismin teokset ennakoivat sosialistisen realismin

taidetta niin todellisuuden taiteellisen tutkimuksen menetelmän kuin ilmaisemien-sa yhteiskunnallisten katsomusten puolesta.

Sosialistinen realismi

Sosialistisen realismin synty ja kehitys liittyy elimellisesti 1900-luvun johtavaan historialliseen erikoispiirteeseen: suurten yhteiskunnallisten liikkeiden käyttövoimana olevien kansanjoukkojen osuuden voimistumiseen.

Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous on uuden ajanjakson vedenjakaja. Sutškovin mukaan 1900-luvulla historiallisen kehityksen kulku pakotti realistisen taiteen — sen luokkaluonteesta riippumatta — etsimään tietä elämän ja aikakauden objektiivisen sisällön tiedostamiseen.

Sosialistiselle realismille on ominaista yhteiskunnan aktiivinen tutkiminen, kansan kuvaaminen johtavaksi historialliseksi voimaksi ja tietoinen historismi. Kollektiivia kuvatessaan sosialistiset realistit näkevät sen rakentuvan yksityisistä ihmisistä. Jokaisella yksilöllä on hänelle ominainen, eriytynyt yhteiskuntatietoisuuden taso. Sosialistinen realismi on perinyt kriittiseltä realismilta sen parhaat saavutukset ja rikastuttanut niitä. Uutta metodologia noudattaville taiteilijoille ihminen on yhteiskunnassa vaikuttavien sosiaalisten voimien leikkauskohta. Sutškov erittelee mm. Šolohovin, Leonovin, Serafimovitšin, Ostrovskin, Fadejevin ja Tvardovskin tuotantoa neuvostoliittolaisen sosialistis-realistisen kirjallisuuden edustajina.

Sosialistisen realismin rinnalla kriittisen realismi on jatkanut kehitystään myös 20. vuosisadalla. Aikakautemme perustavat konfliktit ovat sisältyneet sen näkökenttään. Se on paljastanut ja tutkinut nyky-yhteiskunnan kapitalismista sosialismiin siirtymisen prosessia tosin vä-

Soihtu 2/1978

Русское резюме

Проблемы марксистского студенческого движения

Матти Хювяринен и Пертти Ро-
вамо анализируют десятилетний
боевой опыт финского демократи-
ческого и социалистического сту-
денческого движения и, на основе
этого, разбирают нынешние про-
блемы. Авторы доказывают, что
эти проблемы вызваны и усиле-
нием нападения большого капи-
тала на студенческое движение и

lillisemmin ja tiedottomammin kuin so-
sialistinen realismi. Mutta tuntiessaan
yhteiskunnan muuttuvan ja todetessaan
kapitalistisen järjestelmän moninaisen mo-
raalisen ja sosiaalisen rappion kriittisen
realismin taiteilijat ilmentävät teoksis-
saan tarkoin porvariston iltaruskoa, van-
han herruusjärjestelmän usein väkivaltai-
sia muotoja saavia kuolinkouristuksia.
Vuosisatamme kriittisen realismin edusta-
jina Sutškov analysoi mm. Thomas Man-
nin, Haldor Laxnessin, John Steinbeckin
ja Ernst Hemingwayn tuotantoa.

Porvarillisen realismin kirjailijoina Sut-
škov tutkii Sherwood Andersonin, Wil-
liam Faulknerin, Marcel Proustin, D. H.
Lawrencen ja Aldous Huxleyn taidetta.
Näiden teosten vieraantuneen tajunnan
kaikkien harhakuvitelmien ja fiktioiden
takana piilee kapitalistisen järjestelmän it-
sensä epävakaisuuden vaikutelma.

Huolimatta monista ei-realistisista vir-
tauksista taiteessa ja mytologisoivista ten-
denceistä, joita leimahti varsinaisesti 60-
luvulla, Sutškov katsoo, että realistinen
taide on myös kapitalismissa kyennyt pi-
tämään pintansa ja kehittymään.

Vappu Lepistö

субъективными слабостями сту-
денческого движения, прежде
всего чрезмерным парламентариз-
мом в организации массовых вы-
ступлений и, в связи с этим, от-
странением интеллектуализма в
общественной деятельности уча-
щихся.

Что такое социалистический реализм?

Болгарский философ и теоретик
искусства Тодор Павлов разбирает
содержание социалистического
реализма в докладе с 1949-ого
года. Исходным пунктом автора
является анализ отличий науч-
ного и художественного методов.
На основе анализа автор разбира-
ет основные качества и пробле-
мы социалистического реализма.

Относительная независимость государства и революционная политика

Кари Тойкка анализирует марк-
систскую теорию государства и
отмечает центральную позицию
проблематики относительной не-
зависимости государства. Автор
доказывает, что проблематику
следует изучать конкретно. Он
также разбирает разные типы
относительной независимости госу-
дарства в капиталистической об-
щественной формации.

«Общественный договор» и правительственный опыт коммунистов в Финляндии

Юхани Руотсало анализирует
стремление финской буржуазии к
созданию «общественного догово-
ра» и доказывает что нынешняя
политика правительства поддер-
живает и усиливает такие стрем-
ления.

В журнале издаётся также годо-
вой обзор Юргена Кусзынского на
экономическое развитие капита-
лизма в 1977 году и прогноз на
текущий год.

Ангелика Батор разбирает поли-
тику империализма США в Ближ-
нем и Среднем Востоке.

В журнале продолжается дис-
куссия о проблемах марксистской
философии и о диктатуре проле-
тариата.

Problems of the Marxist Student Movement

Matti Hyvärinen and Pertti Rovamo analyze the fighting experience of the Finnish democratic and socialistic student movement during the last ten years, and on the basis of this analysis specify the present problems of the student movement. They point out that these problems are due to the intensified attack of the monopole capital as well as to the subjective debility of the student movement; this is above all a consequence of excess parliamentarism in organising mass movement and of the tendency to set aside intellectualism of students' social activities.

What is Socialistic Realism?

In his essay written in 1949 the Bulgarian philosopher and esthetician Todor Pavlov analyzes the contents of socialistic realism. His starting point is the analysis of the differences in scientific and artistic methods; in this way he explains some of the basic characteristics and problems of socialistic realism.

The Relative Independence of State and the Revolutionary Politics

Kari Toikka analyzes the marxist state theory and recognizes that the problemacy of the relative independence of state has an essential role. He points out that these problems have to undergo a concrete study, and specifies different types of relative independence of state in a capitalistic social system.

"Social treaty" and the experiences of the communists in the government of Finland

Juhani Ruotsalo analyzes the aim of the Finnish bourgeois to bring about a "social treaty" and makes clear that the present government policy supports and strengthens these aims.

Traditionally we publish Jürgen Kuczynsk's yearly review on the development of the capitalistic economy in 1977 and his prognosis for this year. Angelika Bator clarifies the politics of USA's imperialism in the Middle- and Far East. We also go on with the discussion on the problems of the marxist philosophy and proletarian dictatorship.

Problem i den marxistiska studentrörelsen

Matti Hyvärinen och Pertti Rovamo analyserar den finska demokratiska och socialistiska studentrörelsens tioåriga kämparfarenhet, och på grund av den här analysen behandlar de de nutida problemen i studentrörelsen. Artikelförfattarna påvisar, att de här problemen beror både på storkapitalens starkare angrepp mot studentrörelsen och studentrörelsens subjektiva svagheter, dessa är framför allt ytterlig parlamentarism i organisationen av massrörelser och tendens att lämna ut intellektualismen i studerandenas sociala verksamhet.

Vad betyder den socialistiska realismen?

Bulgarisk filosof och estetiker Todor Pavlov analyserar innehållet av den socialistiska realismen i sitt föredrag från året 1949. Hans utgångspunkt är en analys av skiljaktigheter i den vetenskapliga och konstnärliga metoden. Genom den utreder han några grundegenskaper och problem i den socialistiska realismen.

Statens relativa autonomi och revolutionär politik

Kari Toikka analyserar den marxistiska statteorin och konstaterar att problematiken av statens relativa autonomi har en central position. Han påvisar att problematiken måste forskas konkretiskt samt framställer de olika typerna av statens relativa autonomi i det kapitalistiska samhället.

"Samhällekontraktet" och kommunisternas erfarenheter i regeringsarbetet i Finland

Juhani Ruotsalo analyserar det finska borgerskapets strävan att åstadkomma ett "samhällekontrakt" och påvisar, att den nutida regeringspolitiken stöder och förstärker dessa strävan.

Enligt traditionen utger vi Jürgen Kuczynsk's årliga översikt över kapitalismens ekonomiska utveckling i året 1977 samt hans prognos för året. Angelika Bator analyserar USA's imperialistiska politik i Främre Orienten och Mellanöstern. Vi fortsätter också diskussionen om den marxistiska filosofins problem och proletariats diktatur.

kulttuurivihkot 2-78

SUOMEN SUURIN KULTTUURILEHTI EDISTYKSELLISEN TAITEEN JA RAUHANKULTTUURIN LEHTI

- ☐ Nazim Hikmetin valmon Vera Tuljakovan muistelmia miehestään
- ☐ ohjaaja Kaisa Korhosen, kirjailija Claes Anderssonin, tanssija Marjo Kuuselan ja kirjailija Jussi Kylätaskun keskustelu taiteilijan työstä
- ☐ kuvanveistäjä Fritz Cremerin (DDR) taiteen esittelyä
- ☐ elokuvaohjaaja Andrei Tarkovski kertoo uusimmasta elokuvastaan

PS-TILI 51885-1

- ☐ Tilaan Kulttuurivihkot 2/78 postiennakolla 8 mk
- ☐ Tilaan Kulttuurivihkojen numerot 2—8/78 56 mk
- ☐ Tilaan Kulttuurivihkojen numerot 3—8/78 48 mk
- ☐ Teen Kulttuurivihkojen tukitilauksen 1978 100 mk

Tukittilaajat saavat taitelijä Einarl Levan grafiikanlehden vuosikerran lisäksi.

tiede & edistys

TUTKIJALIITON AIKAKAUSLEHTI

TIEDE & EDISTYS 1/78 ON ILMESTYNYT

Lehti sisältää mm.

- ☐ Juha Manninen: Koulutus- ja tiedeyhteisön autonomia
- ☐ Tuomas Takala: Fasistiset joukkoliikkeet marxilaisen tutkimuksen kohteena
- ☐ Jukka Pekkarinen: Keynesiläisyyden kriisi
- ☐ Pekka Kosonen: Keynesiläisyyden ajankohtaisesta merkityksestä
- ☐ Lars D. Eriksson: Lakipositivismi ja oikeuspositivismi
- ☐ Pertti Karkama: Tyypit ilman dialektiikkaa

TILAA TIEDE JA EDISTYS VUODEKSI 1978

Vuosikertaus 1978 42 mk

2—4/78 32 mk, irtonumerohinta 12 mk

Tilaukset osoitteella: Erottajankatu 5 A 2, 00130 Helsinki 13, puh. 647 760. Lehden ps-tili 139093-9.